

§ 16**Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029**

KS 2023/791

Beslut

1. Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 godkänns enligt bilaga 1 till utlåtandet.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att anta samt att ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att anta Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 enligt bilaga 1 till utlåtandet.
3. Tidigare Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 (dnr KS 2016/001831) upphör att gälla.

Reservationer

Samtliga ledamöter för Liberalerna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Centerpartiet reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Ärendet

Kommunstyrelsens utlåtande behandlas. Utlåtandet gäller Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

I debatten yttrar sig, se bilaga 2.

Förslag till beslut

Borgarrådet Ojanne (S), Martin Hansson (MP) och Emelie Wassermann (SD) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Borgarrådet Jönsson (L) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Liberalernas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Thomas Wihlman (C) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Centerpartiets förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande

Sverigedemokraterna lägger ett särskilt uttalande, se bilaga 4.

Beslutsordning

Ordföranden ställer förslagen mot varandra finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Signerat av

Detta dokument har signerats digitalt av följande personer

Namn	Datum
Anna Cecilia,Brinck	2024-02-26
Olle Emil Olof,Burell	2024-02-26
Sara Helena,Stenudd	2024-02-26
Hans Lorentz,Altsjö	2024-02-26

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 godkänns enligt bilaga 1 till utlåtandet.
2. Stockholm Stadshus AB uppmanas att anta samt att ge stadens alla bolagsstyrelser i uppdrag att anta Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 enligt bilaga 1 till utlåtandet.
3. Tidigare Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 (dnr KS 2016/001831) upphör att gälla.

Föredragande borgarrådet Alexander Ojanne

Sammanfattning av ärendet

I stadens budget för år 2023 angavs att kommunstyrelsen ska revidera Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023.

Stadsledningskontoret kan konstatera att nu gällande program i sin helhet har varit välfungerande och anser att det är viktigt att i hög grad behålla nuvarande struktur och innehåll.

Områden som lyfts fram tydligare i denna revidering är bland annat barnperspektivet, hur programmet bidrar till stadens arbete med Agenda 2030, gruppen äldre, gruppen som bara har insatser enligt socialtjänstlagen, personer med psykiska funktionsnedsättningar, den särskilda utsattheten för våld och diskriminering samt vikten av att ha ett hälsoperspektiv i arbetet. I framtagandet av Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 har utvärderingen av nuvarande program beaktats.

Beredning

Ärendet har beretts av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden,

utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Bostadsbolagens råd för funktionshinderfrågor, Bromma och Hässelby-Vällingby råd för funktionshinderfrågor, fastighetsnämndens och miljö- o hälsoskyddsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Hägersten-Älvsjö och Skärholmens råd för funktionshinderfrågor, Järva råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB:s råd för funktionshinderfrågor, kulturnämndens Kulturhuset Stadsteatern AB och Skönhetsrådets råd för funktionshinderfrågor, Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågor, kyrkogårdsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farsta råd för funktionshinderfrågor, socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens råd för funktionshinderfrågor, stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Stockholm Business Region AB:s råd för funktionshinderfrågor, Södermalms och Östermalms råd för funktionshinderfrågor , trafiknämndens och Stockholms Stads Parkering AB:s råd för funktionshinderfrågor, utbildningsnämndens, förskolenämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor och Värme, vatten, hamn och Stokabs råd för funktionshinderfrågor. Autism Stockholms län, DHR Stockholm, FUB Stockholm, Funktionsrätt Stockholms stad, Förbundet Sveriges Dövblinda Stockholm Gotland, Hörselskadades förening Stockholm, NSPH Stockholm Stockholms dövas förening, Synskadades Riksförbund Stockholms stad.

Till detta har Elöv elöverkänsligas förbund i Stockholms län och Stockholm Business Region AB yttrat sig.

Bostadsbolagens råd för funktionshinderfrågor, Bromma och Hässelby-Vällingby sdns råd för funktionshinderfrågor, Förbundet Sveriges Dövblinda Stockholm Gotland, , Hörselskadades förening Stockholm, kulturnämndens Kulturhuset Stadsteatern AB och Skönhetsrådets råd för funktionshinderfrågor, socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens råd för funktionshinderfrågor, kyrkogårdsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Södermalms och Östermalms råd för funktionshinderfrågor, Värme, vatten, hamn och AB Stokabs råd för funktionshinderfrågor, NSPH Stockholm och Stockholm Business Region AB:s råd för funktionshinderfrågor har inte inkommit med svar.

Arbetsmarknadsnämnden ställer sig positiv till kommunstyrelsens förslag till Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029.

Exploateringsnämnden är positiva till förslaget.

Fastighetsnämnden är generellt positivt inställt till det nya programmet.

Idrottsnämnden ser positivt på föreliggande program.

Kulturnämnden anser att det reviderade programmet är bra.

Kyrkogårdsnämnden ställer sig positiv till revideringen av programmet om tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är i helhet positiva till programmet men önskar att stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS) också ges möjlighet att koppla nämndmål mot programmet.

Servicenämnden är positiv till att programmet tar upp att staden ska använda sin potential som stor upphandlare och myndighet och genom det kan man skapa förutsättningar för en mer tillgänglig stad.

Socialnämnden ställer sig positiv till förslaget om reviderat program för tillgänglighet och delaktighet.

Stadsbyggnadsnämnden anser att programförslaget i huvudsak är överskådligt, lätt att orientera sig i, med ett rakt, tydligt och begripligt språk samt att det bedöms lämpa sig för att kunna användas för att spridas i stadens olika verksamheter.

Trafiknämnden är huvudsakligen positiva men föreslår några tillägg.

Utbildningsnämnden skulle gärna se att avsnittet om samverkan utvecklades och identifierade även vikten av samarbete och relationer till vårdnadshavare.

Äldrenämnden är positiva till förslaget.

Överförmyndarnämnden är positiv till att det utformas styrdokument och tillämpningsanvisningar för arbetet med funktionshinderfrågor inom staden.

Bromma stadsdelsnämnd är positiv till förslaget.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd ställer sig positiv till det reviderade programmets ändringar i struktur, förtydliganden och det tillagda fokusområdet.

Farsta stadsdelsnämnd ställer sig positiv till revideringen.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd ställer sig positivt till det reviderade programmet.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd bedömer i sin helhet att visionen som framgår av programmet är väl avvägd.

Järva stadsdelsnämnd är positiv till det reviderade programmet.

Kungsholmens stadsdelsnämnd ställer sig positiv till programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd ställer sig positivt till utformningen av programmet.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd ställer sig positiv till förslaget.

Skärholmens stadsdelsnämnd ställer sig positiv till det reviderade programmet.

Södermalms stadsdelsnämnd anser att programmet ger en bra grund för det viktiga arbetet att främja tillgänglighet och delaktighet i Stockholms stad.

Stockholms Stadshus AB är positiva till det reviderade programmet.

Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågor menar att programmet i sin helhet är riktigt bra och uppfattar revideringar i jämförelse med tidigare program som positiva.

Fastighetsnämndens och miljö- o hälsoskyddsnämndens råd för funktionshinderfrågor och Idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheters råd för funktionshinderfrågor tillstyrker förslaget, med vissa förslag på tillägg.

Hägersten-Älvsjö och Skärholmens råd för funktionshinderfrågor tycker att det är ett ambitiöst dokument med vissa svagheter när det gäller utvärdering och genomförande.

Järva råd för funktionshinderfrågor saknar en tydlighet om hur programmet ska genomföras samt funktionshinderrådens generella uppdrag.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor anser att programmet är väl genomarbetat och har god potential.

Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågor stöder yttrandet, med vissa förslag på tillägg.

Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farstas råd för funktionshinderfrågor tycker att ambitionerna och visionerna med programmet är bra, om de bara uppfylles.

Stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor anser att det krävs fler handfasta skrivningar av vad som ska göras.

Trafiknämndens och Stockholms Stads Parkering AB:s råd för funktionshinderfrågor vill framhålla vikten av att programmet verkligen får genomslag och leder till handling inom samtliga stadens verksamheter

Utbildningsnämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor vill framföra vikten av att programmet har en god tillämpning.

Autism Stockholms län är överlag positiva till programmet.

DHR Stockholm anser att programmet behöver tydliga mål och formuleringar för att på ett effektivt sätt verkställas.

FUB Stockholm är positiva till programmet men vill lyfta vikten av strategisk samverkan och uppföljning i det kommande arbetet.

Funktionsrätt Stockholms stad är överlag positiva men ser gärna några annorlunda formuleringar samt att ledsagning ska beviljas alla som har ett förtroendeuppdrag i staden.

Stockholms dövas förening menar att svenskt teckenspråk nämns ingenstans i programmet och fel begrepp används där det ska vara teckenspråkstolkning.

Synskadades Riksförbund Stockholms stad är generellt positiva till det reviderade programmet.

Stockholm Business Region AB är positiva till det reviderade programmet.

Elöverkänsligas förening i Stockholms län är i huvudsak positiva till programmet.

Föredragande borgarrådets synpunkter

Stockholm ska vara en tillgänglig stad för alla invånare. Alla oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap.

Under våren 2023 har en utvärdering av det nuvarande programmet skett genom dialoger och enkäter till stadens nämnder och bolag och till funktionshindersorganisationerna. Utvärderingen visade att många är nöjda med programmet i sin helhet och önskar behålla nuvarande struktur och innehåll. Det är också min bild när jag träffat representanter för funktionshindersorganisationerna.

Jag är positiv till programmet i sin helhet och till de förändringar som gjorts. Områden som på ett tydligare sätt lyfts fram i det reviderade programmet är barnrättsperspektivet, Agenda 2030, äldre, gruppen som enbart har insatser enligt socialtjänstlagen, personer med psykiska funktionsnedsättningar, den särskilda utsattheten för våld och diskriminering samt vikten ett hälsoperspektiv. Tillsammans kommer dessa tillägg bättre fånga upp mångfalden inom målgruppen.

Efter remissyttranden har följande förändringar gjorts: I avsnittet ”Ett funktionshinderperspektiv i arbetet” har blindhet lagts till eftersom nedsatt syn inte nödvändigtvis täcker in gruppen blinda. Under rubrik 3.1 ”Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer” har drift och underhåll lagts till eftersom redan befintliga miljöer och teknisk utrustning är viktiga för att skapa och bibehålla tillgänglighet. Under samma avsnitt har följande mening lagts till ” I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas”. Denna förändring görs för att dessa riktlinjer eller andra styrdokument också ska gälla Stockholms stads

miljöer. I avsnitt 4 ”Rätten till en fungerande bostad” har rubriken ändrats till ”Rätten till ett fungerande boende” för att bättre fånga in alla ytor i boendet som tvättstuga, etc. I avsnitt 8.2 har teckentolkning ändrats till det korrekta begreppet teckenspråkstolkning.

En del synpunkter har inkommit om vikten av programmets implementering i stadens verksamheter. Nu följer ett viktigt arbete där stadens nämnder och bolagsstyrelser, tillsammans med kunskap från råden för funktionshinderfrågor, ska ta fram hur man ska förverkliga den ambition som uttrycks i programmet.

Jag ser fram emot att följa implementeringsprocessen som nu tar vid och att följa Stockholms stads resa mot att öka tillgängligheten och delaktigheten för stadens funktionsnedsatta.

Bilagor

1. Program för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029, dnr KS 2023/791-60.1
2. Program för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029 med spårade ändringar, dnr KS 2023/791-60.2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation av borgarrådet Jan Jönsson (L) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis bifalla föredragande borgarråds förslag till beslut
2. Att ge stadsledningskontoret i uppdrag att genomföra en särskild uppföljning av nämndernas implementering av programmet
3. Att därutöver anföra följande

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Vi välkomnar att den i hög grad bygger på det arbete som Liberalerna gjorde på socialroteln under förra mandatperioden. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Vi är, efter remissrundan, fortsatt bekymrade över att de hårda nämnderna inte tydligare involveras i framtagande av programmet då det riskerar medföra att trafiknämnden, stadsbyggnadsnämnden och idrottsnämnden inte fokuserar på funktionsnedsättningsperspektivet. Ett tydligt aktuellt exempel där det brustit är snöröjningen, där staden negligerat detta perspektiv till förmån för cykelperspektivet när de valt ut gator.

Vidare ser vi att det från stadens sida har varit en dålig efterlevnad av programmets innehåll. En bidragande faktor till det är att en majoritet av stadens nämnder, bolag och styrelser har väldigt få aktiviteter och indikatorer knutna till programmet. Därför föreslår vi att Stadsledningskontoret ska göra en särskild uppföljning av nämndernas implementering av programmet ett år efter beslut, samt att Stadsledningskontoret särskilt granskar verksamhetsplanerna för alla nämnder och bolag inför 2025 så programmet införlivas senast då. Det är viktigt att nämnderna arbetar i enlighet med den arbetsordning programmet föreskriver, att: "Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med respektive råd för funktionshinderfrågor".

Särskilt uttalande av borgarråden Christofer Fjellner, Dennis Wedin och Andrea Hedin (alla M) enligt följande.

I vårt Stockholm ska alla invånare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en central fråga. Vår syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp ett flertal bra aspekter. Ett generellt problem med stadens program är dock att fokusområden inte målsätts och det är otydligt hur programmen ska utvärderas och följas upp. Det är viktigt att fokus inte ensidigt hamnar på fysiska och synliga funktionsvariationer, utan också att åtgärder för ökad tillgänglighet och delaktighet beaktar funktionsnedsättningar som inte syns.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är trafiknämnden, som behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt föredragande borgarråds förslag.

Stockholm den 7 februari 2024

Karin Wanngård
Kommunstyrelsens ordförande

Reservation av Jan Jönsson (L) som är likalydande med Liberalernas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra

Alla stockholmare oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. En förutsättning för demokratisk delaktighet är att staden är tillgänglig för alla. En funktionsnedsättning ska aldrig vara hinder för att någon ska kunna utvecklas och leva det liv som den önskar. Så långt som möjligt ska var och en, utifrån sina förutsättningar och önskemål, kunna leva ett självständigt liv och ha en sysselsättning, ett arbete att gå till eller studera.

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att

bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Även när det finns vilja, kunskap och idéer att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat till eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Programmet för tillgänglighet och delaktigheter för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 lyfter många bra och viktiga aspekter. Funktionshinderpolitiken berör inte bara ett särskilt område, utan spänner över hela samhället. Det är därför nödvändigt att programmet förankras och används brett i staden och inte endast inom de sociala verksamheterna. Till exempel är det viktigt att enheterna för exploatering, stadsbyggnad och trafik är med och utvecklar Stockholms stad utifrån intentionerna i programmet. I Centerpartiets vision är Stockholm mer än en stad att bo i – det är en stad att leva i. Här ska alla, oavsett funktionsförmåga, kunna forma sitt eget liv efter sina egna önskemål.

Särskilt uttalande av Christofer Fjellner, Annika Friberg och Jonas Nilsson (alla M) som är likalydande med Moderaternas särskilda uttalande i borgarrådsberedningen.

Ersätтарыttrande av Nike Örbrink (KD) enligt följande.

Vi välkomnar det reviderade programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029. Att personer med funktionsnedsättningar tillförsäkras ett gott och meningsfullt liv är av yttersta vikt och en mänsklig rättighet. Funktionshinderperspektivet måste därför genomsyra stadens arbete för att säkerställa att alla människor ges lika möjligheter att delta i samhällslivet.

Vi saknar dock vissa perspektiv i det remitterade programmet. Äldres rätt att delta på arbetsmarknaden senare upp i åldrarna är ett perspektiv som tyvärr lyser med sin frånvaro i programmet och som vi gärna hade sett.

Att motverka diskriminering i utbildningsmiljöer är ytterligare ett perspektiv som vi upplever saknas i programmet. Då främst i form av praktiska och konkreta åtgärder, i form av exempelvis sanktioner för den som diskriminerar någon på grund av funktionshinder. Här önskar vi att lärarnas roll kan lyftas och konkretiseras mer.

Även de anhörigas roll är ett perspektiv som vi saknar. Både i form av vilket stöd som kan ges till dessa för att tillförsäkra den funktionshindrades rättigheter, och den roll som anhöriga kan spela i dennes liv.

Ärendet

Staden behöver ett styrdokument för att kunna bedriva sitt funktionshinderpolitiska arbete systematiskt och effektivt samt kunna följa upp det. Programmet avser stadens ansvar för och arbetet med att undanröja det som hindrar människor med funktionsnedsättning att ta del av sina mänskliga rättigheter. I arbetet behöver staden säkerställa att funktionshinderperspektivet beaktas i all verksamhet.

I stadens budget för 2023 angavs att kommunstyrelsen ska revidera stadens program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023. Stadsledningskontoret har utarbetat ett förslag till reviderat program i samarbete med funktionshinderorganisationer, förvaltningar och bolag i staden. Revideringen har i huvudsak behållit nuvarande disposition, men anpassat begrepp och innehåll utifrån nationell funktionshinderspolitik och utvärdering av stadens program.

Utvärdering av nuvarande program

Enkäter och dialoger har genomförts under våren 2023 om hur nuvarande program fungerat och vad som skulle kunna utvecklas.

Det framkom att många är nöjda med programmets i sin helhet och vill behålla nuvarande struktur och innehåll som fortfarande är relevant och i grunden bra. Nämnder och bolag uttrycker att programmet tydliggjort inriktningen för arbetet med funktionshinderfrågorna och varit bra stöd i utvecklingsarbetet och att man i projekt och arbete med olika budgetuppdrag utgår från och hänvisar till programmet för delaktighet och tillgänglighet.

Enkät svar och dialoger uppmärksammar vissa områden som till viss del kan struktureras om och göras tydligare. Områden som lyfts är bland annat barnperspektivet, agenda 2030, gruppen äldre, gruppen som bara har insatser enligt socialtjänstlagen, personer med psykiska funktionsnedsättningar, den särskilda utsattheten för våld och diskriminering samt vikten av att ha ett hälsoperspektiv i arbetet.

Uppföljningen av programmet anses vara något otydlig i nuläget och det behöver skapas mer verkställighet i arbetet och att bättre synliggöra det som görs. Det behövs en tydligare integrering i verksamhetsplanering och styrning. Det anses vara av stor vikt att planera och genomföra implementering och förankra kommande program i chefs-/ ledningsgrupper så att vetskapen om programmet sprids i stor skala. Utbildning i frågorna och programmet är något annat som efterfrågas av många som vidtalats. Bättre samordning från fackförvaltningarna efterfrågas och fler gemensamma aktiviteter. Revidering av dokumentet Bemötandeguiden och ett Stockholm för alla föreslås.

I framtagandet av Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 har utvärderingen av nuvarande program beaktats.

Förslag till reviderat program

Programmet bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, barnkonventionen, Europakonventionen och andra internationella konventioner samt svensk funktionshinderpolitik och lagstiftning. Det reviderade programmet ska användas av stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med att identifiera, förebygga och undanröja de hinder för delaktighet i omgivningen som bristande tillgänglighet och ojämlika levnadsvillkor medför för personer med funktionsnedsättning.

Arbetet ska bedrivas med ett funktionshinderperspektiv. Det innebär att med universell utformning skapa lösningar som redan från början är tillgängliga för alla, att åtgärda befintliga brister i tillgänglighet, att använda individuella stöd och lösningar till de som behöver det samt att förhindra alla former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Arbetet ska också bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.

Nio fokusområden

Nio fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser definieras. Rätten till en fungerande bostad är föreslaget som ett eget fokusområde i det reviderade programmet. Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner och prioriteringar samt önskade resultat och effekter. Arbetet inom varje fokusområde ska, med hjälp av funktionshinderperspektivet, ta sikte på att förverkliga stadens vision och mål om att Stockholm ska vara tillgängligt för alla, oavsett funktionsförmåga, och att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.

De nio fokusområdena är:

1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen
2. Rätten till arbete och försörjning
3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris
4. Rätten till en fungerande bostad
5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik
6. Rätten till bästa möjliga hälsa
7. Rätten till individuellt stöd
8. Rätten till kultur och fritid
9. Rätten att delta i demokratin

Genomförande och uppföljning

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten samt i samråd med funktionshinderråden. Som komplement till programmet finns

tillämpningsanvisningar som stöd i framtagandet av aktiviteter och indikatorer. Programmet utgör också grund för samverkan.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 21 september 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Staden arbetar sedan länge med att skapa förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara fullt delaktiga i samhällslivet. Det reviderade programmet ger stadens nämnder och bolagsstyrelser ett förbättrat stöd i arbetet med att förverkliga stadens mål för det funktionshinderspolitiska arbetet.

Samtliga fokusområden tar sikte på de övergripande målen i kommunfullmäktiges budget och vad som krävs för att förverkliga dem. Syftet är att arbetet med programmet ska integreras i ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning.

I samband med programmets revidering föreslår stadsledningskontoret att även det kompletterande underlaget till Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 som för närvarande benämns stöd i verksamhetsplaneringen revideras. Stadsledningskontoret föreslår vidare att stödmaterialet ändrar benämning till tillämpningsanvisningar.

Tillämpningsanvisningarna ska innehålla förslag på indikatorer och aktiviteter som nämnder och bolagsstyrelser kan använda i sin verksamhetsplanering. Samtliga indikatorer och aktiviteter ska kopplas till programmet i ILS-webb, för att möjliggöra uppföljning av programmet. Valda indikatorer och aktiviteter ska leda till verksamhetsutveckling såsom att löpande förbättra arbetssätt, processer, strukturer, styrning och kompetenser. För att det ska leda till utveckling behöver verksamheterna systematiskt planera, utföra, följa upp, analysera och åtgärda de brister som identifieras.

Stadens funktionshindersombudsman samverkar med stadens nämnder och bolagsstyrelser för att stödja arbetet med programmet och öka kunskapen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inom stadens alla verksamheter.

Remissammanställningen

Ärendet har beretts av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms

stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Bostadsbolagens råd för funktionshinderfrågor, Bromma och Hässelby-Vällingby råd för funktionshinderfrågor, fastighetsnämndens och miljö- o hälsoskyddsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Hägersten-Älvsjö och Skärholmens råd för funktionshinderfrågor, Järva råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB:s råd för funktionshinderfrågor, kulturnämndens Kulturhuset Stadsteatern AB och Skönhetsrådets råd för funktionshinderfrågor, Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågor, kyrkogårdsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farsta råd för funktionshinderfrågor, socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens råd för funktionshinderfrågor, stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Stockholm Business Region AB:s råd för funktionshinderfrågor, Södermalms och Östermalms råd för funktionshinderfrågor , trafiknämndens och Stockholms Stads Parkering AB:s råd för funktionshinderfrågor, utbildningsnämndens, förskolenämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor och Värme, vatten, hamn och Stokabs råd för funktionshinderfrågor. Autism Stockholms län, DHR Stockholm, FUB Stockholm, Funktionsrätt Stockholms stad, Förbundet Sveriges Dövblinda Stockholm Gotland, Hörselskadades förening Stockholm, NSPH Stockholm Stockholms dövas förening, Synskadades Riksförbund Stockholms stad.

Till detta har Elöv elöverkänsligas förbund i Stockholms län och Stockholm Business Region AB yttrat sig.

Bostadsbolagens råd för funktionshinderfrågor, Bromma och Hässelby-Vällingby sdns råd för funktionshinderfrågor, Förbundet Sveriges Dövblinda Stockholm Gotland, , Hörselskadades förening Stockholm, kulturnämndens Kulturhuset Stadsteatern AB och Skönhetsrådets råd för funktionshinderfrågor, socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens råd för funktionshinderfrågor, kyrkogårdsnämndens råd för funktionshinderfrågor, Södermalms och Östermalms råd för funktionshinderfrågor, Värme, vatten, hamn och AB Stokabs råd för funktionshinderfrågor, NSPH Stockholm och Stockholm Business Region AB:s råd för funktionshinderfrågor har inte inkommit med svar.

Innehållsförteckning

Stadsledningskontoret.....	13
Arbetsmarknadsnämnden	16
Exploateringsnämnden.....	17
Fastighetsnämnden.....	18
Idrottsnämnden	19

Kulturnämnden	20
Kyrkogårdsnämnden	21
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	22
Serviceämnden	22
Socialnämnden.....	24
Stadsbyggnadsnämnden.....	24
Trafiknämnden	26
Utbildningsnämnden.....	28
Äldrenämnden	29
Överförmyndarnämnden	30
Bromma stadsdelsnämnd.....	32
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd.....	32
Farsta stadsdelsnämnd	33
Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd.....	34
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	35
Järva stadsdelsnämnd	35
Kungsholmens stadsdelsnämnd	37
Norra innerstadens stadsdelsnämnd	38
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	39
Skärholmens stadsdelsnämnd	40
Södermalms stadsdelsnämnd	41
Stockholms Stadshus AB	42
Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågor	47
Fastighetsnämnden och miljö- och hälsoskyddsnämndens råd för funktionshinderfrågor samt idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB:s råd för funktionshinderfrågor	49
Hägersten-Älvsjö och Skärholmens stadsdelsnämnders regionala råd för funktionshinderfrågor	51
Järva sdns råd för funktionshinderfrågor.....	53
Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor	54
Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågor	56
Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farstas råd för funktionshinderfrågor	58
Stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor	59
Trafiknämndens och Stockholms Stads Parkerings AB:s råd för funktionshinderfrågor	60

Utbildningsnämndens, förskolenämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor	61
Autism Stockholms län	63
DHR Stockholm	63
FUB Stockholm	65
Funktionsrätt Stockholms stad	66
Stockholms dövas förening	69
SRF Stockholms stad	70
Stockholm Business Region AB	74
Elöverkänsligas förbund i Stockholms län	75
Reservationer m.m.	76

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 november 2023 följande.

Arbetsmarknadsnämnden beslutade att hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt svar på remissen.

Reservation av Johan Kling (C) se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Christina Tufvesson (L), se Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 9 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningen ställer sig positiv till kommunstyrelsens förslag för Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, 2024–2029. Förvaltningen bedömer att programmets utgångspunkter, prioriterade fokusområden och metodstöd fortsatt kommer utgöra en viktig grund för stadens arbete med att åstadkomma tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Förvaltningen anser att det på sidan 7, i samband med att kopplingen till Agenda 2030 lyfts, skulle vara önskvärt med ett förtydligande kring huruvida det är enskilda globala mål som avses, eller om det handlar om de globala målen i vid bemärkelse. Om det är specifika mål som avses kan en hänvisning till varje fokusområde göras för att ytterligare påvisa kopplingen.

Under 7.3 nämns stöd till anhöriga och specifikt föräldrar till barn med funktionsnedsättningar. I det här sammanhanget ser förvaltningen en poäng med att programmet förtydligar att anhöriga även kan utgöras av syskon följt av ett resonemang av hur funktionsnedsättningen och anhörigsituationen påverkar deras livsvillkor.

Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen.

Under rubriken 1.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla, sidan 17, beskrivs det att tillgängligheten ska förbättras i befintliga skolmiljöer. Här anser förvaltningen att det behövs ett förtydligande av vilka förbättringar i befintliga skolmiljöer som avses, samt en tydligare hänvisning till lagstöd, styrdokument och riktlinjer.

Under rubrik 1.2 Lärmiljön ska vara trygg och inkluderande, sidan 18, beskrivs vikten av samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt samverkan mellan aktörer så som habiliteringen och BUP. Här anser förvaltningen att programmet med fördel kan hänvisa till 2 kap. 25-26 §§ Skollagen.

Rätten till arbete och försörjning

Under rubrik 2.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka, sidan 18-19, står det att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få och behålla ett arbete. Förvaltningen önskar här exempel på tillgängliggörande åtgärder utifrån olika tillgänglighetsperspektiv.

Under rubrik 2.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare, sidan 19, nämns vikten av att marknadsföra erbjudandet med anställning och praktikplatser för personer med funktionsnedsättning mot dagliga verksamheter. Förvaltningen föreslår att termen dagliga verksamheter delas upp i dagliga verksamheter (LSS) respektive sysselsättningsverksamheter (SoL). I samma mening nämns gymnasieskola. Förvaltningen föreslår att gymnasieskola bör delas upp i anpassad gymnasieskola respektive reguljär gymnasieskola.

Avslutningsvis anser förvaltningen att skrivningar i programmet generellt skulle kunna tjäna på tydligare hänvisningar till lagtext, forskning, riktlinjer med mera.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Exploateringsnämnden anser remissen besvarad i enlighet med exploateringskontorets tjänsteutlåtande.
3. Exploateringsnämnden förklarar beslutet omedelbart justerat.

Särskilt uttalande av André Nilsson (L), se Reservationer m.m.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 21 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Exploateringskontoret bedömer övergripande förslaget till Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 som positivt. Förslaget program bedöms ge en god grund för fortsatt arbete och samverkan inom staden med tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Exploateringsnämnden är främst berörda av programmets fokusområde tre, Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris och av fokusområde fyra, Rätten till en fungerande bostad. Dessa beskrivs på ett bra sätt.

Förslaget till nytt program skulle med fördel kunna kompletteras inom vissa delar. Programmet skulle kunna beskriva vad universell utformning innebär mer utförligt och gärna med exempel. Avsnittet Skillnader i levnadsvillkor skulle kunna kompletteras med beskrivning av hinder och bristande tillgänglighet i den fysiska utomhusmiljön kopplat till utformande av allmän plats. Detta har staden stor rådgighet över.

I förslaget beskrivs särkrav mestadels kopplat till bostäder. Detta skulle kunna förtydligas angående beskrivningar av särkrav som även omfattar inne- och utemiljö, till exempel avstånd mellan entréer och angöring/p-plats.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 november 2023 följande.

Fastighetsnämnden godkänner fastighetskontorets tjänsteutlåtande och överlämnar det som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Said Abdu (L), se Reservationer m.m.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 6 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Fastighetskontoret är generellt positivt inställt till det nya programmet. Kontoret berörs av programmet främst vad gäller dessa arbetsområden:

- Tillgängliga publika lokaler och offentliga miljöer
- Delaktighet i beslutsprocesser (barnkonsekvensanalyser)
- Enkelt avhjälpna hinder
- Staden som arbetsgivare
- Tillgänglig information

Vad gäller tillgänglighet i publika lokaler så styrs detta arbete främst av de lagkrav och normer som finns på området. Vid nybyggnation och större ombyggnation träder aktuella lagkrav i kraft och det nya som byggs ska uppfylla dessa krav. Ett helhetsgrepp tas om tillgänglighetsfrågorna. I programmet nämns även att ett barnperspektiv ska finnas och fastighetskontoret genomför barnkonsekvensanalyser i sina projekt. I barnkonsekvensanalyserna ska även ett tillgänglighetsperspektiv finnas och barn med funktionsnedsättningar ska inkluderas i dialogarbetet och deras önsningar och behov tas med i arbetet. Vad gäller enkelt avhjälpna hinder så görs det arbetet kontinuerligt i ombyggnation och planerat underhåll.

Fastighetskontoret ska som en del av staden uppfylla de krav som finns på en tillgänglig arbetsgivare. Detta görs framförallt genom att följa aktuella personalpolicys och bidra i arbetet med de arbetsområden som anges där. I den mån fastighetskontoret äger och förvaltar arbetsplatser (som till exempel Tekniska nämndhuset och andra stadsinterna kontor) så ska dessa uppfylla krav på tillgänglighet.

Vad gäller information i krissituationer har kontoret i dagsläget inte en beredskap för att kunna kommunicera till alla oavsett funktionsnedsättning i samband med en eventuell kris. Även i det vardagliga arbetet finns utmaningar kvar att arbeta vidare på vad gäller tillgänglig kommunikation i alla kanaler. Kontoret efterfrågar en stadsövergripande samordning vad gäller hur tillgänglig information i krissituationer ska lösas.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 november 2023 följande.

Idrottsnämnden godkänner förvaltningens svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Särskilt utlåtande av Hanna Wistrand (L), se Reservationer m.m.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 23 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet är i sin helhet mycket väl utformat vad gäller struktur, innehåll, läsbarhet, komplexitet med mera. Några punkter som är särskilt bra är:

- att begreppet funktionsnedsättning kommer tidigt i dokumentet samt att det förtydligas att det finns synliga och dolda funktionsnedsättningar
- att Barnkonventionen och Agenda 2030 presenteras inledningsvis
- bra omformulerad rubrik på fokusmål 3 som blev tydligare
- att artiklar finns med sist under respektive fokusområde
- att gruppen äldre och psykisk funktionsnedsättning är med
- hälsoperspektivet

Förvaltningen föreslår några justeringar i programmet enligt nedan:

- Under mål 6.1 skulle förvaltningen gärna se en formulering i likhet med ”jämförbarhetsperspektivet ska särskilt beaktas”
- Att idrottspolitiska programmet bör stå med i referenslistan, likt Kulturprogrammet
- Förvaltningen ser att den kursivering av vissa ord som förekommer är onödig och kan strykas då texten är så tydlig att innehållet med lätthet förstås utan kursiveringar

- Då det framgår i ett flertal stycken att genusperspektivet är viktigt och att stor ojämlikhet mellan könen finns och behöver uppmärksammas, skulle det kunna vara en god idé att även samla det under ett eget stycke med egen rubrik
- Det är oklart hur samordning med privata aktörer och näringsliv skulle ge personer med funktionshinder tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor varför detta (som står på sidan 36) borde antingen underbyggas alternativt strykas

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 december 2023 följande.

1. Kulturnämnden överlämnar förvaltningarnas tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation av Jonas Naddebo (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Isabel Smedberg-Palmqvist (L) se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Emelie Wassermann (SD) se Reservationer m.m.

Kulturförvaltningens och stadsarkivets tjänsteutlåtande daterat den 1 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen och Stadsarkivet tycker att det nu gällande programmet har fungerat bra och att det går att till stor del behålla nuvarande struktur och innehåll. Fokusområdena är bra och speglar stadens verksamheter. Förvaltningarna anser vidare att det är bra att barnperspektivet lyfts särskilt i det reviderade programmet.

Kulturförvaltningen anser att det reviderade programmet på ett bra sätt tydliggör begrepp och definitioner. Det är viktigt att staden har gemensamma begrepp och en samsyn om vad de betyder.

Kulturförvaltningen anser att formuleringen om aktiviteter för barn och unga under fokusområde ”8.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla” är otydlig. Den kan läsas som att det endast handlar om social gemenskap och trygga vuxenkontakter. Här önskar kulturförvaltningen en formulering om att aktiviteterna även ska erbjuda barn och unga med funktionsnedsättning utveckling, fördjupning, utmaningar samt möjlighet att uttrycka sig själv genom kreativt skapande.

Kulturförvaltningen vill också framhålla vikten av förberedelser och planering inför anpassade insatser och aktiviteter. Planering och förberedelse är i sig en viktig insats som bör ske i dialog med deltagarna.

Förtydligande av funktionshinderrådets roll

I beskrivningen av funktionshinderråden (s. 32) anser förvaltningarna att begreppet ”samråd” bör definieras tydligt eller bytas ut till något som bättre tydliggör samarbetet mellan funktionshinderråden och förvaltningarna. I ärendet Funktionshinderrådets arbetssätt och organisation (KS 2021/1716) står det till exempel att råden ska ”bistå” staden i arbetet.

Förvaltningarna anser att ett tydligare definierat begrepp skulle skapa tydligare förväntningar på samarbetet, både från förvaltningarnas och rådets sidor.

Som förvaltningarna framhöll i svaret på remissen av Funktionshinderrådets arbetssätt och organisation (KuN 2022-09-27 § 6) saknar förvaltningarna en analys av hur staden bäst kan ta till vara på erfarenheter och synpunkter från personer med funktionsnedsättning. Förvaltningarna efterlyser en förutsättningslös undersökning av hur arbetet kan organiseras på ett mer ändamålsenligt sätt. Därtill önskar förvaltningarna en bredare representation bland nomineringarna till stadens funktionshinderråd. Fokus bör ligga på kompetens om barn och unga med funktionsnedsättning samt representanter från ytterstaden.

En konstruktiv dialog med stadens funktionsrättsorganisationer är viktig för att förvaltningarna ska kunna omsätta programmets mål i sina verksamheter.

Sprida kunskap om programmet

Förvaltningarna vill särskilt understryka vikten av att sprida kunskap om programmet till stadens medarbetare. Exempel på sådana aktiviteter kan vara ett lanseringsseminarium eller en e-utbildning om stadens arbete med tillgänglighet. Det är också värdefullt med samlad information om tillgänglighet på stadens intranät.

Det är viktigt att både det tryckta och digitala programmet är tillgängligt för alla. Det gäller till exempel val av bilder, färger, typsnitt och teckenstorlek.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 15 november 2023 följande.

Kyrkogårdsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det som svar på remissen till kommunstyrelsen.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig positiv till revideringen av programmet om tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Kyrkogårdsförvaltningen föredrar att begreppet ”funktionsvariationer” används i staden före begreppet ”funktionsnedsättning”. Funktionsvariation beskriver att egenskaper och förmågor hos människor är olika i hela befolkningen. Förvaltningen föreslår därför att såväl programmets titel som stadens vokabulär ändras till funktionsvariation.

Programmet är ett viktigt dokument som säkerställer att personer med funktionsvariationer beaktas i alla stadens verksamheter. Staden behöver ett styrdokument för att kunna bedriva arbetet systematiskt och effektivt samt kunna följa upp det. Programmet ger ett förbättrat stöd i arbetet med att förverkliga stadens vision och mål för personer med funktionsvariationer.

Inom kyrkogårdsförvaltningens verksamheter görs bland annat tillgänglighetsanpassningar i samverkan med nämndens råd för funktionshinderfrågor, där en gemensamt framtagen åtgärdslista är vägledande för prioriterade åtgärder. Kyrkogårdsförvaltningen samverkar även med rådet genom tillgänglighetspromenader på stadens begravningsplatser för att den fysiska tillgängligheten inomhus och utomhus ska förbättras och utvecklas.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 november 2023 följande.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden godkänner miljöförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 10 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöförvaltningen anser att förslaget till reviderat Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktions-nedsättning är välstrukturerat och innehållsrikt, och därmed utgör en värdefull grund för stadens arbete med funktionshinderfrågor.

Förvaltningen anser att de fokusområden som pekas ut är relevanta och att det är positivt det fortsatt kommer att tas fram ett stödmaterial med förslag till aktiviteter och indikatorer kopplat till programmet. Det är dock fortsatt viktigt att respektive verksamhet, i samråd med respektive råd för funktionshinderfrågor, kan välja de aktiviteter och åtgärder som är relevanta för den specifika verksamheten; i syfte att skapa största möjliga nytta av genomförda insatser.

Förvaltningen önskar slutligen att det i stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS) också ges möjlighet att koppla nämndmål mot programmet. Att också kunna koppla nämndmål till programmet (istället för enbart aktiviteter/indikatorer) medför en än mer ändamålsenlig uppföljning för respektive verksamhet, samtidigt som det möjliggör en aggregerad uppföljning för staden i stort.

Servicenämnden

Servicenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 november 2023 följande.

Servicenämnden beslutar att remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 16 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Serviceförvaltningen ger, via Kontaktcenter, service, information och vägledning i funktionshinderfrågor och överförmyndarfrågor samt stödformer och insatser via staden eller övriga instanser, som kan underlätta i vardagen för stockholmare i behov av stöd.

Vidare har förvaltningen ett uppdrag till stadsdelsnämnderna, gällande funktionshinderfrågor, som omfattar information om hur invånare under 65 år med funktionsnedsättning får rätt hjälp, vilka insatser staden erbjuder eller vad som gäller via regionen eller försäkringskassan, samt hur beslut kan omprövas. Det är således inom verksamhetsområde Kontaktcenter som förvaltningen främst bidrar till efterlevnad av Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

I programmet tar de upp ett antal arbetssätt och verktyg, och bland annat krav i offentlig upphandling. Förvaltningen är positiv till att programmet tar upp att staden ska använda sin potential som stor upphandlare och myndighet, och genom det kan man skapa förutsättningar för en mer tillgänglig stad. Genom att ställa krav på tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från början och skapa förutsättningar för delaktighet. För verksamhetsområde upphandling och inköp kommer programmet att vara vägledande om hur krav på tillgänglighet kan ställas vid upphandling som beaktar samtliga användares behov och därmed bidrar till ökad delaktighet i samhället.

Förvaltningen ställer sig vidare positiv till att det gjorts en tydligare beskrivning av hur programmet bidrar till andra styrdokument såsom målen i enlighet med Agenda 2030 och uppfyllande av barnkonventionens artiklar.

Förvaltningen saknar dock beskrivning kring hur personer med annat språk än svenska ska nås då dessa riskerar diskriminering både utifrån funktionsnedsättning och språkbrister.

Ett kvalitativt utvecklingsarbete förutsätter bra verktyg för att följa upp resultat. Förvaltningen välkomnar därför förslaget att kommunstyrelsen ska föreslå indikatorer och aktiviteter kopplade till programmet. Att använda de styrmodeller som staden redan har är en framgångsfaktor för att både nå och följa upp mål och resultat.

Vidare ser förvaltningen att detta ger en större tydlighet gällande vilka aktiviteter som är direkt kopplade till programmet och underlättar uppföljning genom att detta kan göras direkt i det integrerade ledningssystemet (ILS). Detta kommer även hjälpa förvaltningen att få en större insikt om programmet.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 december 2023 följande.

1. Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss avseende Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2028.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation av Kristin Jacobsson (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Jan Jönsson (L), se Reservationer m.m.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 5 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Socialförvaltningen ställer sig positiv till förslaget om reviderat program för tillgänglighet och delaktighet. Förvaltningen bedömer att programmet kommer bidra till att ökad kunskap om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inom stadens alla verksamheter. Förslaget innehåller en nödvändig uppdatering till gällande lagstiftning så som barnkonventionen och tydligare koppling till agenda 2030. Fokusområdena har utvecklats och förbättrats. Tillämpningsanvisningar med tydligare verktyg för uppföljning av mål kommer att bidra till att identifiera, förebygga och undanröja hinder för delaktighet har tillkommit.

Förvaltningen vill betona vikten av att programmet implementeras inom stadens samtliga verksamheter för att ge önskad effekt.

Förvaltningen föreslår att socialnämnden godkänner detta tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.
2. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Särskilt uttalande av Jonas Naddebo (C) och Björn Ljung (L), se Reservationer m.m.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 16 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Programförslaget är överskådligt, lätt att orientera sig i och har ett rakt, tydligt och begripligt språk. Den hanterliga omfattningen, de pedagogiska inslagen och det effektiva språket gör också att programförslaget bedöms lämpa sig för den uttalade ambitionen att det ska kunna användas för att sprida kunskap i stadens olika verksamheter. Beskrivningarna under de nio fokusområdena hålls på en konkret och

saklig nivå och utgår från en till synes god kunskap om hur olika samhällsfunktioner fungerar och hur ansvarsfördelningen ser ut mellan olika aktörer i samhället. Det stärker sannolikt också förutsättningarna för att programmet ska kunna användas i stadens olika verksamheter.

De synpunkter som stadsbyggnadskontoret anförde i utvärderingen av det nu gällande programmet kvarstår. Stadsbyggnadsnämndens huvudsakliga koppling till flera av de fokusområden som nämnden föreslås få genomförandeansvar för kommer av att nämnden ansvarar för stadens obligatoriska myndighetsutövning och myndighetsuppgifter inom en rad områden. Av det följer att nämndens uppdrag ofta ska utföras med utgångspunkt i de lagar och den rättspraxis som råder inom de olika områdena. Det innebär i sin tur ofta att nämnden ska säkerställa att olika nationella krav och/eller förutsättningar uppfylls. Stadsbyggnadsnämnden varken kan eller får ställa andra krav än det som följer av myndighetsuppgiften. (Det gäller även på områden där staden själv har högre ambitioner och sträcker sig utöver lagkraven i den egna verksamheten.) Stadsbyggnadsnämndens roll kan då komma att upplevas vara i konflikt med programmets anda av utveckling och engagemang.

Visserligen är det alltid möjligt att även inom verksamheter genomföra aktiviteter, eller sätta indirekta eller extraordinära mål, i form av så kallade ”frivilliga åtaganden” eller ”utökad service”, som alltså går utöver uppgiften. Nämnden ser det dock som svårt att göra det i nämnvärd omfattning, i nuvarande konjunktur och inom ramen för nuvarande ekonomiska förutsättningar. Nämndens anslag ska täcka obligatoriska verksamheter, som exempelvis stadens handläggning av utbetalning av bostadsanpassningsbidrag, PBLtillsyn, namngivning och översiktsplanering.

Nämnden ser det därför som väsentligt att det, utifrån programmets genomförande- och uppföljningsmodells inriktning på ILS-verktyg som ”indikatorer” och ”aktiviteter”, sätts realistiska krav på vad verksamheter kan genomföra i form av extraordinära insatser utöver ordinarie verksamhet. Nämnden befarar, som genomförandeansvarig nämnd för samtliga nio fokusområden, att det kan bli svårt att möta höga eller vittomfattande förväntningar när programmet implementeras. Nämndens fokus, men också viktigaste bidrag till programmets mål, är framför allt att efter bästa förmåga fullgöra uppdragen inom ordinarie, löpande verksamhet. En viktig sak för stadsbyggnadsnämnden blir därför sannolikt att kunna åskådliggöra verksamhetens betydelse i relation till programmets fokusområden. Erfarenhetsmässigt kan det tyvärr vara svårt att göra, med ILS-verktyg, för löpande myndighetsutövning. Viktiga och nödvändiga insatser tenderar att framstå som obetydliga eller all dagliga, och det framstår lätt som långsökt när aspekter och mått som rör verksamheten i stort relateras till mer specifika mål.

Inom ramen för implementeringen av den nya instruktionen för stadens funktionshinderråd planerar nämnden att, i samråd med sitt funktionshinderråd, försöka identifiera ett antal områden eller insatser, som överensstämmer med programmets identifierade fokusområden, inom ramen för den ordinarie verksamheten. För att kunna vara genuint verkningsfullt kommer det sannolikt att

kunna ske inom något eller några fokusområden, vilka givetvis kan växla över tid. Nämnden kommer sannolikt inte, i rådande läge, förmå möta eventuella förväntningar om särskilda insatser inom programmets samtliga fokusområden samtidigt. Det bör också beaktas i eventuella kommande anvisningar och uppföljning.

Trafiknämnden

Trafiknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Trafiknämnden godkänner kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Trafiknämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Särskilt uttalande av Dennis Wedin m.fl. (M) och Sara Svanström (L), se Reservationer m.m.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 27 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret välkomnar revideringen av programmet samt ser positivt på att staden prioriterar arbetet för att uppnå tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Kontoret ser också positivt på programmets tydliga koppling till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och till den nationella funktionshinderspolitiken samt att barnperspektivet har fått större utrymme.

Kontoret ser positivt på att stadens verksamheter i sin ordinarie verksamhetsplanering ska precisera hur de kommer arbeta med att följa upp programmets fokusområde. Det är när ett perspektiv integreras i den ordinarie verksamheten som störst genomslag för frågorna kan fås.

Kontoret ser positivt på att kommunstyrelsen i samband med introduktionen av programmet ansvarar för att genomföra utbildningsinsatser för ledningar och nyckelpersoner. I framtagandet av dessa utbildningsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till stadens verksamheters skiftande karaktär, för att säkerställa att utbildningen uppfattas som relevant. Kontoret vill framhålla att det även finns behov av ytterligare kunskapshöjande insatser inom programmets fokusområden som utförs gemensamt för staden. Ett sådant exempel är kompetensutveckling för att stadens medarbetare ska kunna kommunicera med stadens medborgare på jämlika villkor samt för att säkerställa att krav på leverantörer uppfylls.

Kontoret anser att det behövs ett förtydligande om den fysiska miljöns betydelse för hälsan även under Fokusområde 3, Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris. Kontoret föreslår att nuvarande text under rubriken ändras till: *Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor. Den fysiska miljöns tillgänglighet har stor betydelse för människors hälsa, trygghet samt möjlighet till delaktighet.*

Avsnittet 3.1, Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer, omfattar framförallt ny- om- och tillbyggnader. Kontoret anser att även drift och underhåll av redan befintliga miljöer och teknisk utrustning är viktigt för att skapa och bibehålla tillgänglighet. Kontoret föreslår därför att texten under 3.1 kompletteras med ett stycke om drift och underhåll. Stycket bör exempelvis innehålla information om att ytor för gående måste städas, snöröjas och lagas för att säkerställa god säkerhet och framkomlighet över tid. Dessutom måste kontinuerligt underhåll genomföras av exempelvis kontrastmarkeringar, hörslingor samt hissar och andra lyftanordningar. Även tillgänglighet under byggtid måste beaktas.

I avsnitt 3.1, Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer, anges i fjärde stycket att tillgången till hörslinga och kontrastmarkering ska förbättras. Kontoret anser att kontrastmarkering bör tas bort. Kontrastmarkering omfattas till skillnad från hörslinga av enkelt avhjälpna hinder och behöver därför inte särskilt belysas.

I samband med programmets revidering har innehållet i det nuvarande programmets Fokusområde 3, Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris, delats upp på två fokusområden. De nya fokusområdena är Fokusområde 3, Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris samt Fokusområde 4, Rätten till en fungerande bostad. Under Fokusområde 3 i det nuvarande programmet står texten, *"I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas"*. Denna text återfinns i det reviderade programmet endast under Fokusområde 4, Rätten till en fungerande bostad. Kontoret tolkar detta som att ovanstående krav fortsättningsvis endast kommer att gälla för bostäder. I annat fall behöver texten under Fokusområde 3 kompletteras.

Kontoret ser positivt på att "Rätten till en fungerande bostad" har blivit ett eget fokusområde, Fokusområde 4. Kontoret anser dock att "Rätten till en fungerande bostad" borde ändras till "Rätten till ett fungerande boende" för att även inkludera bostadskomplement som exempelvis tvättstuga och gemensamhetsytor samt utemiljön. Texten skulle då stämma bättre överens med texten under rubriken, om att bostaden och den byggda miljön har betydelse för människors hälsa, trygghet och sociala sammanhållning.

Kontoret ser positivt på att programmet i de inledande texterna lyfter kopplingen mellan hälsa och olika faktorer såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet, nedsatt social samvaro samt ekonomisk otrygghet. Kontoret anser dock att denna koppling behöver förtydligas i texten under Fokusområde 6, Rätten till bästa möjliga hälsa, förslagsvis under en egen underrubrik.

Fokusområde 8, Rätten till kultur och fritid anger att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i kultur- och fritidsaktiviteter samt idrottsliv på jämlika villkor, både som utövare, åhörare och åskådare. Kontoret anser att fokusområdet tydligare bör inkludera tillgängligheten till kultur- och fritidsaktiviteter av mer spontan karaktär som exempelvis besök i stadens parker samt att kunna delta i lek och gemenskap i stadens offentliga rum.

Under ”Samverkan och aktiv involvering” på sidan 35 lyfts framförallt perspektiv som samverkan kring individ samt samverkan med organisationer och privata aktörer. Kontoret anser att samverkan mellan och inom stadens verksamheter behöver få större utrymme under rubriken. Genom att identifiera och nyttja synergier mellan stadens olika verksamheter och verksamhetsområden exempelvis åtgärder, utvecklingsbehov, kompetens och målområden, inte minst inom social hållbarhet kan insatser inom ett område leda till positiva effekter och utveckling även inom andra verksamheter och verksamhetsområden.

Utöver ovanstående synpunkter har kontoret ett antal synpunkter av mer redaktionell karaktär. Kontoret föreslår att:

- rubriken ”Krav i bidragsgivning” på sidan 35 ändras till ”Krav vid tillstånds- och bidragsgivning” för att bättre matcha texten.
- texten ”friluftaktiviteter” under avsnitt 8.2 kompletteras med eller ersätts av fritidsaktiviteter. Fritidsaktiviteter används i övrigt under fokusområdet. Under samma avsnitt bör andra meningarna kompletteras med användbarhet.
- referenslistan på sidan 43 kompletteras med ”Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader (BFS2011:5)”. Därutöver bör webblistan kompletteras med Tillgänglighet - PBL kunskapsbanken - Boverket.
- texten på sidan 47 under Fokusområde 3 justeras till Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris”.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation av Claes Nyberg (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Andréa Hedin m.fl. (M) och Emil Rapp (L), se Reservationer m.m.

Ersätтарыtrande av Frida Bondesson (KD), se Reservationer m.m.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 22 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Det reviderade programmet ger stadens nämnder och bolagsstyrelser en god bas i arbetet med att förverkliga stadens mål för det funktionshinderspolitiska arbetet. Tillsammans med tillämpningsanvisningar och förslag på indikatorer och aktiviteter

utgör programmet ett välkommet stöd i arbetet med att nå målen för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättningar.

De fyra prioriteringar och mål som beskrivs under avsnittet om rätten till utbildning och stöd är väsentliga och relevanta för stadens skolor. De är förankrade i skollag, förordningar och andra styrdokument för skolan. Det är även fält som alla skolor hanterar kontinuerligt och fortlöpande.

Förvaltningen skulle gärna se att avsnittet om samverkan utvecklades och identifierade även vikten av samarbete och relationer till vårdnadshavare. Här beskrivs nödvändigheten av en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer, exemplifierade genom habiliteringen och BUP. Vårdnadshavare är nödvändiga medaktörer i arbetet för att skapa de bästa förutsättningarna för barn och unga med funktionsnedsättningar. Det bör synliggöras i det reviderade programmet.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 november 2023 följande.

Äldrenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Nike Örbrink (KD), Hugo Laigar och Anette Hellström (M), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Margita Jacobsson (L), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Thomas Wihlman (C), se Reservationer m.m.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 13 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen tycker att revideringen är bra. Programmet beskriver tydligt vad som är en funktionsnedsättning och de varierande orsakerna till det vilket gör det lättare att identifiera den heterogena målgruppen.

Det är positivt att revideringen har gjorts i samråd för att skapa en helhetsbild av området och för att säkerställa en bred förankring.

Förvaltningen finner det särskilt positivt att flera områden, bland annat bostäder och äldreperspektivet har uppmärksamats i enlighet med stadens handlingsplan för äldrevänlig stad.

Förvaltningen bedömer att programmet beskriver tydligt hur arbetet ska verkställas och följas upp vilket är en förutsättning för att uppnå intentionerna.

Överförmyndarnämnden

Överförmyndarnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 30 november 2023 följande.

Som svar på remissen hänvisar överförmyndarnämnden till förvaltningens tjänsteutlåtande.

Överförmyndarförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 24 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Överförmyndarnämnden är positiv till att det utformas styrdokument och tillämpningsanvisningar för arbetet med funktionshinderfrågor inom staden. Det ger vägledning och verktyg till stadens nämnder och bolagsstyrelser för att arbeta med funktionshinderfrågor på ett strukturerat och enhetligt sätt. Det är viktigt att dessa frågor prioriteras och att det råder samsyn inom staden kring frågornas innebörd. Nämnden vill dock särskilt lyfta fram några aspekter av både programmet och funktionshindersarbetet i sin helhet, som nämnden tycker är extra viktiga att belysa. Dessa redogörs för här nedan.

Uppföljningen av funktionshindersarbetet måste se till hela verksamheten. Överförmyndarnämnden tycker att stadens ambitioner med att utforma ett konkret och tydligt system för hur arbetet med funktionshinderfrågor ska planeras och följas upp är mycket positivt. Både programmet i sig samt framtida tillämpningsanvisningar är ett bra stöd för stadens nämnder och bolag och hjälper till att bryta ned och konkretisera hur dessa frågor kan angripas och formuleras. Nämnden vill dock belysa risken med att för stort fokus läggs på de parametrar som identifierats i programmet och tillämpningsanvisningarna. Med detta menas de specifika fokusområdena, det utpekade ansvaret för fokusområdena samt förslag på aktiviteter och indikatorer inom dessa fokusområden. Det är viktigt att både den interna samt centrala uppföljningen av funktionshindersarbetet ser till helheten. Risken är att uppföljningen avseende nämnder och bolags funktionshindersarbete annars blir för stelbent. En för snäv och riktad uppföljning kan leda till en missvisande bild av en nämnds eller bolags arbete med funktionshinderfrågor. Överförmyndarnämnden har endast ett utpekat ansvar för fem av de nio fokusområdena men är berörd av funktionshinderfrågor genomgående i sin verksamhet. Nämnden ansvarar för att rekrytera samt utöva tillsyn över ställföreträdare. De flesta som har ställföreträdare har det på grund av någon form av kognitiv funktionsnedsättning. En ställföreträdarens roll är att företräda den som på grund av sina funktionsnedsättningar saknar förmåga att företräda sig själv. En ställföreträdare bevakar personens rätt, förvaltar dess egendom och sörjer för dess person utifrån omfattningen på sitt förordnande. Att säkerställa en persons rättigheter och delaktighet i samhället trots personens funktionsnedsättningar är således själva kärnan i en ställföreträdarens uppdrag. Överförmyndarnämnden utövar tillsynen över att det uppdraget utförs på ett korrekt, tillfredställande och lämpligt sätt. Ett funktionshinderperspektiv genomsyrar på sätt, direkt som indirekt, hela nämndens verksamhet. För att följa upp och utvärdera nämndens arbete med

funktionshinderfrågor är det därför viktigt att se till helheten för att ge en rättvisande bild, inte bara till vissa specifika fokusområden, aktiviteter eller indikatorer.

Stadsledningskontoret måste ta ett ansvar för att driva arbetet framåt och underlätta samverkan inom staden. Nämnden ser mycket positivt på att det finns ett gemensamt styrdokument inom staden som hjälper staden att samverka kring arbetet med funktionshinderfrågor. Det är viktigt att dessa frågor har en likvärdig hantering och prioritering inom staden. Först när alla stadens verksamheter och bolag håller en hög funktionshindersanpassad standard kommer individerna uppleva staden som en medveten och anpassad stad. Staden behöver därför gemensamt arbeta med att den lägsta nivån ska vara hög. I det arbetet är samverkan mycket viktig. Nämnden tycker därför att det är viktigt att stadsledningskontoret, vid sidan av programmet, fortsätter informera och belysa om dessa frågor samt underlättar för stadens verksamheter på olika sätt. Gemensamma lösningar borde eftersträvas där detta är möjligt. Utbildning, information och verktyg för samverkan borde tillhandahållas från central nivå. Här bör även samverkan utanför staden med relevanta förbund och intresseorganisationer underlättas. Ett mycket viktigt ben i arbetet med funktionshinderfrågor är samverkan med de personer som är berörda av detta arbete. En god samverkan hjälper staden att rikta arbetet till de områden där behovet är som störst, samt prioritera åtgärder som har störst nytta. En god samverkan hjälper också till att sprida information om staden och stadens förutsättningar att tillgodose de behov som finns vilket bidrar till en mer gemensam förståelse för vilka utmaningar som staden står inför i sitt funktionshindersarbete.

Staden måste synliggöra och kommunicera de begränsningar som olika verksamheter har att förhålla sig till. Vilka utmaningar som stadens olika verksamheter står inför i sitt funktionshindersarbete är även viktigt att belysa inom staden och uppföljningen av detta arbete. Även om viljan är stor har alla verksamheter yttre ramar för sin befogenhet som de behöver förhålla sig till. Överförmyndarnämnden kan exempelvis ha synpunkter på en ställföreträdarens utövande av sitt uppdrag men kan fortfarande bara vidta åtgärder som ryms inom ramen för lagstiftningen. Nämnden är en tillsynsmyndighet och inte en uppdragsgivare med möjlighet att detaljstyra hur en ställföreträdare utför sitt uppdrag. Stadens ambitioner i funktionshinderfrågor ska vara höga. Det är dock viktigt att belysa vilka yttre ramar som enskilda nämnder och bolag har att förhålla sig till och vilka åtgärder som överhuvudtaget är möjligt för enskilda verksamheter att vidta. Även här är samverkan inom staden viktig. I vissa situationer kanske en verksamhet inom staden kan ta vid funktionshindersarbetet där en annan inte längre har möjlighet. På så sätt får vi ett anpassat Stockholm där övergången mellan olika verksamheter upplevs som sömlöst.

Olika verksamheter har olika förutsättningar. Utöver att staden från central nivå behöver hjälpa till med samverkan och gemensamma lösningar inom staden behöver det även finnas möjlighet till stöd för nämnder och bolag med mindre resurser. Det behöver finnas en förståelse för att olika nämnder och bolag har olika förutsättningar beroende på antal medarbetare, tid och budget och att förväntningar som är helt rimliga för vissa verksamheter kan vara helt orimliga för andra verksamheter. För att

dessa verksamheters funktionshindersarbete inte ska bli lidande och stadens lägsta nivå för låg behöver dessa verksamheter ges extra stöd från centralt håll. Det kan både vara i form av gemensamma lösningar som alla kan ta del av men också riktat stöd i form av information,

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 16 november 2023 följande.

Nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande av Louise Minnhagen (L), se Reservationer m.m.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Det reviderade programmet ger stöd till Bromma stadsdelsnämnd i arbetet med att förverkliga stadens mål för det funktionshinderspolitiska arbetet. Förslag om att ta fram tillämpningsanvisningarna som ska ge förslag på aktiviteter och indikatorer välkomnas som stöd till förvaltningen i arbetet med verksamhetsplanering.

Bromma stadsdelsförvaltning ställer sig positiv till remissen om reviderat Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Särskilt uttalande av Peter Backlund m.fl. (L), se Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning ställer sig positiv till att staden har reviderat programmet och att hänsyn har tagits till resultaten av utvärderingen som gjordes under våren 2023. Förvaltningen anser att programmet är ett viktigt styrdokument som kan bidra till att säkerställa ett systematiskt och kvalitativt arbete med olika funktionshinderpolitiska frågor i staden. Förvaltningen ställer sig positiv till det reviderade programmets ändringar i struktur och förtydliganden.

Förvaltningen anser att det är positivt att också rätten till en fungerande bostad lagts till som ett särskilt fokusområde. Rätten till en lämplig bostad kan anses vara

grundläggande och finns bland annat formulerad i FN:s konvention om mänskliga rättigheter.

Förvaltningen delar uppfattningen om att programmet i ökad omfattning behöver integreras i verksamhetsplanering och styrning och att vetskapen om programmet behöver få en större spridning.

Barnrättsperspektiv

Programmet omfattar alla personer som har en funktionsnedsättning, även barn och bygger bland annat på FN:s barnkonvention. I det reviderade programmet har barnperspektivet fått större utrymme.

Jämställdhetsanalys

I MFD:s analys av jämställdhet framgår tydligt olika könsskillnader oberoende av funktionsförmåga. Analysen visar att dessa skillnader blir än mer förstärka för personer med funktionsnedsättning. Kvinnor med funktionsnedsättning har generellt sämre levnadsvillkor jämfört med män. Ett syfte med programmet är att det ska bidra till en ökad jämlikhet och en ökad jämställdhet.

Tillgänglighet

Programmet bygger bland annat på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, svensk funktionshinderpolitik och relevant lagstiftning.

Ungefär 20 procent av landets invånare uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar deras dagliga liv. Generellt har även personer med funktionsnedsättning sämre levnadsvillkor jämfört med personer utan funktionsnedsättning.

Det övergripande syftet med programmet är att ge stöd till stadens verksamheter i arbetet med att undanröja hinder för delaktighet och tillgänglighet och säkerställa alla människors lika rättigheter och möjligheter.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 16 november 2023 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen av förslag till program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Särskilt uttalande av Olof Peterson m.fl. (M) och Rikard Werge (L), se Reservationer m.m.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till revideringen då fler perspektiv för målgruppen lyfts och förtydligas utifrån nationell funktionshinderpolitik och utvärdering av stadens program.

Att ange rätten till fungerande bostad som ett eget fokusområde är bra. Det är också positivt att barnperspektivet, Agenda 2030, gruppen äldre, gruppen som endast har insatser enligt socialtjänstlagen, personer med psykiska funktionsnedsättningar, den särskilda utsattheten för våld och diskriminering samt vikten av att ha ett hälsoperspektiv i arbetet lyfts fram.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 november 2023 följande.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till den revidering som genomförts då fler perspektiv för målgruppen lyfts och förtydligas, exempelvis att vikten av att ha ett hälsoperspektiv i arbetet lyfts fram. Förvaltningen vill framföra är att programmet är relativt långt och omfattande. Den första delen och den sista (delar som beskriver utgångspunkter, olika utmaningar och begrepp) skulle med fördel kunna kortas och/eller ligga i en bilaga och ingå i stödmaterial kopplats till de tillämpningsanvisningar som tas fram. Detta för att programmet ska vara enklare att ta till sig för nämndens verksamheter.

Under område 7.4, risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas, framkommer att staden ska uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning som löper ökad risk att utsättas för våld. Stadsdelsförvaltningen saknar en beskrivning av det förebyggande arbetet samt arbetet att stärka personer med funktionsnedsättnings egen förmåga att inte utsättas för välfärdsbrott och bedrägerier.

Stadsdelsnämnden ser att Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 kommer ha en stor betydelse för personer med funktionsnedsättning i stadsdelsnämndsområdet. Nämnden avser att implementera och förankra kommande program i samtliga verksamheter samt sprida genom chefsforum och ledningsgrupper, så att kunskap ökar och vetskap om programmet sprids.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 november 2023 följande.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd antar yttrandet som sitt eget och överlämnar det som svar på remissen.

Reservation av Saad Gourrada (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Michaela Hollis (KD) och Aras Amin (M), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Fatima Nur (L), se Reservationer m.m.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsnämnden bedömer i sin helhet att visionen som framgår av programmet är väl avvägd.

Nämnden är positiv till de tydliggöranden som gjorts i hur programmet förhåller sig till andra krav och annan styrning samt mer explicit hänvisar till de lagkrav som programmet ibland blir en upprepning av.

Nämnden ser dock att dispositionen eventuellt skulle kunna bli mer likvärdig mellan fokusområdena vilket skulle kunna underlätta tillämpningen. Förslagsvis skulle först relevanta lagkrav kunna tydliggöras för att därefter kompletteras med de ytterligare mål som programmet uppställer.

Järva stadsdelsnämnd

Järva stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 november 2023 följande.

Järva stadsdelsförvaltning godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Åsa Nilsson Söderström (L), se Reservationer m.m.

Järva stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 27 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till det reviderade programmet då det utgör ett konkret verktyg för förvaltningens verksamheter att uppnå de funktionshinderpolitiska målen. I revideringen av programmet har ett gediget arbete för att inhämta synpunkter från olika aktörer genomförts. Stadens funktionshinderråd, Myndigheten för delaktighet (MFD), stadens nätverk inom fysisk tillgänglighet och kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor har bidragit med synpunkter i arbetet. En utvärdering av nuvarande program har utförts och resultatet av utvärderingen har beaktats i revideringen.

Synpunkter och förslag till programmets fokusområden

Fokusområde 2 Rätten till arbete och försörjning

I detta fokusområde är stadens ambitioner formulerade enligt följande: ”I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva”. Förvaltningen vill framhålla att det är av vikt är att vägen mot den reguljära arbetsmarknaden inte är den enda som definieras som en lyckad process och ett mål. Samtliga insatser och processer ska vara anpassade utifrån individens förutsättningar och förmågor. Att komma till rätt stöd och insats i rätt tid för bästa möjliga levnadsvillkor och utveckling ska prioriteras.

Fokusområde 3 Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris

Under punkt 3.1, Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer, anser förvaltningen att det även bör nämnas att utemiljön även ska vara tillgänglig att röra sig i året om.

Exempelvis ska vinterväghållningen utföras på ett sådant sätt att den inte försämrar möjligheterna för personer med rörelsehinder att använda utemiljöerna.

Förvaltningen anser att det under punkt 3.4, Alla ska kunna genomföra resor utan hinder, ska framgå att stadens nämnder och bolag bör utforma tydligare riktlinjer gällande dispenser att köra på parkvägar för exempelvis färdtjänst, där fordon behöver komma fram nära portar och hus. Det gäller främst i stadsdelar med trafikseparerat vägnät såsom Järva.

Under punkt 3.5, Alla ska kunna garanteras skydd och säkerhet saknar förvaltningen en skrivning. Önskvärt skulle vara om det framgår att det behöver finnas en särskild beredskap inom särskilda boendeformer för personer med funktionsnedsättningar att tillhandahålla service utifrån de enskildas behov även vid krislägen, exempelvis längre strömavbrott. Detta utifrån att personer i dessa boendeformer inte alltid bör evakueras då deras behov inte kan tillgodoses var som helst. Avsnittet under punkt 3.5 fokuserar nu på utrymning och evakuering.

Fokusområde 4 Rätten till en fungerande bostad

Förvaltningen ser positivt på att Rätten till en fungerande bostad utgör ett eget fokusområde i det reviderade programmet då detta är en viktig del i att nå jämlika levnadsvillkor i staden för personer med funktionsnedsättning.

Fokusområde 5 Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik

Förvaltningen anser att det under punkt 5.2, Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla, bör framgå att kravet gällande uppkoppling för internetåtkomst och användandet av digital teknik även ska omfatta verksamhet som utför insatsen korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år enligt LSS.

Fokusområde 7 Rätten till individuellt stöd

Under punkt 7.2, Skydd och stöd på jämlika villkor, ser förvaltningen att ett avsnitt behöver formuleras om. Nuvarande formulering lyder ”Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning ska ges med respekt för deras utveckling och rätt att bevara sin identitet”. Det är en viktig skrivning men den behöver omformuleras på så sätt att den omfattar alla oavsett ålder. Fokusområde 8 Rätten till kultur och fritid

Förvaltningen anser att skrivningen under punkt 8.3, Samverka med föreningsliv och andra aktörer, skulle kunna förstärkas avseende bidragsgivning och fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet. Förvaltningen föreslår att det framgår att staden ska vara restriktiv i bidragsgivning och fördelning av särskilda medel inom verksamhet som bedrivs i lokaler som inte är anpassade för personer med funktionsnedsättningar.

Förverkligandet av programmet

Förvaltningen ser att det för genomförande och säkerställande av programmet behövs en aktiv och kontinuerlig kompetenssatsning. Förvaltningen ser flera skäl till att detta behöver samordnas i staden.

En inventering kan behövas av vilka utbildningsåtgärder som behövs för olika yrkesgrupper för att kunna säkerställa att programmet efterlevs. Utifrån denna kompetens kan upphandling av utbildning ske vilket bör skötas centralt och därefter erbjudas förvaltningar och bolag. Det är viktigt att det finns en hög grad av kompetens inom området hos de som genomför upphandling av fortbildning.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 16 november 2023 följande.

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation av Anette Bergkvist (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Charlotte Schenholm (L), se Reservationer m.m.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 26 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Kungsholmens stadsdelsförvaltning ställer sig positiv till programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning och anser att det är bra att det innehåller beskrivningar av samverkan. Det är också en fördel att det finns fokusområden och beskrivning av ”arbetssätt och verktyg”. Förvaltningen anser dock att de två första kapitlen är för långa och skulle kunna kortas ner och förenklas. Kapitlet om definitioner blir en upprepning då det beskrivs i de två första kapitlen. Förslagsvis tas det bort på något av de två ställena. Vidare anser förvaltningen att bilagan med tilläggsanvisningar behöver förtydligas avseende hur styrande det är för stadsdelarna.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Norra innerstadens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 16 november 2023 följande.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Daniele Fava m.fl. (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Linnéa Sandström Lange m.fl. (L), se Reservationer m.m.

Norra innerstadens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till utformning och innehåll i det reviderade programmet. Det finns en större tydlighet i vilka som är målgrupp för programmet och nio fokusområden ger ett bra stöd i vad som ska uppnås för att fullfölja programmet. Förvaltningen ställer sig vidare positiv till att det gjorts en tydligare beskrivning av hur programmet bidrar till andra styrdokument såsom målen i enlighet med Agenda 2030, uppfyllande av barnkonventionens artiklar samt att uppmärksamma särskilt utsatta grupper för våld i nära relationer. Förvaltningen bedömer att det skapar en bättre helhet av den uppföljning förvaltningens verksamheter gör av sitt arbete. Vidare anser förvaltningen det positivt att gruppen äldre lyfts tydligare vilket gör att gruppen äldre med funktionsnedsättning som riskerar diskriminering både utifrån ålder och funktionsnedsättning får högre uppmärksamhet.

Förvaltningen saknar dock beskrivning kring hur personer med annat språk än svenska ska nå då dessa riskerar diskriminering både utifrån funktionsnedsättning och språkbrister.

Ett kvalitativt utvecklingsarbete förutsätter bra verktyg för att följa upp resultat. Förvaltningen välkomnar därför förslaget att kommunstyrelsen ska föreslå indikatorer och aktiviteter kopplade till programmet. Förutsatt att indikatorer och aktiviteter formuleras med en tydlighet och är väl framtagna utifrån måluppfyllelse av programmets olika fokusområden ser förvaltningen att detta kan bli ett gott stöd för verksamheternas uppföljningsarbete och för att sätta en tydlig agenda för samverkan med nämndens funktionshinderråd. Med en enhetlighet i indikatorer och aktiviteter skapas också bättre möjlighet att jämföra sina resultat med andra förvaltningar inom Stockholms stad.

Vidare ser förvaltningen att detta ger en större tydlighet gällande vilka aktiviteter som är direkt kopplade till programmet och underlättar uppföljning genom att detta kan göras direkt i det integrerade ledningssystemet (ILS).

Då tillämpningsanvisningar med denna utformning endast är ett förslag kvarstår en osäkerhet kring vilket beslut som fattas, och om detta görs, se om de indikatorer och aktiviteter formulerats på ett sätt som möter förvaltningens behov av stöd för

uppföljning. Förvaltningen ser att det nya programmets utformning inte kommer innebära samma stöd för verksamheterna om tydliga indikatorer och aktiviteter utblir.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 14 december 2023 följande.

1. Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar att detta tjänsteutlåtande överlämnas som svar på remissen.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Särskilt uttalande av Henrietta Ludwig (C), se Reservationer m.m.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget program då fler perspektiv för målgruppen lyfts och förtydligas utifrån nationell funktionshinderpolitik och utvärdering av stadens program.

Förvaltningen noterar att programmet och dess fokusområden är relativt breda och omfattande. Det kan bidra till att utvärdering och stegförflyttningar i relation till målsättningarna blir komplicerad, något som också lyfts fram i dialog med nämndens råd för funktionshinderfrågor. Förvaltningen ser särskilt positivt på förslag om framtagande av tillämpningsanvisningar med förslag på aktiviteter och indikatorer. Detta koppar ihop mål och arbetssätt och kan därigenom bidra i uppföljning och utvärdering. Inför framtida programrevideringar kan dessa dokument med fördel arbetas ihop.

Under område 7.4, risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas, framkommer att staden ska uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer, inklusive barn, med funktionsnedsättning som löper ökad risk att utsättas för våld. Förvaltningen ser det som särskilt viktigt att lyfta fram och framhåller behov av stadsövergripande metodutveckling inom området. Det kan vara en utmaning att hitta lämpliga insatser för exempelvis personer med medelsvåra/svåra intellektuella funktionsnedsättningar och arbetet med att konkretisera anpassat stöd för målgruppen behöver utvecklas. Förvaltningen är även av uppfattningen att det förebyggande arbetet och arbetet att stärka målgruppernas egen förmåga att inte utsättas för välfärdsbrott och bedrägerier med fördel skulle kunna beskrivas tydligare.

Förvaltningen bedömer att reviderat Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 kommer att ha en stor betydelse för personer med funktionsnedsättning i stadsdelsområdet.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning föreslår till nämnden att detta tjänsteutlåtande överlämnas som svar på remissen.

Jämställdhetsanalys

För att uppnå stadens politiska mål för jämställdhet bör konsekvenser för jämställdheten beaktas när förslag och åtgärder presenteras så att såväl flickor och kvinnor som pojkar och män ges jämställda och likvärdiga villkor. Det är en viktig förutsättning för att möjliggöra likvärdig tillgång till stöd oavsett kön.

Förvaltningen gör bedömningen att Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 inte har några negativa konsekvenser för jämställdheten mellan flickor och pojkar eller kvinnor och män.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 november 2023 följande.

Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Alice Vestlin (C), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Sophia Granswed Baat m.fl. (M) och Kim Höglund (L), se Reservationer m.m.

Roland Johansson (SD) anmäler att Sverigedemokraterna ansluter sig till Liberalernas och Moderaternas särskilda uttalande.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ställer sig positiv till det reviderade Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Stadsdelsförvaltningen välkomnar särskilt tydliggörandet av specifika frågor och målgrupper. När det gäller gruppen som enbart har insatser enligt socialtjänstlagen, personer med psykiska funktionsnedsättningar och den särskilda utsattheten för våld och diskriminering blir programmet särskilt verksamt utifrån principen om mottaglighet.

Under fokusområde 6.3, stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor, framkommer att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar som erbjuds. Stadsdelsförvaltningen framhåller att även samverkan mellan vårdcentral, psykiatri och boende behöver lyftas fram under detta fokusområde.

Under fokusområde 7.4, risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas, framkommer att stadens nämnder och bolagsstyrelser ska uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning som löper ökad risk att utsättas för våld. Stadsdelsförvaltningen saknar en beskrivning av det förebyggande arbetet för att rusta målgruppen mot bedrägeribrott och övriga brott.

Stadsdelsförvaltningen saknar, baserat på IVOs rapport Att inte få rätten att leva som andra (2023), skrivning om risken för otillåtna tvångs- och begränsningsåtgärder i boenden för personer med funktionsnedsättning.

Jämställdhetsanalys

Stadsdelsnämnden ser att Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 kan ha en positiv betydelse för de personer som lever med funktionsnedsättning i stadsdelsnämndsområdet.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 november 2023 följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen

2. att därutöver anföra:

Under rubriken Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten i programmet (sid 14) står följande: Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Vi skulle vilja lägga till inkludering. Södermalms stadsdelsområde har vid flera tillfällen, inom ramen för sommarjobb till unga, genomfört en kartläggning av fysisk tillgänglighet i stadsdelen. Exempelvis så har unga med funktionsnedsättning och andra unga tillsammans genomfört en kartläggning av stadsdelens egna lokaler. Projektet innebär att unga med funktionsnedsättning och andra unga tillsammans genomfört en inventering. Ett både inkluderande och utvecklande arbete vars förhållningssätt med fördel kan arbetas in i programmet.

Särskilt uttalande av Lars Rottem Krangnes (C) och Erik Ehns (KD), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Johan Lisspers (L), se Reservationer m.m.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 31 oktober 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029”. Programmet ger en bra grund för det viktiga arbetet att främja tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning i Stockholms stad.

Det är bra att programmet är tydligt kring rätten till arbete och försörjning. I programmet framgår att insatser för att skapa ett tillgängligt och inkluderande arbetsliv behöver anpassas efter individuella behov (programmets punkt 2.1). Vidare är det mycket positivt att nämnder och bolagsstyrelser ska förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättningar (programmets punkt 2.2). Att anpassningar och förebyggande arbete görs för att skapa ett tillgängligt arbetsliv för personer med funktionsnedsättning innebär att staden är en attraktiv arbetsgivare för alla, utöver att vara ett föredöme som arbetsgivare. Vidare är det bra att programmet är tydligt kring rätten till kultur och fritid samt rätten att delta i demokratin.

Förvaltningen vill lyfta stycket kring framkomlighet och att alla ska ha möjlighet att orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt (programmets punkt 3.1, stycke 4). Denna fråga kan gärna få en mer framträdande roll i ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029”.

I programmet framgår att ansvariga nämnder och bolag ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina respektive råd för funktionshinderfrågor och att kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram tillämpningsanvisningar att använda vid verksamhetsplanering. Anvisningarna ska ge förslag på hur indikatorer och aktiviteter kopplas till stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS). För att programmet ska förverkligas och göra reell nytta för personer med funktionsnedsättning anser förvaltningen att det behövs stadsgemensamma aktiviteter med en tydlig och enhetlig uppföljning i staden. Nuvarande program (2018-2023) innehåller en stor mängd förslag på indikatorer och aktiviteter. Om ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029” har liknande upplägg föreslår förvaltningen att en till tre aktiviteter väljs ut för verksamhetsplanering och uppföljning under mål 3.7 ”Stockholm ska vara en öppen, jämställd och demokratisk stad som samarbetar internationellt” i Stockholms stads ”Anvisningar för nämndernas arbete med verksamhetsplan”. Att några stadsgemensamma aktiviteter väljs ut innebär ett tydligare fokus under en viss period, något som bör främja effektivitet och bidra till att goda exempel sprids i staden.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 4 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningen ställer sig bakom programmet och vikten av att alla Stockholmare med funktionsnedsättningar ska vara fullt delaktiga i samhället. Det är positivt att programmet har tagits fram med utgångspunkt att ge en vägledning i bolagsstyrelsernas och nämndernas arbete med frågor kring tillgänglighet och delaktighet, snarare än att detaljstyra. Det är viktigt att påtala att koncernens bolag

arbetar och bidrar inom sina ansvarsområden med kunskaper och resurser och det är av fortsatt stor vikt att ge bolagen detta utrymme för anpassning och utveckling inom respektive verksamhetsområden, med stöd av programmet som styrdokument. Denna aspekt lyfter ett par av koncernens bolag särskilt, då det inte alltid är möjligt av säkerhets- och arbetsmiljöskäl, att anpassa vissa tjänster inom några verksamheter i den omfattning som skulle krävas. Det blir därmed viktigt att programmet inom vissa områden och frågor formuleras så att nämnder och bolagsstyrelser verkar för olika frågor istället för att det krävs, till exempel att staden ska verka för att erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning.

Det är positivt att utvärdering av nuvarande program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning beaktats i framtagandet av förslaget till nytt program. Inriktning är att, då nuvarande program upplevts välfungerande, i hög grad behålla nuvarande struktur och innehåll i detta reviderade förslag för kommande år. Områden som lyfts fram tydligare i denna revidering är bland annat barnperspektivet, hur programmet bidrar till stadens arbete med agenda 2030 och gruppen äldre. Koncernledningen instämmer i det som framkommit i utvärderingen av nuvarande program, att uppföljningen av programmet kan vara något otydligt och att detta bör utvecklas.

Stockholms hem lyfter betydelsen av fortsatta och utvecklade samarbetsformer mellan bostadsbolagen, i syfte att underlätta en större rörlighet i bostadsbeståndet som kan underlätta flytt till adekvata lägenheter för personer med särskilda behov. Detta mot bakgrund av att bostadsbolagen arbetar med hållbar renovering och därmed är restriktiva med ingreppen i fastigheterna vilket innebär att omvandlingarna inte blir så stora och omställningen till mer tillgängliga fastigheter tar längre tid.

Bostadsbolagen har även utvecklade arbetssätt och en tydlig granskningsprocess för gruppen med funktionsnedsättning som säkerställer att denna grupp får sina behov omhändertagna. Detta saknas däremot idag för gruppen äldre personer som programmet pekar på som en viktig grupp, då de äldre blir allt fler i staden. SISAB arbetar på liknande utifrån bolagets anvisningar för tillgänglighet, som ska tillämpas vid nybyggnad av skolor samt vara vägledande vid om- och tillbyggnad av skollokaler. Fler bolag anser att det är eftersträvänsvärt att staden ger ett övergripande stöd i arbetet genom att till exempel ta fram gemensamma utbildningar inom området så att arbetet med att utveckla frågor inom tillgänglighet och delaktighet hanteras på ett gemensamt sätt och på en likartad nivå inom staden. Viktigt även att det arbetas fram mål som integreras i den ordinarie styrningen och uppföljningen i ILS, vilket även möjliggör jämförbarhet och mätning av utveckling över tid. Det är även viktigt att staden har en tydlig struktur och rimliga krav för eventuellt arbete som förväntas ske på nämnd- och bolagsnivå. Det är positivt att programmet fortsätter knyta an på ett tydligt sätt till FN:s konvention om rättigheter för personer funktionsnedsättning, till den nationella lagstiftningen och målen på området samt till kommunfullmäktiges vision och mål.

Koncernledningen anser i likhet med bolagen att det är bra att tillämpningsanvisningar med förslag på indikatorer och aktiviteter inom varje fokusområde tas fram och att nämnder och bolagsstyrelser i sin ordinarie planering preciserar vilka aktiviteter de behöver genomföra för att nå stadens mål. Det är viktigt att det etablerade arbetet som finns inom och mellan bolagen fortsätter, där bland annat Stokab, Stockholms Hamnar och Stockholm Vatten och Avfall arbetar tillsammans med strategiska frågor kopplat till tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionshinder genom ett gemensamt funktionshinderråd tillsammans med berörda funktionshinderorganisationer.

För kompletterande och mer utförliga synpunkter kring remissen hänvisar koncernledningen till dotterbolagens remissvar.

Underremisser:

AB Stockholmsshems remissvar har i huvudsak följande lydelse.

Stockholmshem ställer sig bakom programmet och vikten av att alla Stockholmare med funktionsnedsättningar ska vara fullt delaktiga i alla delar av samhället. Bolaget uppskattar att programmet har tagits fram för att ge en vägledning i arbetet med frågorna och ser fler områden där Stockholmsshems arbete kan utvecklas.

Stockholmshem har lämnat synpunkter inom verksamhetsområdet bygg- och teknik. I bolagets arbete med ombyggnationer av fastigheter är ambitionen att utgå från hållbar renovering. Bolaget är restriktivt med ingreppen och omvandlingar av fastigheterna blir därmed inte så stora. Omställningen till mer tillgängliga fastigheter kommer därmed ta längre tid och bolaget menar att det därmed har extra stor betydelse att utveckla samarbetsformer mellan bostadsbolagen. Detta för att underlätta en större rörlighet i bostadsbeståndet som kan underlätta flytt till adekvata lägenheter för den som har ett sådant behov.

Inom ramen för detaljplaneprocess och inför bygglov säkerställer bolaget att hänsyn tas till funktionsnedsatta i nyproduktionsprojekt av en sakkunnig på tillgänglighet. Denna tydliga granskningsprocess där gruppens behov blir omhändertagna saknas däremot för gruppen äldre personer som programmet pekar på som en viktig grupp, då de äldre blir allt fler i staden.

AB Svenska Bostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse

Svenska Bostäder ställer sig positiva till ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2028”. Bolaget välkomnar att det nya programmet utgör en naturlig fortsättning på det nuvarande.

AB Familjebostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse

Familjebostäder står bakom det reviderade förslaget och delar stadsledningskontorets synpunkter att struktur och innehåll i nuvarande program med fördel ska gälla även för perioden 2024-2029. Bolaget lyfter att ett visst förtydligande skulle kunna ske

avseende de stycken som berör digitala och tekniska lösningar genom att hänvisa till gällande lag på området.

Stockholms Hamn ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget ser positivt på programmet och kommer framöver att fortsatt integrera arbetet att öka den fysiska tillgängligheten vid hamnens verksamhetsområden som till exempel hamnterminaler och parkeringar. Stockholms Hamn AB framför att staden bör verka för att erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, istället för kravställning. Bolaget anser även att det är bra med ett tillägg till avsnittet om att identifiera och undanröja hinder som stänger personer med funktionsnedsättning ute från staden som arbetsgivare. Detta då vissa tjänster med anledning av säkerhets- och arbetsmiljöperspektiv inte kan anpassas och det bör därför läggas till ” så långt det är möjligt”.

Stockholm Vatten och Avfall ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget anser att programmets gemensamma styrning av frågor rörande funktionsnedsättningen är positivt. Bolaget anser att det är viktigt att sätta detta program i relation till övrig styrning inom staden och det är avgörande att Stockholms stad har en tydlig struktur och rimliga krav och tidshorisont för eventuellt arbete som förväntas ske på förvaltnings- och bolagsnivå. Bolaget anser vidare att det kan behövas delmål och milstolpar för att göra arbetet mot målet mer hanterligt. Eftersträvansvärt är att staden ger ett övergripande stöd i arbetet genom att till exempel ta fram gemensamma utbildningar inom området.

Micasa Fastigheter ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Micasa Fastigheter ställer sig positiv till det reviderade förslaget av program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029. I enlighet med programmet har Micasa ett särskilt ansvar för att arbeta med fokusområdet ”Rätten till en fungerande bostad” och bolaget ser fördelar med att det nu föreslås bli ett separat fokusområde.

Kulturhuset Stadsteatern ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Kulturhuset Stadsteatern AB ställer sig bakom remissens innehåll och konstaterar att programmet blivit tydligare med fokusområden och definitioner. Bolaget anser även att det är lämpligt att betoning sker av arbetet med implementering och uppföljning även om det kräver mer resurser.

Skolfastigheter i Stockholm ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

SISAB välkomnar stadens förslag till program och den särskilda ansatsen att programmet ska vara värderingsstyrt och med det, mer övergripande än detaljstyrande. SISAB ser positivt på att programmet hänvisar till artiklar i FN-konventionen för respektive fokusområde. Utifrån bolagets arbete med implementering av programmet så berör det både rollen som arbetsgivare och som

hyresvärd. Bolaget lyfter särskilt områdena barnrättsperspektiv, delaktighet och diskriminering i bolagets projektverksamhet.

Stokabs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Stokab är generellt sett positiva till Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029. Bolaget har lämnat synpunkter inom ett par områden som bland annat rör rätten till arbete och försörjning och rätten till individuellt stöd.

I programmet står det att staden aktivt ska erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, vilket Stokab anser är bra. Samtidigt anser bolaget att kraven bör utformas så att staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning söker arbeten i stadens verksamheter och att urvalsprocesser ska utformas på ett sådant sätt att de bedöms på lika kriterier som övriga sökande.

Av programmet framgår även att arbetsgivare inom staden ska undanröja hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning anställning. Stokab ställer sig positivt till detta, men anser att det dock behöver kompletteras med ”så långt som möjligt”. Detta eftersom vissa tjänster på grund av säkerhets- och arbetsmiljöskäl inte kan anpassas i den omfattning som skulle krävas.

Stokab kommer att fortsätta arbete med strategiska frågor kopplat till tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionshinder tillsammans med Stockholms Hamnar och Stockholm Vatten och avfall genom ett gemensamt funktionshinderråd tillsammans med berörda funktionshinderorganisationer.

Bostadsförmedlingen i Stockholm ABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bostadsförmedlingen stödjer förslaget till program som bedöms ge tydliga och relevanta utgångspunkter för styrelsernas och nämndernas insatser på området. Programmet är väl genomarbetat och anknyter på ett tydligt sätt till FN:s konvention om rättigheter för personer funktionsnedsättning, till den nationella lagstiftningen och målen på området samt till kommunfullmäktiges vision och mål.

Det är positivt att rätten till en fungerande bostad lyfts fram som ett separat fokusområde i stadens program. Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Här är det angeläget att staden kan stärka och vidareutveckla bostadsförsörjningen för målgruppen för att kunna tillgodose behoven, i nutid såväl som på längre sikt. För att detta ska ske på ett effektivt sätt är det angeläget att berörda styrelser och nämnder utvecklar samverkan i dessa frågor, exempelvis när det gäller likvärdig information om tillgänglighet vid annonsering av lägenheter, bostadsanpassningar, utbyggnaden av särskilda boenden med mera.

Bostadsförmedlingen menar att funktionsnedsatta personers erfarenheter och synpunkter, i enlighet med programmet, kan tillvaratas på ett mer genomtänkt och systematiskt sätt i samband med planering och genomförande av stadens

verksamheter. Detta kan exempelvis ske i samverkan med brukarorganisationerna i funktionshinderråden.

Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågor

Arbetsmarknadsnämndens råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 28 november 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Funktionshinderrådet för arbetsmarknadsfrågor har tagit del av programmet och lämnar här några kommentarer.

Rådet har läst den uppdaterade och reviderade versionen av Stockholms stads Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029. Programmet är i sin helhet riktigt bra. I jämförelse med tidigare program uppfattar vi revideringar med kompletteringar och förändringar som positiva.

Programmet är välformulerat och ambitiöst. Kompletteringarna och de reviderade texterna ang. Begreppet funktionsnedsättning, Skillnader i levnadsvillkor samt Ett funktionshinders-perspektiv i arbetet stärker programmet. På samma sätt uppskattar vi viljan att ytterligare stärka samverkan med funktionsrättsrörelsen, näringsliv och andra aktörer samt ett ökat fokus på övergångar från både sysselsättning och utbildning.

Vi stödjer även det övergripande målet att staden ska ”vara tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.” På samma sätt stödjer vi ambitionerna under fokusområdena och då särskilt område

1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen, och
2. Rätten till arbete och försörjning som berör rådet för arbetsmarknadsfrågor tydligast.

Men vi känner viss oro för hur programmet på ett tydligt sätt ska genomsyra verksamheten inom stadens olika nämnder och förvaltningar. Vi ser beskrivningarna under rubriken Ansvar för genomförande samt tillämpningsanvisningar och hoppas att det denna gång ska bli en del av stadens integrerade ledning och styrning (ILS). Tidigare program har behäftats med både välutvecklade indikatorer för nämnderna samt vägledning men utan att det påverkat styrningen mot tillgänglighet för alla, full delaktighet och utan diskriminering.

Vi saknar mål och indikatorer om hur samverkan ska genomföras och följas upp. Vidare, vill vi återigen lyfta frågan om sysselsättningsgrad. Vi vet att människor med funktionsnedsättning har lägre sysselsättningsgrad än befolkningen i övrigt (som även programmet konstaterar) och ser det därför som önskvärt att sätta fokus på just det, sysselsättningsgraden.

AmF jobbar systematiskt mot inriktningsmålen och har en tydlig ansvarsfördelning och uppföljning av resultaten. Däremot ser vi inte att programmet för delaktighet och

tillgänglighet och dess fokusområden finns med i styrningen, vilket inte andra förvaltningar heller gör.

Förslaget på arbetsätt och indikatorer som togs fram till senaste programmet tycker vi är utmärkt. Däremot bedömer vi att det finns en otydlighet om vem som ansvarar för att det görs. Oss veterligt har ingen förvaltning jobbat med indikatorerna trots att många erhållit en introduktion om hur man kan implementera dem. På samma sätt saknas implementering för flera andra välformulerade och ambitiösa program och policys som finns i staden. De olika policyprogrammen ”lever sitt eget liv” och orsakar spretighet i styrningen då de inte tydligt ingår i inriktningsmålen.

Alla nämnder och bolagsstyrelser är enligt programmet för tillgänglighet och delaktighet ansvariga för fokusområde ”Rätten till arbete” liksom för två andra fokusområden. En tydlig koppling till inriktningsmålen och en utsedd ansvarig bedömer vi skulle resultera i bättre implementering av programmet.

Vårt förslag är att Funktionshindersombudsmannen får ansvar för att med hjälp av indikatorerna följa utvecklingen och i enlighet med instruktionens §3 komma med förslag på åtgärder där så krävs ”för att förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning”. Ombudsmannens rapport skulle då med fördel beskriva mål, resultat och även innehålla förslag på förändringar som ger bättre måluppfyllelse och förbättrar situationen för människor med funktionsnedsättning.

Avslutningsvis, den långa högkonjunkturen till trots har personer med funktionsnedsättning haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. I förslaget till budget läser vi att antalet sysselsatta i åldern 15–74 år uppgick till 569 000 personer i Stockholms stad andra kvartalet 2023. Det är en ökning med 8 000 personer jämfört med föregående kvartal. Sysselsättnings-graden ökade med 1 procentenhet och uppgick till 75,8 procent, vilket kan jämföras med snittet i riket som ligger på 68 procent. Bland kvinnor ökade sysselsättningsgraden i Stockholms stad med 1,2 procentenheter till 74,5 procent och för män ökade den med 0,9 procentenheter till 77,1 procent. Men inget om sysselsättningsgraden för människor med funktionsnedsättning. Medan sysselsättningsgraden för befolkningen som helhet uppnått 81 procent har sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning inte förändrats nämnvärt utan legat still och var vid senaste mätningen endast 52 procent. Därtill har personer med funktionsnedsättning en betydligt högre arbetslöshet än befolkningen som helhet, under 2020 var skillnaden åtta procentenheter, med 17 respektive 9 procent, enligt SCB. Nu prognosisterar dessutom flera bedömare en stundande lågkonjunktur vilket är mycket oroande för människor med funktionsnedsättning som ofta står långt ifrån arbetsmarknaden.

I budgeten för 2024 nämns även att staden ska öka sysselsättningsgraden i Järva, vilket är bra och relevant, men vi vet att människor med funktionsnedsättning generellt står långt ifrån arbetsmarknaden har en konstaterad låg sysselsättningsgrad. På riksnivå är den så låg som dryga 40 procent. Vi önskar därför att staden skapar ett sysselsättningsmål för människor med funktionsnedsättning i hela staden, oavsett geografiskt område.

Vi vill därför att staden inom ramen för samordningsansvaret med Arbetsförmedlingen, samarbete med SCB, undersöker möjligheten att över tid mäta sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning och därefter sätter upp mål och indikatorer.

För att det reviderade programmet ska få fullt genomslag bedömer vi att nedan förslag på prioriteringar är av väsentlig betydelse.

Att Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning blir stadens viktigaste styrdokument. Programmet med sina nio (9) fokusområden och dess indikatorer ser vi som väsentligt för fungerande funktionshinderråd.

Att Funktionshindersonbudsmannen får ansvar att med hjälp av indikatorerna följa utvecklingen och i enlighet med instruktionens §3 komma med förslag på åtgärder där så krävs ”för att förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning”

Att staden i samarbete med SCB och Arbetsförmedlingen undersöker möjligheter att över tid mäta sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning och därefter sätter upp mål och indikatorer.

Att information och kommunikation i enlighet med punkt 7.6 i programmet omgående görs tillgänglig för personer med funktionsnedsättning och ges ”förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga.” Läs stadens ILS som idag inte är tillgängligt för människor med funktionsnedsättning och/eller samtliga funktionshinderrådens medlemmar.

Att samverkansformerna med råden fortsätter att utvecklas och förändras samt att staden sätter upp mål som driver förändringen mot större delaktighet, se ”delaktighetstrappan.”

Fastighetsnämnden och miljö- och hälsoskydds nämndens råd för funktionshinderfrågor samt idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB:s råd för funktionshinderfrågor

Fastighetsnämnden och miljö- och hälsoskydds nämndens råd för funktionshinderfrågor samt idrottsnämndens och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB:s råd för funktionshinderfrågors gemensamma yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Råd för funktionshinderfrågor vid fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskydds nämnden samt idrottsnämnden avger gemensamt följande synpunkter angående rubricerade remiss.

Vi har tagit del av kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågors svar på remiss och vi tillstyrker förslaget. Råden vill även förtydliga och lägga till följande:

Sidhänvisningarna är tagna ur ovan nämnda remissdokument.

- Sid 11 ”Målet är jämlika villkor...” Att skapa jämlika villkor för stadens innevånare innebär att alla ska kunna ta sig fram i staden. Stockholms stad storsatsar på att invånarna i större utsträckning ska gå, cykla och nyttja kollektivtrafik, vilket är bra. Kan man inte röra sig på det sättet blir dock funktions-hindrade och äldre med rörelseproblematik utestängda från mycket. Kan man inte gå, cykla utan behöver kunna komma nära de platser vi ska besöka är det omöjligt. Ta därför inte bort parkeringsplatser o.s.v., det är inte att skapa jämlika villkor utan ren disk-riminering! Vi har inte råd att köpa elbilar. Få har tillgång till handikapparkeringstillstånd och färdtjänst. Äldre och normalfunktionshindrade stängs ute.
- sid 11, 25 Digitalt delaktighet / utanförskap. All information måste gå att få både digitalt och pappersmässigt. Vi kan inte nog uppmana staden att tänka på detta. Digitaliseringen ska underlätta och komplettera - inte ersätta.
- Sid 12, Universell utformning. Vi vill verkligen instämna i att det är oerhört viktigt man i programmet trycker på att göra rätt från början, då kan onödiga kostnader undvikas. Det gäller alla stadens fastigheter, bostäder och anläggningar såväl inom som utomhus.
- Sid 26, 6:1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter. Bygger man om renoverar måste den nya inredningen och utrustningen även fortsättnings-vis vara anpassad. Vi hänvisar till sid 13 rubriken ”Skapa lösningar” sista meningen. ”Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.”
- Sid 31, punkt 9. Rätten att delta i demokratin. Vikten av uppföljning av Verksamhetsplaner, tertialrapporter och verksamhetsberättelser. Mål, aktiviteter och indikatorer får inte bli en skrivbordsprodukt. Felrapportering av otillgängliga och ofrånkomliga anläggningar måste hanteras tills de är korrekt åtgärdade. Förekomsten av detta måste mätas och målet är att det ska minska i antal. Staden bör stödja och uppmuntra, samt stödja möjligheter för olika råd att samarbeta i gemensamma frågor, även i gemensamma möten utöver de minst 6 möten som föreslagits.
- På sid. 32 anges att ”Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina respektive råd för funktionshinderfrågor.” Vi önskar ett förtydligande av ordet samråd och vad det innebär. Att samråda betyder enligt Svenska Akademiens ordbok att överlägga, konferera eller i vardagligt tal ”slå sina kloka huvuden ihop”. Ett samråd är en dialog mellan olika parter för att informera och samla in viktig kunskap om ett projekt. Många tolkningar finns och ett förtydligande är därför angeläget.
- I anslutning till ovanstående stycke vill vi ha följande tillägg: För att undvika onödigt stuprörstänkande, ska i specifika frågor flera nämnder och FH-råd kunna ha gemensamma möten utöver respektive råds ordinarie möten.

Hägersten-Älvsjö och Skärholmens stadsdelsnämnders regionala råd för funktionshinderfrågor

Hägersten-Älvsjö och Skärholmens stadsdelsnämnders regionala råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 11 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

De tillägg som gjorts i det reviderade programmet är alla bra och viktiga. Ändringarna i fokusområdenas rubriker är bra och det är bra att barnrättsperspektivet belyses.

Eftersom så mycket av det gamla programmet är kvar, är det nya fortfarande bra, men en liten glidning mot luddighet/otydlighet i nya avsnitt och sänkta ambitioner kan anas.

Avsnitt ”Funktionshinderspektiv”

Att den viktiga meningen ”Fördomar, negativa attityder och kränkningar skall förhindras” trillat bort i kapitlet Förebygg och motverka diskriminering på sidan 14, får vi hoppas är en ren olyckshändelse.

Avsnitt ”Fokusområde 6”

Liksom att punkten ”6.4 Delaktigheten skall öka” i gamla programmet inte finns med i det nya.

Synpunkter på genomförande

Program för delaktighet och tillgänglighet har tyvärr fått mycket svagt genomslag i stadsdelsnämndernas budget och därmed i förvaltningarnas arbete.

Vi i rådet har gjort en noggrann genomgång av våra två stadsdelsnämnders budget 2023 och har kunnat konstatera att programmet inte nämns någon gång i någon av budgetarna. Däremot lyfts andra styrdokument fram i budgetarna, framför allt Agenda 2030. Men också mindre kända styrdokument som Program för jämställt Stockholm 2018–2024, Stockholms stads program för barnens rättigheter och inflytande, Kulturstrategiska programmet etc blir nämnda i budget. Ett mycket allvarligt problem är att av programmets 8 fokusområden är det bara ett fåtal som följs upp i planeringen i VP 2023 för de två stadsdelarna. För de flesta fokusområden finns inga åtgärder planerade i VP 2023. En stadsdelsnämnd följer inte anvisningarna i programmet som säger att VP ska innehålla aktiviteter och indikatorer för arbetet med de åtta fokusområdena. I stället presenteras planeringen i form av prioriteringar.

Programmet har inte lyckats få genomslag. Vi menar att det beror på programmets svagaste delar: genomförande och uppföljning. Programmet har ett avsnitt om genomförande men avsnittet innehåller inga förslag eller direktiv när det gäller samarbetsformer mellan förvaltning, nämnd och funktionshinderråd. I programmet står att ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina funktionshinderråd utifrån ett underlag från

kommunstyrelsen. Bristen på tydliga direktiv kring genomförande innebär att varje råd har fått ta ansvar för att hitta en modell för samarbete kring programmet. I många fall har samarbetet uteblivit kring programmets tillämpning i VP. Det vet vi genom kontakter med övriga råd. I våra råd har samarbetet fungerat men det har helt berott på initiativ från rådet. Positiva exempel måste spridas i råden.

Programmet måste utökas med tydliga anvisningar/direktiv när det gäller utformning av samarbetet mellan förvaltning och råd kring det gemensamma arbetet med VP. För att ta fram dessa anvisningar/direktiv krävs en samordningsgrupp. Gruppens uppgift är att utforma anvisning för samarbetet mellan förvaltning och råd kring programmets tillämpning i VP. Vi menar att gruppen också bör följa upp anvisningarna och ge fortlöpande stöd till råden, i första hand genom att skapa forum för erfarenhetsutbyte. Gruppen bör bestå av representanter för SLK och en självklar ledamot är Funktionshinderombudsmannen, som från början tagit initiativet till programmet. Andra självklara ledamöter i samordningsgruppen är representanter för ansvariga politiker och för intresseorganisationerna. Samordningsgruppen ska inte vara för stor.

Synpunkter på uppföljning

Liksom tidigare är programmet ett ambitiöst dokument, som tar upp de viktigaste områdena när det gäller funktionsnedsättningar. Vad som framför allt saknas är en samlad uppföljning av det förra programmet. Hur gick med de högt ställda förhoppningarna? Har det blivit bättre inom de namngivna programområdena?

Det talas om indikationer och aktiviteter, som skall tas fram i samråd med funktionshinderråden. Det nämns att styrelser och nämnder har ett ansvar för uppföljning. Man efterlyser dock en samlad och genomarbetad bild på både stadsdelsnivå och för staden som helhet.

Om man har en professionell och samlad analys skulle det vara lättare att satsa på de eftersatta områdena. Var finns de största bristerna och vilka hinder måste undanröjas för att nå framgång? Med det som grund skulle möjligheten öka att programmet blir ett kraftfullt verktyg och inte en vacker hyllvärmare. Detta skulle kunna vara en angelägen uppgift för stadens revisorer inför nästa gång man reviderar programmet.

Den viktigaste förbättringen av programmet gäller alltså genomförande och uppföljning. Rådens arbete ska utformas mot strategisk inriktning. Det är en nyhet som ytterligare förstärker behovet av tydliga och effektiva arbetsmetoder. I avsnittet bör också finnas något om konsekvenser av att inte följa programmet.

Sammanfattningsvis ett ambitiöst dokument med uppenbara svagheter när det gäller utvärdering och genomförande i verkligheten. Kort sagt mycket snack och lite verkstad!

Järva sdn s råd för funktionshinderfrågor

Järva sdn råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Inledningsvis konstaterar Järva funktionshinderråd att programmet för tillgänglighet och delaktighet är omfattande och unikt i sitt slag. Vi ser positivt på att målgruppen personer med funktionsnedsättningar får möjlighet att vara med och bidra till samhällsförändring, samt att programmet lyfter behovet av detta. Programmet innehåller väldigt många bra riktlinjer och verktyg till att tillämpa funktionen av råden på ett kontinuerligt sätt.

Dock upplever vi i nuläget att riktlinjerna inte följs, och att funktionshinderråden inte har möjligheter att påverka som det vore önskvärt.

Funktionshinderspективet ska inkludera personer med alla olika typer av funktionsnedsättningar, vilket man ibland missar i helhetsperspektivet, samt sådana sammanhang när det gäller anpassningar och tillgängliggörande för att inkludera målgruppen fullt ut.

Vi skulle även vilja se att riktlinjer sätts upp kring hur man ska leva upp till målen i programmet. I form av regelbundna utvärderingar, indikatorer på att följa upp aktiviteter, stöd från funktionshindersonbudsmannen med att följa upp arbetet i råden. Samt i viss mån stöd i att ta fram aktiviteter och tillhörande indikatorer. Vi skulle även vilja se riktlinjer kring konsekvenser för de råd som inte följer riktlinjerna i programmet.

Vi saknar i nuläget tydliga instruktioner kring vad arbetet i ett funktionshinderråd innebär i praktiken. Detta upplever vi försvårar till stor del för att få in nya yngre personer i funktionshinderråden. Vi vill därför ha ett tydliggörande kring rollen som ledamot i ett funktionshinderråd, samt en gedigen introduktion/mentorskap i hur arbetet skall genomföras.

”Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med respektive råd för funktionshinderfrågor” (s.32)

Utifrån ovan nämnda citat utläser vi att vi i Järva funktionshinderråd tillsammans med förvaltningen och nämnden skall ta fram aktiviteter och tillhörande indikatorer att jobba utifrån. Vi anser att processen behöver tydliggöras, kring när rådet skall komma in och i vilken omfattning vi har möjlighet att påverka vilka aktiviteter förvaltningen ska jobba med.

I programmets nio fokusområden ser vi en stor ambition kring utveckling i positiv riktning för personer med funktionsnedsättningar. Vi vill ändå poängtera vikten av universell utformning från grunden i alla perspektiv. Såväl som bostadsanpassningssammanhang, fri rörlighet/färdtjänst i staden, ledsagning, assistans för att uppnå goda levnadsvillkor.

Vi ser positivt till att Järvaområdet är prioriterat i vissa sammanhang, såsom att få ut personer i arbetsmarknaden, samt fritidsverksamheter. Dock anser vi att det finns stor förbättringspotential i att utbilda hela kedjan, från styrelseledamöter i råden, till förvaltningspersonal/tjänstemän och nämnden, för att nå bästa resultat. Vi ser också ett utvecklingsområde i att nå ut till personer med funktionsnedsättningar i Järvaområdet för att möjliggöra inkludering i samhället.

Avslutningsvis hoppas vi på att Järva funktionshinderråds inspel/synpunkter kan komma till hjälp och att styrka programmet för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 4 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Inledning

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor är överens om att föreliggande Program för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029 är väl genomarbetat och har en mycket god potential. Lika överens är rådet att programmet med sina förtjänster och höga ambition måste implementeras så att det verkligen kommer att skapa ny styrkraft i stadens funktionsrättspolitiska arbete. Nyckeln kommer att vara det styrande och uppföljande arbetet de kommande åren.

Programmet styrkor

Bland programmets styrkor finns att staden valt att behåll essensen och centrala skrivningar från tidigare program. Bland annat finns en tydlig ansats från funktionsrättskonvention med tydliga hänvisning till berörda rättighetsartiklar. Programmet är också fortsatt tydlig med hur arbetet ska genomföras, där respektive sektor, dvs nämnd, bolag och styrelse ansvarar för att nå målen i programmet. Vidare att varje sektor, i enlighet med ansvar- och finansieringsprincipen, ska identifiera, åtgärda och följa upp brister (kort uttryckt: skapa styrkraft) inom ramen för ordinarie verksamhet och budget. Detta är ett viktigt ställningstagande eftersom funktionsrättsarbetet ska fortlöpa oavsett budget, politisk styrning, skattesatser eller liknande.

En av programmets oomtvistligt största styrkor är att staden i sin målstyrning fortsatt bjuder in funktionshinderrörelsen att medverka i att utveckla Stockholm till en stad för alla. Ett i flera avseenden lika unikt som radikalt beslut, som inte handlar om att rådfråga och ta in synpunkter – utan att aktivt ta stöd från rörelsens representanter i råden att gemensamt formulera konkreta aktiviteter och slutligen mätbara resultat. Det här är en styrka som Stockholm fortsatt måste värna och utveckla för att nå sin fulla potential.

Rådet anser vidare att det är positivt att bostadspolitiken i det nya programmet får ett eget fokusområde. Bra är också den utökade listan med lagrum, riktlinjer och handlingsplaner.

Programmet skärper vidare tonen att antagna aktiviteter i verksamhetsplanerna och ILS ska vara verksamhetsutvecklande med ett tydligt syfte att successivt göra staden till en bättre plats för personer med funktionsnedsättning.

Rådet välkomnar också att stadens tidigare dokumentet ”- stöd i verksamhetsplaneringen” (dnr 171-1831/2016) nu föreslås bli tillämpningsanvisningar till det nya programmet. Rådet anser emellertid att skrivningen att anvisningarna ”kan” användas istället ändras till ”ska”. Här vill rådet också understryka sitt eget intresse och möjlighet att vara med i det löpande reviderandet av anvisningarna.

Avslutningsvis är det mycket positivt att kommunstyrelsen roll och ansvar tydliggörs både i genomförande och uppföljning av programmet genom att konkret bistå med aktiviteter, indikatorer samt stöd med kompetensutveckling till stadens nämnder, bolag och styrelser

Programmet brister och möjligheter

Kommunstyrelsen funktionshinderråd är dock bekymrade, mot bakgrund av många decennier med bristande styrkraft i funktionshinderspolitiken, att programmet trots sin höga ambition inte kommer tillämpas fullt ut.

Bland annat anser rådet att tidplan saknas. En tidplan kan förvisso, resonerar rådet, verka hämmande inför vad som kan framstå som ett oöverstigligt arbete. Viktigt är då att politiken och kommunstyrelsen är tydliga att kommunicera förväntningar och prioriteringar. För att underlätta nämndernas möjligheter att genomföra insatser ser rådet ett behov av att prioritera ett eller ett fåtal av programmets fokusområden årsvis. Till dessa behöver det avsättas särskilda resurser med särskilda avsatta budgetposter att äska medel ur. Det skulle göra att arbetet kan bli både kraftfullt och mer överskådligt i genomförandet.

Idag är det för svårt att få ett grepp om hur det totala arbetet med att stärka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Staden behöver uppdra att årsvis följa upp arbetet med programmet ute i nämnderna. Utöver utförda aktiviteter, indikatorer bör uppföljningen också ta sikte arbetssätt samt att identifiera kompetensbrister och andra hinder. Ett sådant uppdrag hade förslagsvis kunnat uppdras åt funktionshinderombudsmannen. Rådet anser också att stadens revisorer skulle kunna ha ett särskilt uppdrag att följa upp ambitionerna och arbetet på området.

Ett annat förslag är att de indikatorer som är knutna till Program för delaktighet märks ut på ett särskilt sett i ILS, på liknande sätt som vissa MR-indikatorer urskiljs idag.

Att staden har hundratals styrprogram samt drygt en handfull MR-program utöver programmet för delaktig anges ofta som ett skäl för att det är svårt att leva upp till. Men som programmet anger i inledningen, utgörs Stockholms befolkning av ca 20% personer med funktionsnedsättning. Som stadens största minoritet och rättighetspolitiska grupp har funktionshindersrörelsen med stöd i programmet tilldelas en unik och radikal möjlighet att aktivt delta i utvecklandet av en mer användbar stad – för alla stockholmare.

Att säkerställa att det arbetssätt som programmets föreskriver i praktiken fungerar i samtliga nämnder, styrelser och bolag måste vara stadens första prioritering årens som kommer. Det kommer kräva särskilda insatser av uppföljning, kompetensutveckling och samordning för målen ska kunna nås. Dessa insatser bör omfatta både rörelsens lekmän i råden och stadens tjänstemän. För att åstadkomma styrkraft i funktionshinderpolitiken är det i upptakten av det nya programmet viktigare att fokusera på processer snarare än att påvisa mätbara resultat.

Idag är det för svårt att få ett grepp om hur det totala arbetet med att stärka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning ser ut. Personer med funktionsnedsättning är långt ifrån en homogen grupp. Upplevda hinder skiftar från individ till individ. Vi ser det därför som angeläget att på sid 12, under rubriken Ett funktionshinderperspektiv i arbetet, ändra stycket, ändra ”nedsatt syn” till ”synsvaga och blinda”.

Därtill behöver programmet harmoniseras så att det står ”teckenspråkstolk” genomgående istället för ”teckentolk” som förekommer på något ställe.

Tillsammans med ovanstående synpunkter tillstyrker kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågor

Kungsholmens och Norra innerstadens råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Funktionshinderrådet för Kungsholmen och Norra innerstaden välkomnar utvecklingen av stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2023-2029. Ett arbetssätt med ett integrerat funktionshinderperspektiv i fokus gynnar många fler i förlängningen och blir dessutom ekonomiskt mer hållbart.

Funktionshinderrådet för Kungsholmen och Norra innerstaden stöder Kommunstyrelsens funktionshinderråd yttrande i huvudsak men vill också tillägga följande:

Vi känner dock en viss oro för hur det välformulerade och ambitiösa programmet realiter ska komma att genomsyra verksamheterna inom stadens olika nämnder och förvaltningar. Vikten av implementeringen av programmet kan inte nog understrykas.

En plan för hur samverkan i praktiken ska konkretiseras för såväl förtroendevalda som berörda tjänstemän bör tas fram. Den ska beskriva nytt sätt att arbeta tillsammans med ett långsiktigt perspektiv

Även aktuella ärenden ska dock kunna hanteras i FH-råden och då är det praktiskt om rutiner för detta finns med i strukturen. Extra arvoderade möten utöver de årsplanerade kan behövas. Det kan gälla både fysiska möten eller hybrid/digitala möten.

Som exempel kan nämnas behov vid fysiska besök, också av ledamöter i FH-rådet med hjälpmedel, till exempel rullstol, när det exempelvis handlar om parkutvecklingen i våra stadsdelar. Vi önskar också få tillgång digitalt till ämnesbesläktade medborgarför-slag, förvaltningsplaner och program. Detta skulle kunna leda till värdefulla synergieffekter.

Att funktionshinderperspektivet ska uppmärksammas i alla stadens tjänsteutlåtanden ser vi som angeläget och utgår från att detta även kommer med i en reviderad version av Komplement till Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 (dnr 171-1831/2016), där det anges att funktionshinderaspekterna ska inkluderas under egen rubrik Funktionshinderperspektivet.

Vi ser mycket positivt på att Rätten till egen bostad nu utgör ett eget fokusområde. I sammanhanget bör uppmärksammas att stadens stora underskott av LSS-boenden måste balanseras och att en plan bör skapas för detta.

Stockholm presenterar periodiskt utvärderingar av sina olika verksamheter. De värden som anges säger dock inte så mycket om hur de relaterar till funktionshinderperspektivet. För att kunna påvisa resultat och framsteg eller tvärtom anser funktionshinderrörelsen att det behövs kartläggningar och nollbasmätningar för att på sikt få reella jämförelsetal enligt inriktningen med långsiktigt arbete på alla områden.

Den digitala utvecklingen går i rasande takt och kan ge goda möjligheter till rationaliseringar. Digitala och tekniska lösningar kan ofta gynna personer med funktionsnedsättning men kan också försvåra tillgängligheten. Det är viktigt att observera att den digitala strukturen i omvärlden inte alltid är analog med den offentliga. Den IT-baserade utvecklingen har gått så snabbt och fortsätter att utvecklas i så många olika riktningar att staden bör etablera rutiner för att sammanställa olika media och material, både för personer med funktionsnedsättningar och andra stockholmare, som inte kan följa den digitala utvecklingen lika snabbt och effektivt som andra aktörer i samhället.

Vi menar därför att digitaliseringen rätt utformad med tanke på olika funktionsnedsättningar är ett utmärkt komplement till olika gällande kommunikationsvägar, där det alltid måste finnas utrymme för individuella lösningar.

Funktionshinderråden med länk till sina respektive organisationer utgör en bred och brokig kunskaps- och erfarenhetsbank, som kan bidra till både kompetensutveckling gällande funktionsnedsättningar hos nämnder och förvaltningar.

Funktionshinderrådets kompetensutveckling kunde även integreras med stadens utbildningar när så är

För Funktionshinderrådet för Kungsholmens och Norra innerstadens stadsdelsnämnder

Louise Lindström, ordförande

Marianne Hünne von Seth, ledamot

Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farstas råd för funktionshinderfrågor

Skarpnäcks, Enskede-Årsta-Vantörs och Farstas råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 11 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Alla ambitioner/visioner som presenteras i ”Program förtillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”, PTD, är i sig väldigt bra, om de bara uppfylles. Nu är de tveksamt hur pass bra man har uppfyllt ambitionerna/visionerna. FN’s kontrollorgan har tidigare, 2014, haft synpunkter på hur vi uppfyller FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Mellan 2014 och 2018 hade enligt rådets uppgifter ingen väsentlig förbättring skett på viktiga rekommendationer FN, exempelvis indikatorerna. Rent generell kan vi se att försämringar har sett på flera håll bl.a. ledsagning.

Vad vi från Funktionshinderrådet i ÅEV/Skarpnäck/Farsta vill se att man sätter mål i verksamhetsplanerna vad gäller TBD, som kan mätas på ett adekvat sätt. Och det viktigast av allt är att uppfyllandegraden av målen följs upp och utvärderas centralt i staden. Detta har vad vi förstår inte gjorts under de 12 år PTD har varit i kraft. Gör man inte det så är PTD inte mycket värt, utan närmast att anse som ett spel för gallerierna.

Därtill vill vi ha med i PTD att man verkligen trycker extra på att Funktionshinderråden i praktiken kommer med i att sätta aktiviteter (mål), mätning av dessa mål. Samt då förstås årlig central uppföljning av i vilken mån målen nås. Uppföljningen, övervakningen, nämns särskilt i FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 33. Där det framgår att personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem, skall involveras i och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet.

Av yttersta vikt är förstås att se till att stadens nämnder och bolag verkligen aktivt använder sig av PTD. Vi har fått indikationer från politikerhåll på att så inte alltid är fallet. PTD får inte bli en hyllvärmare.

Stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor

Stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens råd för funktionshinderfrågor yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Rådet väljer att fokusera på de avsnitt som berör rådet närmast, dvs. avsnitten 3 och 4. Vi vill genom konkreta exempel förtydliga vad de fina orden ska stå för. Vilka brister som vi uppfattar finns i de målsättningar som programmet skriver om. Rådet anser att det krävs fler handfasta skrivningar av vad som ska göras. Inte bara generella och svepande formuleringar. Risken är annars att programmet blir en ”hyllvärmare”.

De allmänna principerna som beskrivs i de inledande avsnitten är självklart viktiga. Under rubriken Ett funktionshinderperspektiv i arbetet finns ett avsnitt kallat Skapa lösningar med universell utformning; samt Åtgärda brister i tillgängligheten. Här anser rådet att det saknas riktigt bra nyligen genomförda exempel på den första principen. Att åtgärda brister upplever vi har minskat i omfattning under de senaste åren. Det gäller också Enkelt avhjälpna hinder (avsnitt 3.3). Det känns som att hela tillgänglighetsarbetet har tappat mycket tempo och betydelse under de gångna 5 – 8 åren.

3.1. Alla ska kunna förflytta sig... och garanteras säkerhet i kris.

Det som sägs t. ex. på sid 21: ”Vid ny-, om- och tillbyggnader ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt.../...åtgärder i efterhand.” är inget nytt utan har funnits med i flera versioner i delaktighetsprogrammet. Trots detta ser vi många exempel på miljöer som skapats där tillgänglighet och användbarhet eftersatts.

Rådets huvuduppgift är att granska förslag till nya eller ändrade detaljplaner. Påfallande ofta saknar planbeskrivningarna mer djupgående analyser av vilka utmaningar som finns, och hur de bör tacklas. Det inskränker sig till några korta meningar om gatornas lutningar. Andra aspekter som orienterbarhet; tillgången till kollektivtrafik och avstånd till service saknas.

En analys av tillgänglighet och användbarhet kan inte bara omfatta det som enligt PBL ska finnas i en detaljplan. Den måste också ta med sådana aspekter som är avgörande för hur den byggda miljön kommer att uppfylla målsättningen ”delaktighet och tillgänglighet”. För 15 år sedan tog staden fram en skrift ”Stockholm – en stad för alla”. En handbok för planhandläggare och andra som arbetar med utemiljön. Plan- och bygglagstiftningen har sedan skriften kom till ändrats. Rådet anser det därför mycket angeläget att en ny version av skriften arbetas fram och delas ut till alla berörda.

Att bygga rätt från början borde förstås vara självklart för alla, men särskilt för staden som kommer att anta detta program. Tyvärr görs misstag ändå, svårt ibland att tänka rätt. Ett exempel på det är den nyss ombyggda entrén till Tekniska nämndhuset. Principen om universell lösning har lett till att den gamla anpassade sidoentrén

tagits bort. Nu går alla in genom skjutdörrarna mot gatan. Vackert så! Men eftersom det är 6 – 8 stegs nivåskillnad upp till entréplan och reception, har en plattformshiss installerats. Rådet har haft två möten under hösten, vid inget av tillfällena har hissen fungerat. Här borde man behållit den gamla entrén som bevisligen fungerar bättre för flertalet med rörelsesvårigheter.

3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

Händelser i omvärlden har aktualiserat detta avsnitt. Här finns stora utmaningar vad gäller just information och kommunikation. Programmet borde exemplifiera vilka kanaler/kommunikationssätt som kan behövas.

4. Rätten till en fungerande bostad.

Den rätten tillkommer inte alla, och rådet har i många år kämpat för en bättre process för tillblivelsen av LSS- och andra specialbostäder. Först på senare tid har planeringen ändrats till det bättre.

Viktigt att alla nya projekt tar ställning till om de ska innehålla ex. vis LSS-bostäder. När detaljplanerna inte nämner sådana bostäder, borde de redovisa ställningstaganden. Vilka beslut som tagits som lett fram till att specialbostäder ej ingår i projektet.

Trafiknämndens och Stockholms Stads Parkerings AB:s råd för funktionshinderfrågor

Trafiknämndens och Stockholms Stads Parkerings AB:s råd för funktionshinderfrågor yttrande daterat den 11 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Trafiknämndens råd för funktionshinderfrågor anser att Program för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029 är väl genomarbetat dokument. Rådet vill dock framhålla vikten av att programmet verkligen får genomslag och leder till handling inom samtliga stadens verksamheter. Program av detta slag löper alltid risk att bli skrivbordsprodukter som sedan inte konkretiseras och följs upp. Rådet ser därför mycket positivt på att det nya programmet så tydligt bjuder in till fortsatt dialog och samarbete med funktionshinderrörelsen. Det kan innebära att gemensamt formulera konkreta aktiviteter, mätbara resultat och förslag till uppföljning. Det finns tydliga anvisningar i programmet hur stadens arbete för delaktighet ska genomföras. Varje nämnd, bolag och styrelse ansvarar för att nå målen.

Det nya programmet har i stora delar behållit centrala skrivningar från tidigare program. Bland annat hänvisas till funktionsrättskonventionen och berörda rättighetsartiklar. Rådet ser positivt på att programmet denna gång tydligare framhåller personer med psykiska och osynliga funktionsnedsättningar liksom äldre.

Rådet anser vidare att det är positivt att bostadspolitiken i det nya programmet får ett eget fokusområde. En annan välkommen nyhet är att programmet tydligt lyfter fram funktionshinderperspektivet inom området kris.

Funktionshindersonbudsmannen bör initialt uppdras att årsvis följa upp arbetet med programmet ute i nämnderna. Utöver utförda aktiviteter och indikatorer bör uppföljningen också ta sikte på arbetssätt samt att identifiera kompetensbrister och andra hinder.

Avslutningsvis är det positivt att kommunstyrelsens roll och ansvar tydliggörs, både i genomförande och uppföljning av programmet genom att konkret bistå med aktiviteter, indikatorer samt stöd med kompetensutveckling till stadens nämnder, bolag och styrelser.

Utöver det ovan anförda ställer sig trafiknämndens råd för funktionshinderråd bakom de synpunkter som framförts av kommunstyrelsens fh-råd.

Utbildningsnämndens, förskolenämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor

Utbildningsnämndens, förskolenämndens och SISAB:s råd för funktionshinderfrågor yttrande daterat den 8 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Rådet för funktionshinderfrågor vill framhålla följande synpunkter, iakttagelser och förslag avseende ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029”.

Övergripande

Programmet innehåller en bred bakgrundsteckning och därefter nio fokusområden. Det är bra att programmet är relativt kortfattat. Övergripande programskrivningar blir sällan bättre för att de är ordrika.

Rådet noterar även inledningsvis följande skrivning, vilken rådet väl känner igen sig i: Ett av de främsta hindren inom skolan handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning. Även bristande tillgänglighet i lokaler och kompetens bland personal är faktorer som påverkar. Vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges också som förklaringar att elever många gånger trivs sämre i skolan än sina klasskamrater.

Nämnden och förvaltningen arbetar sedan många år med denna problematik. Men det är fortfarande lång väg att gå. Programmet lyfter fram de centrala problemområdena, på ett allmänt plan. Bra så – men det viktigaste är nästa steg: att tillämpa det.

Funktionshinderrådet vill därtill uppmärksamma att staden gärna i implementeringsarbetet av programmet tar hänsyn till ny styrning från EU-nivå gällande tillgänglighet som planeras börja gälla från och med 2025.

Nuvarande program

En synpunkt rådet fört fram om det nuvarande programmet är att det innehåller för få konkretioner, för lite om hur det som står där ska komma närmare ett förverkligande. En brist som gäller för många produkter av det här slaget är att de tenderar att bli hyllvärmare.

Tillgängligt Stockholm – indikatorer och aktiviteter

Programmet har en klar målsättning att bli ett verktyg i strävan efter ett mer tillgängligt Stockholm. Här är bra steg i rätt riktning att det kommer att tas fram tillämpningsanvisningar med indikatorer och aktiviteter inom varje område. Det slås också fast att nämnden ”ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina respektive råd för funktionshinderfrågor”.³ Det ser vi fram emot.

Programmet pekar fortsatt på svårigheten att ta fram indikatorer, vilket även är välbekant för oss i rådet. Men här lyfter man också vägar som kanske inte avhjälp problemerna men som kan ge värdefullt stöd: Utformningen av indikatorer påverkas av att staden har begränsad tillgång till egen statistik, då funktionsnedsättning inte registreras av integritetsskäl. Därför kan andra verktyg såsom särskilda enkäter, brukarundersökningar eller fokusgrupper fungera som värdefulla komplement för uppföljningar. Även nationella uppföljningar kan vara användbara.⁴

Fokusområdena

De fyra rubrikerna inom fokusområdet utbildning är bra och täcker upp mycket. Men det hade varit bra om man i avsnittet 1.4 ”Det ska finnas en väl fungerande samverkan” även nämnt föräldrars/vårdnadshavare som betydelsefulla att samverka med.

Skäliga åtgärder för tillgänglighet

På sid 14 i programmet så nämns det att skäliga åtgärder för tillgänglighet ska utföras. Rådet önskar att det specificeras vad skäliga åtgärder utgörs av.

Stödet mellan skolan och samhället

Rådet vill lyfta fram vikten av att veta vem som har ansvaret över att se till att stödet mellan skolan och samhället faktiskt fungerar. Detta gäller exempelvis ansvaret för att stödja de elever som inte tar sig till skolan. Det nämns ingenting i programmet om hur elever tar sig till och från skolan. Ofta krävs det till exempel mycket arbete för att ha rätt till anpassad skolskjuts. Det skulle behöva finnas med för att se till att hela skoldagen är tillgänglig.

Rådet vill också framhålla att familjer till personer med funktionsnedsättning också skulle behöva ha mer stöd än vad som nämns idag i programmet. Både mer stöd till föräldrar så att de kan stötta sina barn som har en funktionsnedsättning men också stöd till den som är förälder och har ett barn där det är föräldern som har en

funktionsnedsättning. Detta för att alla familjer oavsett vem är familjen som har en funktionsnedsättning får en hållbar vardag när det gäller både skola och arbete.

Kognitiva funktionsnedsättningar

Information om kognitiva funktionsnedsättningar behöver förtydligas och finnas med i programmet.

Autism Stockholms län

Autism Stockholms läns yttrande inkom den 12 december 2023 och har i huvudsak följande lydelse.

Som remissinstans välkomnar Autism Stockholms Län denna revidering och tycker att Stockholm Stads ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029” i sin övergripande helhet är utförligt och mycket bra. De ambitioner och prioriteringar som nämns, samt de önskade effekter det ska få låter bra i teorin. Nu är det upp till stadens verksamheter att genomföra visionen och målen.

Att involvera de olika funktionshinderråd som finns inom Staden är en god väg att säkra personer med funktionsnedsättnings talan. Vi ser med tillförsikt att det kommer bli verklighet att råden ges möjlighet till ett mer produktivt arbete, i tidigt skede, inom stadens processer.

Det är många ”ska”-uppmaningar, vilket leder till frågan kring uppföljning och utvärdering av programmet. Detta är upp till varje nämnd samt bolagsstyrelser att genomföra i samverkan med funktionshinderråden – detta kan inte nog tryckas på vikten av uppföljning och ansvar för detta.

I Stadens program nämns samverkan på flera olika områden, av erfarenhet vet vi att det stannar på pappret. Vikten av samverkan för att kunna implementera detta program för tillgänglighet och delaktighet är stor, men hur detta ska göras är det ännu ingen som löst. Vi hoppas att det kommer fungera.

Vi stödjer Stockholms Stads reviderade program, men det är nästa steg i utförandet som det bör sättas mer krav på.

DHR Stockholm

DHR Stockholm yttrande inkom den 13 december 2023 och har i huvudsak följande lydelse.

DHR Stockholmsavdelning vill lämna följande svar på remissen.

Vi tycker det är viktigt att staden har ett program för delaktighet och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Staden måste vara tydlig med vad man vill. Annars blir det ingenting gjort. Det är också viktigt att funktionsnedsatta behandlas lika oavsett var i staden man bor. För att göra ett bra arbete krävs det fakta underlag,

dvs statistik där det framgår hur läget är för människor med funktionsnedsättning inom olika områden. En mycket viktig förutsättning för att detta program skall bli verklighet krävs det en vilja från kommunfullmäktige och resurser måste avsättas.

Att lägga in olika fakta rutor med olika hänvisningar är bra. Det gör det lättare att förstå.

Vi instämmer att man måste ha ett funktionshinderperspektiv när man jobbar med frågorna.

Vi tycker inte om särlösningar. En stad som är tillgänglig för människor med funktionsnedsättning är tillgänglig för alla.

För att underlätta arbetet med att göra staden tillgänglig är det mycket viktigt att man har konkreta och mätbara mål. Att målen är framtagna tillsammans med funktionshinderråden och att målen är förankrade i stadens alla verksamheter. Staden måste centralt ta fram mål som bolagen, förvaltningarna och stadsdelarna sedan kan vidare utveckla.

DHR tycker att särlösningar inte är någon bra ide. Det skapar oftast irritation då det inte fungerar som det gör på andra ställen. Om istället försöker göra det lika dant, blir lättare att förstå hur man skall ta sig fram och hur det fungerar.

Vi jobbar för att samhälle där alla är lika värda och skall kunna delta på lika villkor som alla andra. Det motverkar diskriminering.

I stadens bidragsregler skall det stå att föreningens verksamhet är öppen för alla, oavsett kön eller religion.

Spännande med att man har delat in programmet i olika sakområden. Det gör att frågorna och målen blir tydligare.

För att kunna känna sig trygg och kunna ta till sig utbildningen skall grupperna inte vara för stora, det skall finnas personella resurser så att eleven kan få det stöd som behövs.

Staden måste se till att det finns sommar jobb och praktikplatser. Det underlättar för funktionshindrade att komma in på arbetsmarknaden.

DHR instämmer att arbetet med den fysiska tillgängligheten är mycket viktig. Men det syns inte i programmet. Formuleringarna är för svaga och sätter inte press på bolag, förvaltningar att göra något.

Vi förutsätter att den personal och ansvariga chefer har kunskap om hur en tillgänglig miljö skall se ut. Vi instämmer att de hinder som finns i den byggda miljön skall tas bort så fort det går. Ett bra exempel är bristen på angöringsplatser för färdtjänstfordon. En förutsättning för att kunna ta sig fram säkert och tryggt är att man får information om ev vägarbete.

Vi instämmer att alla skall garanteras skydd och säkerhet. Därför bör tillgängliga skyddsrum byggas.

Att alla skall kunna få en bostad som är anpassad till individens behov anser vi är självklarhet. Men för att det skall bli verklighet så krävs det kraft tag. Vilket vi inte kan se i förslaget till program.

Att man skall få den service man behöver tycker vi är en självklarhet. Men hur skall det uppnås.

När staden allt mer går över till digitalteknik är det viktigt att den mänskliga kontakten inte tas bort. Det finns människor som inte kan hantera den digitaltekniken. Vi är givetvis inte negativ till att använda modern teknik. Men det förutsätter att alla skall kunna använda den.

För att detta program skall komma att fungera måste staden var väl medveten om att det tar tid och resurser. Ännu engång vill vi påpeka att det är viktigt att även staden centralt har klara och tydliga mål.

FUB Stockholm

Fub Stockholms yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Om programmet

FUB Stockholm anser att program för tillgänglighet och delaktighet 2024-2029 även fortsatt är välformulerat och tydligt och som sådant finns stora möjligheter att det också används och efterlevs i Stockholms stads alla nämnder och bolag.

Vi uppskattar de kompletteringar som gjorts, såsom att bostadspolitiken ges större tyngd.

Programmet är ambitiöst och siktar högt med det övergripande målet att staden ska ”vara tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.” Vidare stödjer vi anläggandet av ett funktionshinderperspektiv i arbetet och uppskattar viljan att ytterligare stärka samverkan med funktionsrättsrörelsen och andra aktörer. Ges råden en aktiv roll i att ta fram aktiviteter och mätbara indikatorer stärks programmet avsevärt.

Nyckeln är samverkan

Den stora utmaningen kommer vara hur det nya strategiska arbetet ska få en mer framträdande roll de kommande åren. Det är givetvis upp till alla funktionshinderråd att identifiera och följa upp strategiskt relevanta fokusområden men för att det ska bli verklighet även i praktiken bör det förtydligas hur samverkan ska ske. Den bristande styrningen av tidigare delaktighetsprogram måste staden ta lärdom av.

Att säkerställa programmets arbetssätt bör ha en hög prioritet hos staden under åren som kommer. För att uppnå devisen om god samverkan och ett kunskapsutbyte som gagnar alla krävs ordentliga insatser för att stärka råden. Det gäller såväl utbildning som uppföljning och vi anser att staden behöver avsätta resurser för att ge stöd i rådens arbete.

Oro finns för att det inte finns beskrivet hur det strategiska arbetet ska ske eller hur råden ska beredas möjlighet att komma in tidigt i beslutsprocesserna. Här bör det

rimligtvis vara stadens ansvar att skapa en struktur för ärendeprocesser likväl för vad som anses vara strategiska ärenden så att inte viktiga frågor ”tappas bort”.

Uppföljning väsentlig

För att se effekterna av programmet och dess nya arbetssätt behöver staden göra regelbundna uppföljningar. Vi ser gärna att Funktionshinderombudsmannen har ansvaret för detta uppdrag samt helst också har en samordnande roll i att skapa forum för dialog mellan alla råd i syfte att möjliggöra erfarenhetsutbyte för funktionsrättsrörelsens representanter. Det är något som vi och flera andra funktionsrättsorganisationer länge har efterfrågat.

Avslutningsvis, för att det på ett enkelt sätt ska kunna gå att urskilja den fortlöpande progressen i arbetet med programmet bör indikatorer på ett tydligt sätt återges i stadens ledningssystem, ILS.

Med dessa synpunkter stödjer FUB Stockholm det nya programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029.

Funktionsrätt Stockholms stad

Funktionsrätt Stockholms stads yttrande daterat den 15 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Funktionsrätt Stockholms stad är en paraplyorganisation för funktionshindersorganisationer verksamma inom staden. Vi verkar för att stärka våra medlemsföreningars arbete för mänskliga rättigheter, full delaktighet och jämlikhet på alla områden i samhället. Funktionsrätt Stockholms stad representerar 32 föreningar med sammanlagt drygt 30 000 enskilda medlemmar inom ett brett spektrum av funktionsnedsättningar.

Inledning

Stockholms stads tredje program för delaktighet är ett gediget och genomarbetat dokument som under åren förfinats allt mer. I allt större utsträckning fångar programmets fokusområden de utvecklingsområden staden står inför i arbetet med en mer inkluderande och rättvis stad. Emellertid är Funktionsrätt Stockholms stad bekymrade inför det faktum att väldigt lite tyder på arbetet går framåt, trots ett unikt program med höga ambitioner. Vi frågar oss varför.

Efterlevnad

I SLK:s kartläggning sommaren 2023 visade det sig att en majoritet nämnder, bolag och styrelser i staden har väldigt få aktiviteter och indikatorer knutna till programmet. I en majoritet av nämnderna saknas indikatorer helt och i ett flertal finns inte ens en enda aktivitet. Många aktiviteterna är av låg kvalitet och inte verksamhetsutvecklande på det sätt man kan förvänta sig. Än mer bekymmersamt och möjligtvis en förklaring till bristerna, är att de flesta nämnder inte alls arbetar enlighet med den arbetsordning programmet föreskriver, nämligen ”Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta

fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med respektive råd för funktionshinderfrågor”. Skrivningen återfinns på sida 32 och har funnits med sedan år 2010.

Styrkor och utvecklingsmöjligheter

Föreliggande program för delaktighet innehåller i stora drag det vi från rörelsen önskar, med några undantag, vilka följer nedan.

Programmet tar ett tydligt avstamp i funktionsrättskonventionen och berörda rättighetsartiklar. Kompletteringarna och de reviderade texterna angående begreppet funktionsnedsättning, skillnader i levnadsvillkor samt om ett funktionshinderperspektiv i arbetet stärker programmet. På samma sätt uppskattar vi viljan att ytterligare stärka samverkan med funktionsrättsrörelsen, näringsliv och andra aktörer samt ett ökat fokus på övergångar t.ex. från både sysselsättning och utbildning. Vi uppskattar att programmets nio fokusområden har ett tydligt MR-perspektiv och det nya utbrutna områden, ”Rätten till en fungerande bostad” är mycket välkommet.

Programmet är också tydligt med att ansvaret på genomförandet ligger på stadens nämnder, bolag och styrelser och att målen ska nås inom ramen för staden ordinarie styrning, arbetssätt och budget.

Nytt är också antagna aktiviteter ska vara verksamhetsutvecklande och driver arbetet framåt. Vi hoppas att detta även omfattar utvecklingen av fungerande och inkluderande upphandlingar, trots att det inte uttryckligen anges, då detta ofta innebär onödiga hinder. Kort sagt är programmets intention att göra staden successivt lite bättre varje år, är ett efterlängtat förtydligande.

En av programmets största styrkor är emellertid att staden fortsätter på vägen med en samverkansbaserad styrning genom att aktivt ta stöd av funktionshinderrörelsen att medverka i utvecklingsarbetet. Men med ett sådant ambitiöst, tillika radikalt ställningstagande, följer också ett stort ansvar att rusta såväl rådets ledamöter som de tjänstemän som ansvarar för genomförandet, med kunskap, uppslag på arbetssätt och prioriteringar. Här kan vi notera att kommunstyrelsen roll i programmets genomförande tydliggörs genom att bistå med t.ex. tillämpningsanvisningar och utbildningsinsatser. Vi ser det också som naturligt att under rubriken Ansvar för genomförande samt tillämpningsanvisningar verka för att programmet ska bli en del av stadens integrerade ledning och styrning (ILS).

Vår uppfattning är att kommunstyrelsen roll kan förtydligas än mer och snarare bör agera Primus motor i utvecklingsarbetet, eftersom mål- och resultatstyrning i specialiserade organisationer inte sällan utgör hinder för komplexa frågor inom det tvärsektoriella område som funktionshinderpolitiken utgör. Kort sagt att KS tar på sig ledartröjan och pekar ut riktningen, prioriteringar, visioner och budgetposter, som ett ytterligare konkret stöd för stadens förvaltningar och funktionshinderråd.

Svagheter och utvecklingsområden

Den digitala utvecklingen går i rasande takt och ger goda möjligheter till rationalisering. Digitala och tekniska lösningar kan ofta gynna personer med funktionsnedsättning, men kan också försvåra tillgängligheten. Vi menar därför att digitaliseringen ska vara rätt utformad utifrån olika funktionsnedsättningar. Under 5.3 Digitala lösningar framgår bl.a. att "Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra", med hänvisning till universell design. Vi menar universell formgivning i nuläget inte är tillräcklig, utan föreslår en skarpare formulering: "Digitala och tekniska lösningar ska vara utformade så att de är tillgängliga för och kan användas av personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra."

Som påpekats är det mycket positivt att bostäder får ett eget fokusområde. Men detta område har också kopplingar till fokusområde 3 om den fysiska miljön. I avsnittet 3.1 om ny-, om- och tillbyggnad - planera och bygga rätt från början är det av avgörande vikt att kunskapen om upphandling stärks. Positivt är också målsättningen att tillgänglighetsmärka sökbara lägenheter på Bostadsförmedlingen, men igen skrivningarna kan skärpas. Avslutningsvis framgår under 4.3 vikten att möta en växande äldre befolkning, med fler bostäder med god tillgänglighet. Målet bör istället formuleras: Att alla bostäder som byggs ska ha en god tillgänglighet. I sammanhanget bör också understrykas vikten av att stadens stora underskott på LSS-boenden måste minska och att plan upprättas för detta.

Fokusområdena 8 och 9, rätten till kultur och fritid och att delta i demokratin, är viktiga MR-skrivningar – men förutsätter och aktualiserar behovet av fungerande färdtjänst och insatser som t.ex. ledsagning värd namnet.

Centralisering

Med hänvisning till kommunstyrelsens roll i utvecklingsarbetet är vår uppfattning det är av stor betydelse med en central styrning av flera skäl. Vi har tidigare påtalat vikten av kartläggningar och nollbasmätningar för att kunna påvisa resultat, både framsteg och bakslag. Vi ser därför fram mot att staden lägger upp en plan för årligen återkommande kartläggningar av ett par områden, för att på sikt ha reella jämförelsetal inom alla områden. Detta är en angelägenhet för hela staden.

Andra stadsövergripande frågor är tex utvecklandet av tillgänglighetsmärkningar som inte låter sig utvecklas i enskilda nämnder. Det som finns idag på Hitta och jämför service är inte tillräckligt. Att stadens egna verksamheter och utbud har en genomtänkt och informativ märkning är ett minimikrav, men förutsätter samtidigt en central styrning och avsatta resurser. När staden prioriterar områden i särskilda satsningar bör det också gälla utvecklingsarbetet inom ramen för program för delaktighet. Förtjänsten är utöver budgetposter också att stadens ledning visionärt pekar ut prioriteringar och skapar styrkraft i funktionshinderpolitiken. All information och kommunikation i enlighet med punkt 7.6 i programmet ska omgående göras tillgänglig för personer med funktionsnedsättning som likvärdigt ska ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga.

Vi ser det som angeläget att programmet tydligt ser det som ett prioriterat mål att samverkansformerna med råden fortsätter att utvecklas och förändras samt att staden sätter upp mål som driver förändringen mot större delaktighet.

Förutsättningar för demokrati

Vi erfar att personer som sitter som förtroendevalda i stadens råd nekas förutsättningar att göra det när de nekas individstöd. Så till exempel när synskadade nekas ledsagning i samband med aktiviteter eller verksamhetsbesök med hänvisning till att behovet kan tillgodoses på annat vis genom rådets, det vill säga stadens, försorg alternativt att uppdraget att sitta i funktionshinderråd inte är en del av skälig levnadsnivå och därmed inget som socialtjänsten ska svara för. Det framstår inte i linje med stadens ambitioner att personer med viktiga uppdrag och erfarenheter i staden ska hindras från att bidra med sådana. Det bör därför skrivas in i programmet att personer med funktionsnedsättning som uppbär förtroendeuppdrag i staden ska ges förutsättningar att utöva dem fullt ut.

Slutord

Exempel på själva essensen av en samverkansbaserad styrning är när staden bjuder in rörelsen till att formulera lösningar på brister och en eftersatt utveckling. Det skapar konstruktivitet och engagemang hos båda parter och förskjuter rörelsens inrotade perspektiv från ”Det här funkar inte” till ”Det här vill vi göra”. Men för att nå dit kommer det krävas mer resurser av staden i att stärka båda parter för en mer konstruktiv samverkan

Med ovanstående synpunkter och inspel tillstyrker Funktionsrådet Stockholm stad Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2028.

Stockholms dövas förening

Stockholms dövas förening yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Svenskt teckenspråk

Ingen enda mening nämner svenskt teckenspråk i detta dokument på nära 50 sidor. Under stycket begreppsdefinition gällande Kommunikation finns det som ”tecknade språk” men språket nämns inte i sitt fulla namn, dvs svenskt teckenspråk. En gång som det nästan nämns så är det felnamnt, dvs teckentolkning i stället för det rätta: teckenspråkstolkning.

Vi anser att Stockholm stad som Sveriges största kommun bör lyfta svenskt teckenspråk mer och lyfta språket tydligare och ge språket sitt rättmätiga status, något som staden ansvarar för enligt Språklagen (SFS 2009:600) där lagen säger att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.

Funktionshinderperspektivet

I flera platser i dokumentet nämns det i löpande text att det är hinder som skapar ojämlikhet. Det återfinns t.ex. i stycket gällande utbildning i skolan, omgivning, och arbete.

Funktionshinderperspektivet är alltså något som återkommer genomgående i dokumentet men i början av dokumentet finns inte detta med. Under begreppsdefinition finns dock begreppet funktionshinder med.

Vi menar att det är Stockholm stad som skapar många funktionshinder vilket omöjliggör delaktighet. Det är alltså inte vår funktionsnedsättning eller funktionsförmåga som är problemet, problemet är att staden inte har anpassat rätt från början. I dokumentet upplever vi att ”felet” ligger hos personer med funktionsnedsättning när det är stadens ansvar och skyldighet att se till att alla ges möjlighet till delaktighet. Vi önskar att detta synsätt justeras samt att programmet i inledningen beskriver vad funktionshinder innebär

SRF Stockholms stad

SRF Stockholms stads yttrande daterat den 8 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Inledande kommentarer

SRF (Synskadades Riksförbund) Stockholms stad har inbjudits att besvara rubricerade remiss. SRF Stockholms stad representerar synskadade i Stockholm. Vi kan konstatera att förslaget till nytt program för tillgänglighet och delaktighet i huvudsak är mycket bra. Programmet innehåller många positiva formuleringar. Vi har dock några tillägg som vi önskar få in i programtexten.

I programmet framhålls att stadens olika insatser ska utjämna skillnader och ge jämlika villkor för pojkar/flickor, kvinnor/män. Vi saknar perspektivet yngre/äldre, vilket behöver arbetas in i programmet.

OBS, viktigt: Under avsnittet "Ett funktionshinderspersion i arbetet" måste personer med blindhet läggas till. Det är stor skillnad mellan att ha nedsatt syn och att vara helt blind. På samma sätt som det i programmet tydliggörs att det är skillnad på att ha en hörselnedsättning och att vara en person med dövhet så måste även blindhet framhållas särskilt.

En annan viktig aspekt är hur programmet ska användas. Här efterlyser vi tillämpningsriktlinjer. Vidare kan vi konstatera att för att ett program ska få avsedd effekt, krävs regelbunden utvärdering. Dessutom måste fakta samlas in om relevanta förhållanden, och resultaten tillgängliggöras.

Problemet med den här typen av program är, enligt vår erfarenhet, att implementeringen och verkställigheten är bristfällig. Vi saknar någon form av konsekvenser för nämnder, bolag och verksamheter som utesluter vårt deltagande på lika villkor genom att inte aktivt arbeta med förverkligandet av programmet.

Myndigheten för delaktighet (MFD) har nu under många år påtalat skillnader i jämlika levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättningar. Detta tyder på att kommunernas strategier inte är tillräckligt utvecklade. SRF vill framhålla avsnittet om genomförande och uppföljning, som ett av programmets mest väsentliga.

Vi menar att kommunfullmäktige/kommunstyrelsen bör ta fram tillämpningsföreskrifter för nämnder, bolag och verksamheter. Här bör staden ta stöd i de erfarenheter som MFD har utvecklat.

Nedan anger vi våra konkreta förslag på förändringar i programtexten.

Avsnitt: Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

Här finns en mening som lyder:

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga (till följd av olika funktionsnedsättningar såsom förvärvad hjärnskada, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning), besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa samt andra begränsningar eller variationer i funktionsförmåga.

Här vill vi påpeka att det är stor skillnad mellan nedsatt syn och att vara helt blind. På samma sätt som dövhet anges bör också blindhet anges. Blindas och synsvagas situation, behov och förutsättningar kan skilja sig tydligt åt, och kräver ibland olika lösningar.

Meningen borde således få följande lydelse:

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, dövhet, blindhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga (till följd av olika funktionsnedsättningar såsom förvärvad hjärnskada, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning), besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa samt andra begränsningar eller variationer i funktionsförmåga.

Avsnitt: Fokusområden

1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

I den inledande texten under avsnittet vill SRF framhålla vikten av ökad kompetens om konsekvenserna av funktionsnedsättningar hos rektorerna. Detta för att optimera att kunskapsmålen ska nås och för att eleverna ska utveckla sin sociala förmåga. SRF vill också att samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) ska pekas ut.

Vi föreslår följande tillägg i slutet av den inledande texten under punkt 1:

Det ska säkerställas att rektorerna har fullgod kompetens om konsekvenserna av funktionsnedsättningar. Detta för att optimera att kunskapsmålen kan nås och för att

eleverna ska utveckla sin sociala förmåga. För att skolan ska fungera på bästa sätt ska man samverka med Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) och Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

1.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Här vill vi se ett förtydligande av att elever även ska kunna få stöd av sina vårdnadshavare samt att vårdnadshavare med funktionshinder ska kunna vara delaktiga i skolans arbete

Det står:

Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla.

Vi vill att det ska stå:

Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla elever och deras vårdnadshavare.

2. Rätten till arbete och försörjning

SRF menar att ett perspektivskifte måste införas. I kommunens plan för ökad sysselsättning för ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning måste såväl arbetsgivarnas förhållningssätt, som individens förutsättningar beaktas.

Vi föreslår följande tillägg i slutet av den inledande texten under punkt 2:

Stockholms stad ska öka antalet anställda med funktionsnedsättning.

3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris

3.4 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Här har vi upplevt ökande problem att använda färdtjänst vid exempelvis sommargångator. Motsvarande gatumiljöer skapas nu vintertid, och olika gångator och miljözoner kan också bli problematiska. För synskadade färdtjänstanvändare är det viktigt att kunna angöra den avsedda adressen eftersom vi många gånger inte kan orientera oss ens mycket korta sträckor på grund av utebliven synförmåga.

Vi föreslår därför följande tillägg sist i avsnittet:

Gatumiljön ska utformas så att alla adresser kan angöras med färdtjänst.

3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

Gatumiljön upplevs många gånger som otrygg för synskadade. Vi kan inte läsa skyltar som sätts upp i samband med snörasrisk, ombyggnationer eller grävarbeten etc.

Vidare menar SRF att en plan måste finnas för krissituationer och en försämrad säkerhetssituation för personer med funktionsnedsättning.

Under denna punkt föreslår vi följande två tillägg:

Vid ombyggnationer och liknande situationer i utomhusmiljön ska det finnas möjlighet för gående att passera tryggt och säkert, och vid behov ska det finnas värdar som kan ge personlig service.

Den som så önskar ska kunna ansluta sig till ett kommunalt register för att få bättre hjälp vid krissituationer.

4. Rätten till en fungerande bostad

4.4 Stöd att sköta om sin bostad

Här föreslår vi ett tillägg:

Genom kommunala syn- och hörselinstruktörer ska individen ges förutsättningar att klara sig självständigt i hem- och närmiljö. Digitala fixartjänster ska erbjudas.

5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik

Här föreslår vi ett tillägg i slutet av den inledande texten under punkt 5:

För dem som inte kan använda digitala lösningar ska alternativ finnas. Kommunala beslut som rör en individ ska kommuniceras på det sätt som individen själv önskar.

6. Rätten till bästa möjliga hälsa

6.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter

För synskadade är ledsagning i tillräcklig utsträckning ofta en förutsättning för att vi på ett bra sätt ska kunna vårda vår hälsa och delta i hälsofrämjande aktiviteter. Ledsagning behövs också då vi besöker olika vårdaktörer. Det senare fungerar inte idag, då regionen inte uppfyller denna funktion. I SoL står att kommunen har det yttersta ansvaret, och i kommunens riktlinjer framgår att insatsen kan ges avseende ledsagningsbehov inom vården.

Här föreslår vi följande tillägg:

Vid bedömning av behovet av ledsagning enligt Sol och LSS ska särskilt beaktas möjligheten att vårda sin hälsa och delta i hälsofrämjande aktiviteter. Ledsagning ska också ges för att underlätta besök hos olika vårdaktörer.

7. Rätten till individuellt stöd

7.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Här föreslår vi ytterligare exemplifiering i sista meningen enligt följande:

Exempel kan vara att erbjuda beslut om bistånd på lättläst, i inläst form eller på punktskrift.

8. Rätten till kultur och fritid

Vi önskar ett tillägg i slutet på den inledande texten:

Individuella stödinsatser såsom teckentolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning är en förutsättning för ett rikt fritids- och kulturliv för alla.

8.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Vi vill ändra meningen: Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom teckentolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

Förslag på ny skrivning:

Därutöver behövs kompletterande individuella stödinsatser såsom teckentolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning.

9. Rätten att delta i demokratin

9.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser

Rätten till tillgängliga kommunala handlingar behöver förtydligas. Exempelvis är det inte tillgängligt för gravt synskadade och blinda med olika färgmarkeringar i texter. Det som kan förstås genom olika färgsättning måste också uttryckas i text. Vidare kan bristen på personlig service, såsom exempelvis läshjälp eller ledsagning, bli ett hinder i att delta i det kommunala arbetet.

Här föreslår vi följande tillägg i texten:

Alla kommunala handlingar ska utformas så att texten uttrycker det fulla innehållet i handlingen. Handlingar ska tas fram på för individen tillgängligt sätt. Vid behov ska personlig service, under eller i samband med kommunala möten, erbjudas.

Stockholm Business Region AB

Stockholm Business Region AB:s yttrande daterat den 7 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Business Region välkomnar revideringen av programmet samt ser positivt på att staden prioriterar arbetet för att uppnå tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Stockholm Business Region anser att det ger bolaget ett förbättrat stöd i arbetet med att förverkliga stadens mål för det funktionshinderspolitiska arbetet. Kontoret välkomnar revideringen av programmet samt ser positivt på

Elöverkänsligas förbund i Stockholms län

Elöverkänsligas förbund i Stockholms läns yttrande daterat den 12 december 2023 har i huvudsak följande lydelse.

Våra synpunkter på remissen i sammanfattning

I stort ställer vi oss positiva till remissens förslag.

Under mer än två decennier har tillgängligheten i Staden blivit allt sämre för elöverkänsliga.

Stockholms Stad var tidigt ute med att hjälpa de som drabbats av elöverkänslighet genom att t ex erbjuda bostadsanpassningsbidrag.

Vi hoppas att arbetet med att förbättra tillgängligheten i Staden kommer att återupptas, även avseende elöverkänsliga.

Fokusområden

Några exempel på viktiga problemområden:

4 Rätten till en fungerande bostad

Elöverkänsliga nekas idag bostadsanpassningsbidrag för nödvändiga anpassningar i bostaden som t ex byte till gasolspis när man inte längre klarar av att vara i närheten av en elspis på grund av magnetfälten från spisen.

5 Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik

Digitaliseringen skapar stora problem för personer som inte kan använda ny teknik på grund av att mikrovågsstrålningen gör dem sjuka, därför måste det alltid vara möjligt att kommunicera på andra sätt, t ex genom telefonkontakt eller brev på papper.

6 Rätten till bästa möjliga hälsa

Mikrovågsnivåerna från bland annat mobiltelefonin är så höga på gator och torg att svårt elöverkänsliga inte kan vistas i staden.

Många elöverkänsliga har överhuvud taget inte tillgång till hälso- och sjukvård eller tandvård.

Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Johan Kling (C)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att därutöver anföra

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Christina Tufvesson (L)

I Liberalernas Stockholm ska alla stockholmare, oavsett funktionsförmåga, tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. Så långt som möjligt ska var och en, utifrån sina förutsättningar och önskemål, kunna leva ett självständigt liv och ha en sysselsättning, ett arbete att gå till eller studera.

Funktionsnedsättning ska aldrig vara ett hinder för att någon ska kunna utvecklas och leva det liv som den önskar. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet från början. Hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Särskilt viktigt ur ett arbetsmarknadsperspektiv är åtgärder som syftar till att öka deltagandet på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning så att även de får den frihet som en egen försörjning innebär, t.ex. genom att möjligheten till arbete och praktik ska stärkas (avsnitt 2.3) samt att staden aktivt erbjuder personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb.

I likhet med Centerpartiet anser Liberalerna att det hade varit önskvärt att programmet hade berört företagande som en möjlig väg till egen försörjning även för människor med funktionsnedsättning.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Avslutningsvis kan Liberalerna instämma i förvaltningens synpunkter att programmets tydlighet skulle tjäna på mer hänvisning till lagtext, forskning, riktlinjer etc.

Exploateringsnämnden

Särskilt uttalande av André Nilsson (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsvariationer. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Fastighetsnämnden

Särskilt uttalande av Said Abdu (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Idrottsnämnden

Särskilt uttalande av Hanna Wistrand (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Kulturnämnden

Reservation av Jonas Naddebo (C)

Jonas Naddebo (C) föreslår att nämnden delvis godkänner förvaltningens förslag till beslut, och anför därutöver följande: Programmet för tillgänglighet och delaktigheter för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 lyfter många bra och viktiga aspekter. Alla stockholmare oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. En förutsättning för demokratisk delaktighet är att staden är tillgänglig för alla. En funktionsnedsättning ska aldrig vara hinder för att någon ska kunna utvecklas och leva det liv som den önskar. Så långt som möjligt ska var och en,

utifrån sina förutsättningar och önskemål, kunna leva ett självständigt liv och ha en sysselsättning, ett arbete att gå till eller studera.

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Även när det finns vilja, kunskap och idéer att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Många med funktionsnedsättning arbetar som egenföretagande konstnärer, och vi anser att det är en brist att kulturförvaltningen inte nämner denna grupp i sitt tjänsteutlåtande. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat till eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag, även inom kreativa och konstnärliga yrken. I Centerpartiets vision är Stockholm mer än en stad att bo i – det är en stad att leva i. Här ska alla, oavsett funktionsförmåga, kunna forma sitt eget liv efter sina egna önskemål.

Särskilt uttalande av Isabel Smedberg-Palmqvist (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen

ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Rätten till kultur, vidgade vyer och det fria ordet gäller alla i staden. Liberalerna föreslår i sin reservationsbudget en kulturbonus enligt Kulanpremiens modell där personer inom LSS målgrupp får rabatterat inträde till kulturaktiviteter, på samma sätt som gäller inom förskolan och äldreomsorgen.

Särskilt uttalande av Emelie Wassermann (SD)

Sverigedemokraterna ser positivt på att stadens program för delaktighet och tillgänglighet revideras.

Vi anser dock att staden bör röra sig mot ett mer intensifierat och fördjupat arbete med frågor gällande funktionsnedsättning. Med anledning av detta vill vi därför att stadens samtliga förvaltningar i samråd med de funktionshindersråd som finns implementerar frågorna i respektive Verksamhetsplan i samtliga förvaltningar. Vi förespråkar också ett arbete med olika mål, inte enbart aktiviteter och indikatorer. Målen bör vara förankrade i detta reviderade program för tillgänglighet och delaktighet. Verksamhetsplanerna är de viktigaste dokumenten för varje förvaltning. Om inte funktionshinderfrågorna implementeras i verksamhetsplanerna befarar vi att dessa blir löst hängande utanför ordinarie verksamhet, och att funktionshindersråden blir som kuttersmycken, utan reellt inflytande. Mål, program, funktionshindersråd, och verksamhetsplan måste konsolideras.

Socialnämnden

Reservation av Kristin Jacobsson (C)

1. att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, samt
2. att därutöver anföra följande:

Alla stockholmare oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. En förutsättning för demokratisk delaktighet är att staden är tillgänglig för alla. En funktionsnedsättning ska aldrig vara hinder för att någon ska kunna utvecklas och leva det liv som den önskar. Så långt som möjligt ska var och en,

utifrån sina förutsättningar och önskemål, kunna leva ett självständigt liv och ha en sysselsättning, ett arbete att gå till eller studera.

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Även när det finns vilja, kunskap och idéer att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat till eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Programmet för tillgänglighet och delaktigheter för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 lyfter många bra och viktiga aspekter. Funktionshinderpolitiken berör inte bara ett särskilt område, utan spänner över hela samhället. Det är därför nödvändigt att programmet förankras och används brett i staden och inte endast inom de sociala verksamheterna. Till exempel är det viktigt att enheterna för exploatering, stadsbyggnad och trafik är med och utvecklar Stockholms stad utifrån intentionerna i programmet. I Centerpartiets vision är Stockholm mer än en stad att bo i – det är en stad att leva i. Här ska alla, oavsett funktionsförmåga, kunna forma sitt eget liv efter sina egna önskemål.

Särskilt uttalande av Jan Jönsson (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader

och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till. Det är viktigt att fokus inte ensidigt hamnar på fysiska och synliga funktionsvariationer, utan också att åtgärder för ökad tillgänglighet och delaktighet beaktar funktionsnedsättningar som inte syns.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Stadsbyggnadsnämnden

Särskilt uttalande av Jonas Naddebo (C) och Björn Ljung (L)

I vårt Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En frihetlig syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av

funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Trafiknämnden

Särskilt uttalande av Dennis Wedin m.fl. (M) och Sara Svanström (L)

I vårt Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och

delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En frihetlig syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till. Det är viktigt att fokus inte ensidigt hamnar på fysiska och synliga funktionsvariationer, utan också att åtgärder för ökad tillgänglighet och delaktighet beaktar funktionsnedsättningar som inte syns.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Utbildningsnämnden

Reservation av Claes Nyberg (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra

Alla stockholmare oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. En förutsättning för demokratisk delaktighet är att staden är tillgänglig för alla. En funktionsnedsättning ska aldrig vara hinder för att någon ska kunna utvecklas och leva det liv som den önskar. Så långt som möjligt ska var och en, utifrån sina förutsättningar och önskemål, kunna leva ett självständigt liv och ha en betydelsefull sysselsättning, ett arbete att gå till eller studera.

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är

olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Även när det finns vilja, kunskap och idéer att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat till eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet ser därför att programmet behöver kompletteras med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Programmet för tillgänglighet och delaktigheter för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 lyfter många bra och viktiga aspekter. Funktionshinderpolitiken berör inte bara ett särskilt område, utan spänner över hela samhället. Det är därför nödvändigt att programmet förankras och används brett i staden och inte endast inom de sociala verksamheterna. Till exempel är det viktigt att enheterna för utbildning, kultur, exploatering, stadsbyggnad och trafik är med och utvecklar Stockholms stad utifrån intentionerna i programmet. I Centerpartiets vision är Stockholm mer än en stad att bo i – det är en stad att leva i. Här ska alla, oavsett funktionsförmåga, kunna forma sitt eget liv efter sina egna önskemål.

Särskilt uttalande av Andrea Hedin m.fl. (M) och Emil Rapp (L)

I vårt Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. Vår syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till. Det är viktigt att fokus inte ensidigt hamnar på fysiska och synliga funktionsvariationer, utan också att åtgärder för ökad tillgänglighet och delaktighet beaktar funktionsnedsättningar som inte syns.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Ersätтарыttrande av Frida Bondesson (KD)

Kristdemokraterna välkomnar det reviderade programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029. Att personer med funktionsnedsättningar tillförsäkras ett gott och meningsfullt liv är av yttersta vikt och en mänsklig rättighet. Funktionshindersperspektivet måste därför genomsyra stadens arbete för att säkerställa att alla människor ges lika möjligheter att delta i samhällslivet.

Att motverka diskriminering i utbildningsmiljöer är dock ett perspektiv som vi upplever saknas i programmet. Då främst i form av praktiska och konkreta åtgärder, i form av exempelvis sanktioner för den som diskriminerar någon på grund av funktionshinder. Här önskar vi att lärarnas roll kan lyftas och konkretiseras mer.

Även de anhörigas roll är ett perspektiv som vi saknar. Både i form av vilket stöd som kan ges till dessa för att tillförsäkra den funktionshindrades rättigheter, och den roll som anhöriga kan spela i dennes liv.

Äldrenämnden

Särskilt uttalande av Nike Örbrink (KD), Hugo Laigar och Anette Hellström (M)

Våra partier välkomnar det reviderade programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029. Att personer med funktionsnedsättningar tillförsäkras ett gott och meningsfullt liv är av yttersta vikt och en mänsklig rättighet. Funktionshindersperspektivet måste därför genomsyra stadens arbete för att säkerställa att alla människor ges lika möjligheter att delta i samhällslivet.

Vi saknar dock vissa perspektiv i det remitterade programmet. Äldres rätt att delta på arbetsmarknaden senare upp i åldrarna är ett perspektiv som tyvärr lyser med sin frånvaro i programmet och som vi gärna hade sett.

Att motverka diskriminering i utbildningsmiljöer är ytterligare ett perspektiv som vi upplever saknas i programmet. Då främst i form av praktiska och konkreta åtgärder, i form av exempelvis sanktioner för den som diskriminerar någon på grund av funktionshinder. Här önskar vi att lärarnas roll kan lyftas och konkretiseras mer.

Även de anhörigas roll är ett perspektiv som vi saknar. Både i form av vilket stöd som kan ges till dessa för att tillförsäkra den funktionshindrades rättigheter, och den roll som anhöriga kan spela i dennes liv.

Särskilt uttalande av Margita Jacobsson (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024- 2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Särskilt uttalande av Thomas Wihlman (C)

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Utöver detta vill vi särskilt markera att rättigheten till daglig verksamhet och sysselsättning för personer inom LSS försvinner vid 67 års ålder samtidigt som personer med funktionsnedsättning lever allt längre. Detta ställer nya krav på socialtjänst, LSS-personal, anhöriga och andra som möter äldre personer med funktionsnedsättning. Äldre med funktionsnedsättning riskerar att i högre grad bli utsatt för ensamhet när anhöriga går bort och rätten till sysselsättning försvinner. För de äldre som är yrkesverksamma i högre åldrar, och detta gäller även dem med funktionsnedsättning och som är egna företagare, kan arbetet vara en viktig källa till välbefinnande. Således vill Centerpartiet stärka stadens insatser för att motverka ensamheten bland äldre med funktionsnedsättningar.

Vi noterar i övrigt att det är ett ambitiöst och omfattande program med många positiva inslag, det berör runt 20 procent av stadens befolkning mer direkt och ett stort antal styrelser och nämnder. Staden behöver därför årsvis följa upp arbetet med programmet ute i dessa och möjligen även årligen fokusera extra på ett eller två av de nio fokusområdena. Kompetensbrister och andra hinder för att staden ska kunna leva upp till det ambitiösa programmet bör särskilt uppmärksammas.

Bromma stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Louise Minnhagen (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Peter Backlund m.fl. (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Ett allmänt problem med stadens program är dock att fokusområdena inte tydligt målsätts och det ofta är oklart hur programmen ska utvärderas och följas upp så programmet blir något som staden verkligen lever upp till. Det är viktigt att fokus inte ensidigt hamnar på fysiska och synliga funktionsvariationer, utan också att åtgärder för ökad tillgänglighet och delaktighet beaktar funktionsnedsättningar som inte syns.

Vi ser att de hårda nämnderna och bolagen måste ta större ansvar för programmets genomförande, innehållet i programmet får inte bara bli en angelägenhet för socialnämnden och stadsdelsnämnderna. Ett exempel är Trafiknämnden, som vi ser behöver integrera tillgänglighetsperspektivet i verksamheten vid all fysisk förändring i det offentliga rummet och alltid arbeta utifrån stadens Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Farsta stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Olof Peterson m.fl. (M) och Rikard Werge (L)

I Liberalernas och Moderaternas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas och Moderaternas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservation av Saad Gourrada (C)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att därutöver anföra

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. I vår stadsdel ska man kunna starta företag oavsett vem man är. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Michaela Hollis (KD) och Aras Amin (M)

Våra partier välkomnar det reviderade programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Att personer med funktionsnedsättningar tillförsäkras ett gott och meningsfullt liv är av yttersta vikt och en

mänsklig rättighet. Funktionshindersperspektivet måste därför genomsyra stadens arbete för att säkerställa att alla människor ges lika möjligheter att delta i samhällslivet.

Vi saknar dock vissa perspektiv i det remitterade programmet. Äldres rätt att delta på arbetsmarknaden senare upp i åldrarna är ett perspektiv som tyvärr lyser med sin frånvaro i programmet och som vi gärna hade sett.

Att motverka diskriminering i utbildningsmiljöer är ytterligare ett perspektiv som vi upplever saknas i programmet. Då främst i form av praktiska och konkreta åtgärder, i form av exempelvis sanktioner för den som diskriminerar någon på grund av funktionshinder. Här önskar vi att lärarnas roll kan lyftas och konkretiseras mer. Vi hade även önskat ett större fokus på de anhörigas helt avgörande roll. Både i form av

vilket stöd som kan ges till de anhöriga när det gäller att garantera rättigheterna för personen med funktionshinder och den betydelse som de anhöriga har för dessa personer.

Särskilt uttalande av Fatima Nur (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Järva stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Åsa Nilsson Söderström (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsvariationer. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2029 tar upp flertalet bra aspekter, men vi tycker att programmet i alltför hög grad fokuserar på fysiska och synliga funktionsvariationer. I det fortsatta arbetet

önskar vi Liberaler att man tydligare lyfter även psykiska och osynliga funktionsvariationer.

Det är också viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till".

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Anette Bergkvist (C)

1. Stadsdelsnämnden beslutar att återremittera förvaltningens förslag till beslut.
2. Stadsdelsnämnden återkommer med reviderad version av programmet enligt vad som nedan anförs.

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Charlotta Schenholm (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut.

I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet. För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar.

Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024 -2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Daniele Fava m.fl. (C)

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Även när det finns vilja, kunskap och idéer att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat till eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Linnéa Sandström Lange m.fl. (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm och Norra innerstaden utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024–2029 tar upp flertalet bra aspekter. Därför är det viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Henrietta Ludwig (C)

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Alice Vestlin (C)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att därutöver anföra

En stor del unga och vuxna med funktionsnedsättning står ofrivilligt utanför arbetslivet, även de som inte har en nedsatt arbetsförmåga. FNs konvention om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande. I det föreslagna programmet för Stockholms stad berörs inte företagande som en möjlig väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. Centerpartiet vill att staden ska arbeta aktivt med att informera och

vägleda kring möjligheterna med företagande också till personer med funktionsnedsättning.

Men även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. Det resulterar i en rädsla att våga satsa, misslyckanden och i slutändan att människors livsdrömmar släcks. Centerpartiet hade därför önskat att programmet kompletterats med information och tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och skall erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Sophia Granswed Baat m.fl. (M), Roland Johansson (SD) och Kim Höglund (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024-2028 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Södermalms stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Lars Rottem Krangnes (C) och Erik Ehns (KD)

För att programmet ska förverkligas och göra reell nytta för målgruppen anser förvaltningen att det behövs stadsgemensamma aktiviteter med en tydlig och enhetlig uppföljning i staden. Vi delar den uppfattningen. Att välja ut en till tre aktiviteter i programmet för stadsgemensam verksamhetsplanering och uppföljning skulle innebära tydligare fokus, främja effektivitet samt bidra till att goda exempel sprids i staden.

Inkludering i arbetslivet och möjlighet till egenförsörjning för fler är ett område som bör prioriteras. I det föreslagna programmet för berörs inte företagande som en möjlig

väg till arbete och egen försörjning. Det är olyckligt då just företagande många gånger kan vara ett bra sätt för människor att bryta sitt utanförskap. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att medlemsstaterna ska främja möjligheterna till företagande.

Vi vill att staden aktivt ska arbeta med att informera och vägleda kring möjligheterna med företagande till personer med funktionsnedsättning. Även när det finns vilja, kunskap och idéer för att starta företag riskerar man att mötas av hinder. Den kanske största oron är att bli av med det stöd man har behov av utifrån sin funktionsnedsättning. Ett annat problem som vittnas om är att stödet som ges inte är anpassat för eget företagande. I värsta fall kan det innebära att möjligheter stängs för den enskilde.

Vi hade därför önskat att programmet kompletterats med tydliga ambitioner kring vilket stöd staden kan och ska erbjuda när en person med funktionsnedsättning väljer att starta företag.

Särskilt uttalande av Johan Lisspers (L)

I Liberalernas Stockholm har alla stockholmare oavsett funktionsförmåga samma möjlighet till delaktighet i samhället. Staden och välfärden ska byggas utifrån tillgänglighet och delaktighet och hinder för en tillgänglig stad ska avlägsnas. Vi vill se en stad där alla kan leva och röra sig fritt. Genom att investera i tillgänglighet och eliminera fysiska hinder främjas inte bara rörelsefrihet utan också ett mer inkluderande samhälle där alla kan delta fullt ut. I Liberalernas budget gör vi utökade satsningar för ökad tillgänglighet.

För personer med rörelsehinder är tillgänglighet en helt central fråga. En liberal syn på rörelsefrihet kräver att Stockholm utformas med hänsyn till mångfalden av funktionsnedsättningar. Det innebär att anpassa infrastrukturen, offentliga byggnader och transportmedel för att säkerställa att alla, oavsett rörelseförmåga, kan delta fullt ut i stadslivet.

Programmet för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2024- 2029 tar upp flertalet bra aspekter. Det är viktigt att programmet inte blir en papperstiger, utan något som staden verkligen lever upp till.

Stockholms
stad

[Dubbelklicka för att infoga Bild]

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

2024–2029

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

2024–2029

Innehållsförteckning

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning	1
2024–2029	1
Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning	1
2024–2029	1
Innehållsförteckning	2
Inledning	6
Utgångspunkter för programmet	7
Begreppet funktionsnedsättning	8
FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning...8	
FN:s Barnkonvention	9
Agenda 2030	9
Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.....	9
Skillnader i levnadsvillkor	11
Målet jämlika villkor	13
Ett funktionshindersperspektiv i arbetet	14
Skapa lösningar med universell utformning.....	15
Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten	15
Använd individuella stöd och lösningar	15
Förebygg och motverka diskriminering.....	16
Fokusområden	18
1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen.....	19
1.1 <i>Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla</i>	19
1.2 <i>Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen</i>	19
1.3 <i>Lärmiljön ska vara trygg och inkluderande</i>	20
1.4 <i>Det ska finnas en väl fungerande samverkan</i>	20
Artiklar i FN-konventionen	20
2. Rätten till arbete och försörjning	20
2.1 <i>Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka</i>	20

2.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare	21
2.3 Möjligheten till arbete och praktik ska stärkas	21
Artiklar i FN-konventionen	22
3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris	22
3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer	22
3.2 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten	23
3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas	24
3.4 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder	24
3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet	24
Artiklar i FN-konventionen	25
4. Rätten till ett fungerande boende	25
4.1 Planera och bygga rätt från början	25
4.2 Fungerande bostad på bostadsmarknaden	25
4.3 Särskilda boendeformer	26
4.4 Stöd att sköta om sin bostad	26
Artiklar i FN-konventionen	26
5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik ..	27
5.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter	27
5.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla	27
5.3 Ny teknik ska öka delaktigheten	27
Artiklar i FN-konventionen:	28
6. Rätten till bästa möjliga hälsa	28
6.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter	28
6.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa	28
6.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor	29
Artiklar i FN-konventionen	29
7. Rätten till individuellt stöd	29
7.1 Individuellt utformat stöd	29
7.2 Skydd och stöd på jämlika villkor	29
7.3 Stöd till privatliv, att bilda familj och att vara föräldrar	30

<i>7.4 Risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas</i>	30
<i>7.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig</i>	31
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	31
8. Rätten till kultur och fritid.....	31
<i>8.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla</i>	31
<i>8.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används</i>	32
<i>8.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer</i>	32
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	32
9. Rätten att delta i demokratin.....	32
<i>9.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser</i>	32
<i>9.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen</i>	33
<i>Artiklar i FN-konventionen</i>	33
Genomförande och uppföljning	33
Ansvar för genomförande.....	33
Ansvar för uppföljning.....	34
Ansvar för kunskap.....	35
Arbetsätt och verktyg	36
Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet.....	36
Tillämpning av lagar och föreskrifter.....	36
Krav i offentlig upphandling.....	37
Krav i bidragsgivning.....	37
Samverkan och aktiv involvering.....	37
Tillgänglighetsbeskrivning.....	38
Begrepp och definitioner	39
Referenslista och webbplatser att besöka i arbetet med programmet	45
Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning	47
Nämnders och styrelsers ansvar för programmets olika fokusområden	49
<i>Stadens mål Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.</i>	49

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med
funktionsnedsättning
5 (50)

<i>Fokusområde</i>	49
<i>Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser</i>	49

Inledning

Stockholms stad ska vara en stad där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga i alla delar i samhället. Stadens verksamheter ska vara tillgängliga och involvera målgrupper om vilka förbättringar eller förändringar vi kan och behöver göra. Såväl bemötandet och servicen som fysiska hinder är centrala för att skapa en stad för alla. Det är ett ständigt arbete och trots att mycket har genomförts måste det fortsatta arbetet präglas av stor beslutsamhet och kraft.

Programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att nå stadens mål om ett Stockholm som är tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning, utan diskriminering.¹

Programmet bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den nationella funktionshinderspolitiken och på stadens vision om ett Stockholm som är tillgängligt för alla och ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Den första delen beskriver utgångspunkter för programmet och olika utmaningar som finns när det gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet på jämlika villkor utan diskriminering.

Den andra delen beskriver vad ett funktionshindersperspektiv är och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser ska använda det i arbetet med programmet.

Den tredje delen pekar ut fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom de prioriterade områdena för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden samt med andra aktörer.

---

¹ Programmet är en reviderad version av Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023 (dnr 171-1831/2016, KF 2018-05-28).

Den fjärde delen beskriver ansvar för genomförande och hur uppföljning ska göras samt olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i funktionshinderspolitiskt arbete.

Avslutningsvis beskrivs begrepp och definitioner. Här återfinns också en referenslista med underlag som använts i framtagandet av programmet och en förteckning över de olika artiklarna i FN-konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Allra sist finns ett schema över nämnders och bolagsstyrelser ansvar för olika fokusområden.

Som komplement till programmet finns tillämpningsanvisningar som ger förslag till indikatorer och aktiviteter inom de olika fokusområdena för nämnder och bolagsstyrelser.

Utgångspunkter för programmet

Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, Europakonventionen, svensk lagstiftning, den nationella funktionshinderspolitiken och funktionshinderspolitiska mål.

Den etiska grunden för programmet är principen att alla människor är lika i värdighet och rättigheter. Programmet är rättighetsbaserat och har som övergripande mål att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska få sina mänskliga rättigheter förverkligade. Alla ska ha lika rätt till stadens skydd, stöd och service samt ges möjlighet att delta i alla delar av samhällslivet.

Åtgärder som syftar till att förebygga och motverka diskriminering är grundläggande om människors lika värde ska respekteras. Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten, säkerställa tillgänglighet för alla och vara ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Hinder som motverkar delaktighet i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. Full delaktighet förutsätter också att personer med funktionsnedsättning inkluderas i stadens planering och beslutsprocesser på jämlika villkor som andra. Det är hela stadens ansvar att se till att ingen exkluderas och att alla människors kompetens tas tillvara.

Begreppet funktionsnedsättning

Med funktionsnedsättning avses en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur.² En funktionsnedsättning kan vara både synlig och dold för omgivningen.

En del föredrar och använder begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Ungefär 20 procent³ av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.⁴

Programmet omfattar alla personer som har en funktionsnedsättning; barn, unga, vuxna och äldre. Även anhörigas livssituation påverkas. Programmet berör därför en stor andel av stadens invånare, men också personer som besöker staden.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Den offentliga sektorn i landet har ett juridiskt ansvar att förverkliga innehållet i konventionen.⁵

Konventionen innehåller inte några nya mänskliga rättigheter, utan förtydligar *att* även personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter, på samma sätt som alla andra, och beskriver *vad* som krävs för att det ska vara möjligt.

Konventionen bygger på ett antal principer som exempelvis jämlikhet, icke-diskriminering, jämställdhet, delaktighet och tillgänglighet. Samtliga principer ska tolkas in i varje rättighetsartikel, som handlar om åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sina mänskliga rättigheter.

---

² Socialstyrelsens termbank.

³ Variation finns mellan åldersgrupper och upplevelse av påverkan/svårigheter i det dagliga livet.

⁴ Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik, 2022

⁵ Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, prop 2008/09:28

FN:s Barnkonvention

År 2020 blev barnkonventionen även svensk lag⁶. Att barnkonventionen har blivit lag innebär att den är tillämplig på alla rättsområden och ska beaktas i domstolar och vid myndigheter i processer och ärenden som direkt eller indirekt påverkar barn.

Konventionen gäller för alla barn⁷ oavsett om barnet har en funktionsnedsättning eller inte men barn med funktionsnedsättning omnämns också särskilt i konventionen. Bland annat anges att ett barn med funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.⁸

Agenda 2030

Agenda 2030 genomsyras av ett rättighetsperspektiv som ska säkerställa alla individers politiska och medborgerliga samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De 17 målen i agendan tar sikte på en hållbar utveckling, både för människor och för planeten. Genom att agera lokalt tar staden ansvar för och bidrar till att förbättra förutsättningarna för en globalt hållbar utveckling.

Målen är ömsesidigt beroende av varandra och synliggör att arbetet för social hållbarhet, inklusive rättigheter för personer med funktionsnedsättning, hänger ihop med arbetet för miljömässig och ekonomisk hållbarhet.

I detta program har de mål och områden som identifierats som relevanta för gruppen personer med funktionsnedsättning samtidigt beaktat planeringen och genomförandet av agendan. Programmet är därför ett viktigt dokument i genomförandet av agendan.

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd

Det finns en mängd lagar, föreskrifter och allmänna råd som syftar till att säkerställa rättigheter och som reglerar kommunens skyldighet att förbättra tillgängligheten ur ett funktionshindersperspektiv.

---

⁶ Lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, 2018:1197

⁷ Bankonventionen definierar barn som varje människa under 18 år.⁷

⁸ FN:s Barnkonvention artikel 7

Regeringsformen (RF) anger att det allmänna ska verka för att alla ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det innebär till exempel att motverka diskriminering på grund av bland annat funktionsnedsättning.

Lagar som styr krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet är viktiga i arbetet med programmet. Plan- och bygglagen (PBL), arbetsmiljölagen och diskrimineringslagen reglerar till exempel krav på tillgänglighet och icke-diskriminering. Lagen om offentlig upphandling (LOU) anger att krav på tillgänglighet ska ställas vid upphandlingar.

I förvaltningslagen (2017:900) framgår att myndigheter ska se till att kontakter med enskilda blir smidiga och enkla. Till exempel ska en myndighet använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.⁹

Lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (2018:1937) anger krav på tillgänglighet vid utformning av stadens digitala offentliga service till exempel e-tjänster, appar, stadens webb och dokument på den.

Europaparlamentets och rådets direktiv om tillgänglighetskrav, tillgänglighetsdirektivet, syftar till att ställa gemensamma tillgänglighetskrav för vissa produkter och tjänster.¹⁰

Enligt skollagen har elever som, på grund av en funktionsnedsättning, har svårt att uppfylla olika kunskapskrav eller kravnivåer ska ges stöd som syftar till att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser.¹¹

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (SoL) samt övriga lagar som avser individuella behovsprövade stödinsatser ska bidra till delaktighet och självständighet på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning.

EU-rätten är också tillämplig, liksom internationella och europeiska konventioner och Europakonventionen.

---

⁹ Förvaltningslagen (2017:900) 13§

¹⁰ Genomförande av tillgänglighetsdirektivet, prop. 2022/23:42

¹¹ Skollagen, 3 kap 2 § 1

Skillnader i levnadsvillkor

En utgångspunkt i arbetet är kännedomen om skillnader i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen.

Uppföljningar från Myndigheten för delaktighet (MFD) visar att personer med funktionsnedsättning har generellt sätt sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen, även om personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och skillnader förekommer.¹²

Utbildningsnivån är ofta lägre hos personer med funktionsnedsättning än den övriga befolkningen och arbetslösheten är högre. Tillgång till egen försörjning är en avgörande faktor för övriga levnadsvillkor. Även här har gruppen personer med funktionsnedsättning sämre förutsättningar än övriga befolkningen. I förhållande till övriga befolkningen saknar fler kontantmarginal¹³ för att täcka en oväntad utgift utan att behöva låna pengar, fler uppger att de har svårt att få ekonomin att gå ihop och unga med funktionsnedsättning har ofta sämre ekonomiska levnadsvillkor än andra jämnåriga.¹⁴

Personer med funktionsnedsättning har ofta svårare att komma in på bostadsmarknaden, har högre risk att utsättas för våld, hot eller bedrägerier och har generellt en sämre hälsa och psykiskt välmående än den övriga befolkningen. För kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs genomgående sämre levnadsvillkor än för män med funktionsnedsättning.¹⁵

Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet

Ett av de främsta hindren inom *skolan* handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning. Även bristande tillgänglighet i lokaler och kompetens bland personal är faktorer som påverkar. Vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges också som förklaringar att elever många gånger trivs sämre i skolan än sina klasskamrater.^{16 17}

---

¹² Myndigheten för delaktighet, Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022

¹³ Tillgång till 13 000 kronor för oförutsedda utgifter

¹⁴ Myndigheten för delaktighet, Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022

¹⁵ Ibid

¹⁶ Skolbarns hälsovanor 2021/22, Folkhälsomyndigheten

¹⁷ Skapa en trygg skola, MFD 2020

Personer med funktionsnedsättning deltar i mindre utsträckning på *arbetsmarknaden* än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning och jämlika levnadsvillkor.

Sysselsatta personer med funktionsnedsättning har färre fasta heltidsanställningar och arbetar mer sällan i yrken med krav på fördjupad högskolekompetens samt i chefsyrken. En av tre personer med funktionsnedsättning har någon gång utsatts för diskriminering i arbetslivet.¹⁸ Svårast att etablera sig på arbetsmarknaden har unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet.¹⁹

På *bostadsmarknaden* redovisas skillnader som avser möjligheten att kunna få en bostad på jämlika villkor som andra.²⁰ Situationen påverkas av bristen på bostäder, både i det ordinarie bostadsbeståndet och i särskilda boendeformer, men också av bostadskostnaderna och av att många bostäder inte är fysiskt tillgängliga.^{21 22}

Hälsa är ett annat område där skillnader redovisas. Personer med funktionsnedsättning skattar sin hälsa sämre än befolkningen i övrigt. Det är vanligare att personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor uppper sämre hälsa i form av ångslan, oro eller ångest. Det är också mer vanligt att barn med funktionsnedsättning upplever sämre livstillfredsställelse och mer psykiska och somatiska besvär än sina jämnåriga kamrater i skolan.²³

En stor del av ohälsan kan även förklaras med faktorer såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet, nedsatt social samvaro samt ekonomisk otrygghet. Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är också mer utsatta för brott. Överlag är riskökningen mer markant för kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med män med funktionsnedsättning.²⁴ Barn och unga med funktionsnedsättning riskerar i högre grad att utsättas för alla typer av våld jämfört med andra barn och unga.²⁵

---

¹⁸ SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022.

¹⁹ Arbetsförmedlingen

²⁰ Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024 Dnr KS 2020/791

²¹ Boende på (o)lika villkor SOU 2021

²² Boendepånen 2023-2033 Dnr SOF 2023/36

²³ Folkhälsomyndigheten, 2022

²⁴ Våld mot personer med funktionsnedsättning, MFD 2023

²⁵ Mer utsatta än andra, Stiftelsen allmänna Barnhuset, 2022

Även för *anhöriga* påverkas levnadsvillkoren. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta ekonomiska svårigheter.²⁶ Fler kvinnor än män går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.²⁷

Ett område som påverkar levnadsvillkoren och där det sker kontinuerlig utveckling är det digitala området. För personer med funktionsnedsättning har den *digitala delaktigheten* ökat, liksom för befolkningen i stort. Samtidigt visar nationella undersökningar att personer med funktionsnedsättningar har lägre tillgång till dator än befolkningen i övrigt. Internetanvändningen påverkas också av att personer med funktionsnedsättning har sämre privatekonomi jämfört med övrig befolkning. Dessutom påverkar svårigheter att använda digital utrustning, internet och tjänster såsom e-legitimation den digitala delaktigheten negativt. Sammantaget finns en risk att den digitala utvecklingen även bidrar till ett *ökat digitalt utanförskap* om inte hänsyn tas till alla användares behov.²⁸

Målet jämlika villkor

Att skapa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning kräver fortsatt utvecklingsarbete brett i staden och programmet fyller en central del i detta arbete.

Jämställdhet ingår som en viktig del, med syftet att utjämna skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.²⁹ Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning är det vidare nödvändigt att beakta barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

---

²⁶ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022, MFD, 2023

²⁷ Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen

²⁸ Uppföljning av funktionspolitiken, Strategi för systematisk funktionshinderspolitiken 2022, Myndigheten för delaktighet, 2023.

²⁹ Regeringens prop. 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, 2017

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet

I arbetet med tillgänglighet och full delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv. Arbetet innebär att utgå från människors olikheter, olika förutsättningar, behov och önskemål och prioritera universella lösningar som fungerar för alla. Det ingår också att identifiera och åtgärda hinder för delaktighet i den befintliga miljön och säkerställa att inte nya hinder uppstår.

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, blindhet, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga (till följd av olika funktionsnedsättningar såsom förvärvad hjärnskada, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning), besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa samt andra begränsningar eller variationer i funktionsförmåga.³⁰

Funktionshindersperspektivet innehåller fyra delar som är ömsesidigt beroende av varandra:

- principen om universell utformning,
- åtgärda befintliga brister i tillgängligheten,
- individuella stöd och lösningar
- förebygga och motverka diskriminering.

Åtgärder för att öka tillgängligheten kan, förutom det huvudsakliga syftet att undanröja hinder för delaktighet och förhindra diskriminering, ses som en investering för en hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning är ofta bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i efterhand. Exempelvis gynnar en text skriven på klarspråk även andra målgrupper, till exempel nyanlända och en automatisk

---

³⁰ Mer information om olika funktionsnedsättningar finns bland annat hos Habilitering & Hälsa, www.habilitering.se/fakta-och-rad/kort-om-funktionsnedsattningar/

dörröppnare underlättar för den som kommer med barnvagn.
Skyltar med Pictogram³¹ underlättar för alla att kunna orientera sig.

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet med alla av programmets fokusområden (se sidan x och framåt). Perspektivet kan liknas vid en tankemodell för att planera och utforma arbetet för varje fokusområde.

Funktionshindersperspektivet har fyra delar som beskrivs enligt nedan.

Skapa lösningar med universell utformning

Principen om universell utformning innebär att produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning. Det kan till exempel handla om stadens digitala system, informationstjänster, byggd miljö och allmänna platser, men också om bemötande. Det måste ske med medvetenhet om att funktionsförmågan bland de som bor i och besöker staden varierar, så att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning.³² Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.

Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten

Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Brister identifieras genom att analysera tillgängligheten i verksamheter, miljöer, tjänster, produkter och system. Därefter kan åtgärder planeras och genomföras. För hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser gäller Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder.³³

Använd individuella stöd och lösningar

Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet som trots allt finns

---

³¹ Pictogram är ett visuellt språk utvecklat för personer som saknar eller har begränsad förmåga att tala, läsa och skriva.

³² Principen om universell utformning är en prioriterad inriktning i den nationella funktionshinderspolitiken (Regeringens proposition 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken)

³³ Boverkets föreskrifter BFS 2013:9

samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet. Exempel på lösningar är färdtjänst, hjälpmedel, tolkning, anpassat arbete, särskilt stöd i skolan, personlig assistans, stöd i hemmet, särskilt boende, ledsagning eller bostadsanpassning. Besluten och det stöd som ges ska präglas av självbestämmande, rättssäkerhet och delaktighet. Jämställdhetsaspekter behöver uppmärksammas så att stöd och lösningar bidrar till att utjämna skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även för anhöriga behöver jämställdhetsperspektivet beaktas.

Personen det gäller ska så långt som möjligt vara delaktig i de beslut som fattas. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för delaktighet måste information och kommunikation anpassas och göras tillgänglig för individen. Barn, unga, vuxna och äldre med funktionsnedsättning ska få det kommunikationsstöd som de behöver för att lättare kunna uttrycka sina åsikter.

Förebygg och motverka diskriminering

Att arbeta med att förebygga och motverka diskriminering handlar både om att förhindra att diskriminering sker och att agera när det händer.

Förbud mot diskriminering handlar om att förhindra att personer med funktionsnedsättning behandlas sämre, missgynnas och inte ges samma rättigheter och möjligheter som andra. Det ska också uppmärksammas att personer med funktionsnedsättning kan vara flerfaldigt utsatta, utifrån såväl funktionsnedsättning som kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Diskrimineringslagen innehåller en form av diskriminering som benämns bristande tillgänglighet. Det betyder att det är diskriminering om en person med funktionsnedsättning missgynnas för att tillgänglighetsåtgärder inte genomförts så att den personen kan komma i en jämförbar situation med personer utan funktionsnedsättning. Den som är ansvarig för en verksamhet till exempel en arbetsplats, idrottshall eller skola är skyldig att genomföra skäligen åtgärder för att verksamheten ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.³⁴ Den som låter bli att genomföra sådana åtgärder kan göra sig skyldig till diskriminering.³⁵

Vidare har begreppet intersektionell diskriminering fått ökad betydelse. Begreppet intersektionalitet innebär att olika

---

³⁴ Diskrimineringslag (2008:567)

³⁵ Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsyn över att denna lag följs

diskrimineringsgrunder och maktordningar påverkar varandra, vilket kan förstärka utsattheten. Exempelvis diskrimineras alla med funktionsnedsättning av otillgänglig hälsorelaterad information, men när en blind kvinna nekas tillgång till preventivmedelsrådgivning begränsas hennes rättigheter både på grund av funktionsnedsättningen och på grund av kön. Det är detta som är intersektionell diskriminering.³⁶

Nära kopplat till diskriminering är stigmatisering. Stigmatisering innebär att en minoritetsgrupp i samhället pekats ut och tillskrivs nedvärderande och stereotypa egenskaper. Gruppen får låg social status och riskerar att diskrimineras. Att tillhöra en stigmatiserad grupp kan innebära stor stress och kan handla om att en individ t.ex. inte söker vård och stöd i den omfattning som behövs, eller har sämre förutsättningar i arbetslivet.

---

³⁶ Allmänna kommentarer nr 6 om jämlikhet och icke diskriminering, MFD, 2020

Fokusområden

Programmet omfattar olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med genom att tillämpa funktionshindersperspektivet. Samtliga fokusområden tar sikte på kommunfullmäktiges mål³⁷ och vad som krävs för att förverkliga dem.

Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner för det specifika området och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning.

Gemensamt för arbetet inom samtliga fokusområden är att med hjälp av funktionshindersperspektivet identifiera, förebygga och undanröja hinder för full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Områdena kan ha olika relevans för olika nämnder och bolagsstyrelser (se Nämnders och styrelserns ansvar för programmets olika fokusområden, sidan). Arbetet måste utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag. I det arbetet kan det bli aktuellt att styra med hjälp av indikatorer.

I programmets sista del beskrivs hur relevanta aktiviteter och indikatorer ska tas fram. Förslag finns också på olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning (se Genomförande och uppföljning sidan samt Arbetssätt och verktyg, sidan).

I de följande avsnitten beskrivs de olika fokusområdena.

---

³⁷ Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning inkluderas och är fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning, utan diskriminering.

Stadens mål knyter an till det nationella målet för funktionshinderspolitiken, som är att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188, Betänkande 2017/18: SoU5).

1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

1.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla

Elever med funktionsnedsättning inom stadens alla skolformer³⁸ ska få utbildning i tillgängliga utbildningslokaler och ges möjlighet att söka förskola, skola och vuxenutbildning utan diskriminering och på jämlika villkor som andra elever. Utbildningsmiljöerna ska vara anpassade så att alla elever, oberoende av ålder, könstillhörighet och funktionsförmåga, får likvärdig tillgång till utbildning.³⁹ De nya skolor som staden bygger ska vara tillgängliga för alla redan från början. I befintliga skolmiljöer ska tillgängligheten förbättras.

1.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Elevers behov av särskilt stöd ska uppmärksammas och säkerställas så tidigt som möjligt inom förskolan och skolan. Elever med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt.⁴⁰

Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla. De som behöver det ska få tillgång till extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning eller särskilt stöd. Extra anpassningar kan till exempel vara ett anpassat schema, extra tydliga instruktioner, hjälp att förstå texter, digital teknik med anpassade programvaror, anpassade läromedel eller andra specialpedagogiska insatser. Rektorn ansvarar för att behov av särskilt stöd utreds och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.⁴¹

---

³⁸ Stadens skolformer omfattar förskola, grundskola, gymnasieskola, vuxenutbildning, yrkeshögskola och SFI samt anpassad grundskola, anpassad gymnasieskola och Lärvox.

³⁹ Skollag (2010:800) och diskrimineringslag (2008:567)

⁴⁰ Elever som på grund av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla olika kunskapskrav eller kravnivåer ska ges stöd som syftar till att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser (3 kap 2 § 1 skollagen).

⁴¹ För vägledning se Specialpedagogiska skolmyndigheten

1.3 Lär miljön ska vara trygg och inkluderande

I arbetet med att undanröja sådant som hindrar att kunna delta i utbildning på jämlika villkor ingår att skapa en lärmiljö⁴² som är trygg och inkluderande, inne i och utanför klassrummet. Stöd utanför undervisningen kan till exempel innebära att anpassa måltider och måltidsmiljön samt stöd till återhämtning, inkludering och delaktighet under raster. Såväl pedagogiska som sociala och fysiska aspekter ska vägas in. Varje skola ska se till att det bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling⁴³ av barn och elever. Skolan är även skyldig att genomföra åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

1.4 Det ska finnas en väl fungerande samverkan

Det måste finnas en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer såsom habiliteringen och BUP. Skolan ska tidigt uppmärksamma behov av hjälpmedel eller tecken på ohälsa hos elever.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 7, 8, 9 och 24 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

2. Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

2.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka

Staden ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten så att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få

---

⁴² Avser den miljö och de sammanhang som en person befinner sig i under en skoldag. Såväl den sociala och pedagogiska som den fysiska miljön.

⁴³ Kan till exempel vara nedsättande ord, ryktesspridning, förlöjliganden eller fysiska handlingar som slag, sparkar och knuffar, men kan även bestå av utfrysning eller hot. Kränkande behandling kan också förekomma digitalt, till exempel på sociala medier.

och behålla ett arbete. Motsvarande ansvarstagande ska efterfrågas hos andra arbetsgivare, i upphandlingar⁴⁴ och vid bidragsgivning.

Personer med funktionsnedsättning är en mycket heterogen grupp vilket gör att insatser för att skapa ett tillgängligt och inkluderande arbetsliv behöver anpassas efter individuella behov. En viktig utgångspunkt ska vara att en individs arbetsförmåga är en relation mellan individen och den omgivande miljön med hänsyn till fysiska, informativa, kommunikativa och psykosociala aspekter och inte enbart en egenskap hos individen.

2.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare

Staden ska aktivt erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb, bland annat genom att marknadsföra dessa mot dagliga verksamheter, sysselsättningsverksamheter och gymnasieskolor. Tjänster och kvalifikationskrav ska utformas för att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning.

Hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning från staden som arbetsgivare ska identifieras och undanröjas.

Tillgänglighet och icke-diskriminering ska genomsyra nämnders och bolagsstyrelers systematiska arbetsmiljöarbete samt kompetensförsörjnings- och rekryteringsprocesser. Arbetet ska främja mångfald och jämställdhet för alla personer med funktionsnedsättning. Genom att förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättning kan behovet av särskilda stöd och lösningar minska.⁴⁵

2.3 Möjligheten till arbete och praktik ska stärkas

Genom att använda evidensbaserade metoder som utgår ifrån individernas kunskaper, förmågor och önskemål ska personer med funktionsnedsättning kunna stärka sina möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Insatserna ska bidra till personlig utveckling, inkludering och motverka diskriminering.

---

⁴⁴ Utifrån gällande lagstiftning, bland annat i lagen om offentlig upphandling (LOU) och diskrimineringslagen. Se vidare under rubriken Arbetssätt och verktyg.

⁴⁵ Arbetsplatsens utformning AFS 2020:1

Individuella stödformer och insatser, såsom daglig verksamhet och sysselsättning eller någon av stadens arbetsmarknadsinsatser⁴⁶ ska underlätta övergång till arbete eller studier och förebygga att unga med funktionsnedsättning varken arbetar eller studerar. Insatserna ska utformas tillsammans med varje enskild person så att alla kan utveckla sina förmågor utifrån egna behov och önskemål.

Inlåsnings effekter som kan uppstå om andra aktörer inte ser personer med funktionsnedsättning som sin målgrupp ska identifieras och förebyggas genom samverkan och samordnat stöd inom staden och med andra ansvariga aktörer. Stödet ska präglas av helhetssyn och flexibilitet. I det ingår även att planera stödet så att personen kan delta under trygga förhållanden och klara sin försörjning, under tiden och när insatserna upphör.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8, 9, 19, 27 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

3. Rätten att kunna ta del av den fysiska miljön och garanteras säkerhet i kris

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms alla miljöer, inomhus och utomhus och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor.

3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig i, få tillgång till och kunna använda stadens miljöer, utomhus och inomhus, på jämlika villkor som alla andra. Behov av trygghet, social gemenskap och aktivitet ska uppmärksammas, liksom möjligheter till avskildhet för de som behöver det i miljöer där många ska vistas. Mångfald och inkludering ska känneteckna tillgänglighetsarbetet och välfungerande helhetslösningar eftersträvas. Berörda nämnder och bolagsstyrelser behöver samverka i detta arbete.

---

⁴⁶ Stockholms stads strategi för arbetsmarknadsinsatser, 2021

Vid ny-, om- och tillbyggnation samt drift och underhåll ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt från början så att tillgängligheten så långt som möjligt säkerställs utan behov av anpassningar och åtgärder i efterhand. I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas. Det är viktigt att också ta hänsyn till att antalet äldre personer i staden ökar. Med stigande ålder följer ofta nedsatt funktionsförmåga vilket ökar kraven på att stadens miljöer är tillgängliga. Därtill ska barns och ungas behov och förutsättningar särskilt beaktas i tillgänglighetsarbetet.

För att ny-, om- och tillbyggnationer ska bli fullt tillgängliga behöver berörda nämnder och bolagsstyrelser hjälpas åt. Detta kan exempelvis ske genom att nämnderna, som ett förtydligande i sina beställningar, påminner om att gällande lagar och föreskrifter för att säkerställa tillgängligheten ska tillämpas på beställningen. Nämnder, bolagsstyrelser och andra som bygger åt stadens verksamheter kan på motsvarande sätt förtydliga i sina organisationer vad som förväntas.

Framkomligheten och möjligheterna att kunna orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt ska förbättras, liksom tillgången till lokaler med hörselslinga och kontrastmarkering. Kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning är andra åtgärder som kan bli aktuella.

Staden ska vara ett föredöme och planera och ställa krav på tillgänglighet vid alla evenemang och konferenser ur ett funktionshindersperspektiv, så att de genomförs i miljöer och under former som är tillgängliga. Därigenom kan staden driva på utvecklingen och även påverka andra aktörer.

3.2 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten

Personer med funktionsnedsättning finns inom alla delar av staden och inom olika grupper av människor så som turister, affärsresenärer, förtroendevalda, elever, föräldrar och anställda.

Staden ska verka för att andra fastighetsägare och näringsidkare i Stockholm förbättrar tillgängligheten till och i sina lokaler och verksamheter, t.ex. genom upphandling och dialog. Viktigt är också att uppmärksamma behovet av tillgänglig information om verksamheternas utbud och innehåll samt om lokalernas fysiska tillgänglighet. Syftet är att ge personer med funktionsnedsättning tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten i staden.

3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas

Hinder i stadens befintliga byggda miljö ska åtgärdas så att den blir tillgänglig och användbar.⁴⁷

Alla enkelt avhjälpbara hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska åtgärdas enligt Boverkets föreskrifter.⁴⁸ Den som äger fastigheten, eller i vissa fall den som utövar verksamhet i lokalerna, ansvarar för åtgärderna. Ansvaret för att avhjälpa ett enkelt avhjälpbart hinder har den som har rådighet över hindret.

Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska ha en aktuell plan för arbetet med enkelt avhjälpbara hinder som de råvar över, till exempel åtgärdsplan, upphandlingsstrategi, bidragsstrategi eller motsvarande. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för tillsynen av att reglerna för enkelt avhjälpbara hinder följs.

3.4 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Att kunna genomföra resor utan hinder är en förutsättning för självständighet och jämlika levnadsvillkor. Arbetet med resor ska genomsyras av ett ”hela resan-perspektiv”, vilket kräver samverkan med andra aktörer inom området där staden inte har rådighet. Resor med särskilda kollektivtrafik som staden ansvarar för ska genomföras tryggt och säkert för resenären, oavsett om resenären är ett barn som reser med skolskjuts eller en vuxen som reser till sin dagliga verksamhet. Tillgängliga parkeringsplatser och färdmedel för de som behöver det ska säkerställas.

3.5 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

I planeringen av utrymning, säkerhet och krisberedskap ska stadens nämnder och bolagsstyrelser se till att alla människor oavsett ålder och funktionsförmåga kan evakueras och sättas i säkerhet samt hållas informerade.⁴⁹ Vid krislägen ska det finnas beredskap för information och kommunikation som är anpassad och tillgänglig för

---

⁴⁷ I plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2, 12 §§ PBL) anges att alla enkelt avhjälpbara hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller om det med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa hindren.

⁴⁸ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpande av enkelt avhjälpbara hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2013:9 - HIN 3

⁴⁹ Det måste finnas tillgängliga utrymningsvägar, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut på ett säkert sätt, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

alla. Utrymningsvägarnas tillgänglighet i bostads- och fastighetsbeståndet ska successivt förbättras, exempelvis i samband med renovering eller ombyggnation.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 9, 11, 19 och 20 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

4. Rätten till ett fungerande boende

Personer med funktionsnedsättning har rätt till en fungerande bostad. Bostaden och den byggda miljön har stor betydelse för människors hälsa, trygghet och sociala sammanhållning. Bostaden är grundläggande för jämlika villkor.

4.1 Planera och bygga rätt från början

Enligt bostadsförsörjningslagen⁵⁰ ska kommunen planera så att förutsättningar finns för alla invånare att kunna leva i bra bostäder. Stockholms stad har ett stort inflytande över bostadsförsörjningen genom ett stort markinnehav, ansvar för den fysiska planeringen samt genom de tre allmännyttiga bostadsbolagen, bostadsförmedlingen, ett bolag för omsorgsbostäder samt en stiftelse som arbetar med boendefrågor för utsatta grupper.⁵¹ Nyproduktion ska uppfylla gällande lagstiftning för att minska behovet av särlösningar och kostnadskrävande åtgärder i efterhand. I de fall staden, i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas. För att säkerställa att funktionshindersperspektiv beaktas behöver personer med funktionsnedsättning och med kompetens i funktionshindersfrågor involveras redan tidigt i planeringsprocessen.

4.2 Fungerande bostad på bostadsmarknaden

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Nyproducerade bostäder ska vara tillgängliga från början utifrån vad som anges i plan- och bygglagen (PBL).⁵² Genom individuell bostadsanpassning ska tillgängligheten, inklusive möjlighet till utrymning, tryggas för

---

⁵⁰ Lag (2000:1383) om kommunernas bostadsförsörjningsansvar

⁵¹ Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024 Dnr KS 2020/791

⁵² Plan- och bygglagen (2010:900, 8 kap 2 § PBL)

de som behöver det. I det befintliga beståndet ska tillgängligheten successivt förbättras i samband med renovering eller ombyggnation enligt gällande regler. Målet är att sökbara lägenheter på bostadsförmedlingen ska vara tillgänglighetsmärkta.⁵³

4.3 Särskilda boendeformer

De flesta personer med funktionsnedsättning bor i ordinärt boende. För personer, där stödinsatser i hemmet inte är tillräckliga och med ett omfattande stödbehov, finns särskilda boendeformer. Vuxna och barn med funktionsnedsättning som har rätt till bostad med särskild service ska erbjudas en sådan bostad i Stockholms stad eller i länet.

Staden ska enligt socialtjänstlagen verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt i goda bostäder.⁵⁴ För att möta behoven ska fler bostäder med god tillgänglighet byggas.

Stadens boendeplaner, Boendeplanen SoL och LSS⁵⁵ och Äldreboendeplanen⁵⁶ syftar till att säkerställa att planering och utbyggnad av bostäder med särskild service för personer i behov och särskilda boendeformer för äldre sker. Ett centralt beställaransvar skapar förutsättningar för samordning och likvärdig byggprocess för bostad med särskild service i hela staden.⁵⁷

4.4 Stöd att sköta om sin bostad

Personer med funktionsnedsättning som har behov, ska få det stöd de behöver för att klara sitt åtagande som hyresgäst. Ett individuellt stöd i form av boendestöd eller hemtjänst för att hålla bostaden ren, betala hyran i tid och medverka så att underhåll kan skötas i lägenheten bidrar till ett fungerande boende samt minskad risk för avhysning.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 19 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

---

⁵³ [Tillgänglig bostad - Bostadsförmedlingen i Stockholm AB](#)

⁵⁴ Socialtjänstlagen, 5 kapitlet §5

⁵⁵ Boendeplanen 2023-2033 Bostäder med särskild service SoL och LSS SOF 2023/36

⁵⁶ Boendeplan 2022 med utblick mot 2040 Dnr ALD 2021/159

⁵⁷ Tjut Utbyggnad av bostäder med särskild service LSS Dnr 3.1.1-432-2022

5. Rätten till information och kommunikation samt tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

5.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få information och kommunicera med staden på jämlika villkor som andra, i tillgängliga och användbara format som är anpassade för olika funktionsnedsättningar och situationer. Kommunikation kan vara både verbal och icke verbal. Motsvarande krav ska ställas på andra leverantörer av information, service, produkter och tjänster som staden använder sig av.

5.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla

Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att de är tillgängliga och användbara för alla oavsett funktionsförmåga.

Bostäder med särskild service såväl som boende för kortare boendetid, såsom korttidsvistelse utanför det egna hemmet, ska tillhandahålla uppkoppling så att de som bor där har internetåtkomst i sina lägenheter eller rum och kan få stöd i att använda digital teknik.

Dagliga verksamheter, öppna träfflokaler, verksamheter för sysselsättning och dagverksamheter samt öppna mötesplatser för äldre ska tillhandahålla internetuppkoppling och stödja deltagarna i användandet av digital teknik. Med ett funktionshindersperspektiv ska tillgängligheten i digitala och tekniska lösningar förbättras och på sikt minska behovet av särlösningar och fördyrande ändringar i efterhand.

5.3 Ny teknik ska öka delaktigheten

Ett utvecklingsmål i Agenda 2030 handlar om att öka användningen av gynnsam teknik för att skapa ökad delaktighet generellt.⁵⁸

---

⁵⁸ FN:s utvecklingsmål Agenda 2030, delmål 5b

Välfärdsteknik ska användas för att öka delaktigheten, självständigheten, aktiviteten och tryggheten för personer med funktionsnedsättning, bland annat i skolan, i arbetslivet och inom vård och omsorg. Exempel på välfärdsteknik är smartphones med inbyggda funktioner som kan underlätta tillvaron för många.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 9, 17, 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

6. Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

6.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter

Att uppnå bästa möjliga hälsa utifrån sina egna förutsättningar är en rättighet för alla oavsett funktionsförmåga.⁵⁹ Medvetenheten om vad som påverkar hälsan inom övriga fokusområden ska öka hos stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Lösningar ska utformas för att alla personer med funktionsnedsättning oavsett ålder och kön ska kunna delta i och utöva hälsofrämjande aktiviteter som friskvård under arbetstid och/eller under fritiden. Arbetet med att utveckla fler och bättre anpassade möjligheter till idrott-, motion- och friluftaktiviteter ska fortsätta.

Förebyggande insatser mot psykisk ohälsa ska förstärkas i förskolor och skolor, i bostäder med särskild service och vård- och omsorgsboenden samt på stadens arbetsplatser.

6.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa

Måltiderna är grundläggande för att förebygga sjukdom och ohälsa. Personer med funktionsnedsättning som behöver stöd vid måltider ska även få stöd i att kunna påverka den egna hälsan genom valet av livsmedel och näringsintag. Hela måltidssituationen ska

---

⁵⁹ Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

uppmärksammas, även möjligheter till social samvaro. Det ska ske med största hänsyn till vars och ens personliga integritet.

6.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor

Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar som erbjuds.

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 25, 26 och 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

7. Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få ett individuellt utformat stöd för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet.

7.1 Individuellt utformat stöd

Rätten till stöd ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande. Arbetsätt och verktyg för att öka delaktigheten under handläggningen och genomförandet av individuella stöd och lösningar ska utvecklas, både för barn, unga och vuxna och äldre med funktionsnedsättning.

Stödet ska utformas utifrån den enskilde personens unika förutsättningar, behov och önskemål. Den som beviljas insatser ska så långt som möjligt kunna välja eller påverka valet av utförare och vem som ger stöd.

7.2 Skydd och stöd på jämlika villkor

Personer med funktionsnedsättning ska, oavsett ålder och kön, kunna få nödvändigt skydd och stöd på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning.⁶⁰

---

⁶⁰ Hit räknas individuella insatser enligt SoL och LSS, stödformer för familjer och för föräldraskap samt skydd mot våld, men också bostadsanpassningsbidrag, tolktjänster och riksfärdtjänst. Det finns individuella stödformer även inom andra fokusområden, som särskilt stöd i skolan och till arbete.

Stödet ska kompensera för funktionsnedsättningar och brister i tillgänglighet samt möjliggöra delaktighet i samhällslivet. Stadens nämnder ska säkerställa att stöd ges likvärdigt i staden, med respekt för att människor med funktionsnedsättning är olika. Personer som har samma funktionsnedsättning kan ha olika förutsättningar och därmed olika behov av stöd. Likaså kan kvinnor respektive män med funktionsnedsättning ha olika behov av stöd. Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning ska ges med respekt för deras utveckling och deras rätt att bevara sin identitet. Äldre personer med funktionsnedsättning kan behöva ett anpassat stöd utifrån sina unika förutsättningar.

7.3 Stöd till privatliv, att bilda familj och att vara föräldrar

Personer med funktionsnedsättning ska ha ett privatliv och kunna bilda familj och vara föräldrar på jämlika villkor.

I stadens arbete med att utveckla stödformer till anhöriga ska föräldrar till barn med funktionsnedsättning ges tillgång till förstärkt stöd som kan inkludera både ett stöd i föräldraskapet eller att ge barnet direkt stöd för egen del.

Att ta hänsyn till funktionsnedsättningar när stödet till familjer utformas är ett tidigt och förebyggande arbetssätt. Stödet behöver anpassas till de individuella behoven och med hänsyn till hela familjen. Det är också viktigt att uppmärksamma jämställdhetsaspekter.

7.4 Risken att utsättas för brott och våld ska uppmärksammas och förebyggas

I brottsförebyggande och trygghetsfrämjande åtgärder ska stadens nämnder och bolagsstyrelser uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld mot personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning som löper ökad risk att utsättas för våld. Tillgången till hjälp och stöd för personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld ska öka och tillgängligheten i skyddade boenden och socialjournsverksamheter säkerställas.⁶¹

---

⁶¹ För vägledning, se Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025

7.6 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av all information som behövs och ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna utöva inflytande och vara fullt delaktiga i det egna stödet och i de individuella lösningar som planeras och genomförs. Stadens nämnder ska informera personer med funktionsnedsättning om deras rättigheter, om vilket stöd som finns och om hur de kan få tillgång till det.

I arbetet med tillgänglig information och kommunikation ingår att anpassa och utforma den individuellt samt med ett gott och respektfullt bemötande. Exempel kan vara att erbjuda beslut om bistånd på lättläst.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 14, 15, 16, 17, 19, 22 och 23 (Se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, s. 42).

8. Rätten till kultur och fritid

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i kultur- och fritidsaktiviteter samt idrottsliv på jämlika villkor, både som utövare, åhörare och åskådare.

8.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla

Staden ska fortsätta att utveckla kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter som personer med funktionsnedsättning kan delta i fullt ut på jämlika och jämställda villkor som andra; som utövare, åhörare och åskådare. Utbudet av kultur, fritid, idrott och rekreation ska redan från början utformas så att det är tillgängligt för personer med olika funktionsnedsättningar. Staden ska även erbjuda kultur- och fritidsaktiviteter som särskilt riktas till personer med vissa funktionsnedsättningar.

Fritidsaktiviteters betydelse för upplevelsen av hälsa och vikten av att få utveckla personliga intressen och kreativitet ska uppmärksammas. Det ska finnas goda möjligheter att delta i kultur, idrott och rekreation eller att vara med i en förening. Aktiviteterna ska erbjuda social gemenskap, och för barn och unga med funktionsnedsättning också trygga vuxenkontakter.

8.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Tillgängligheten i stadens lokaler och miljöer för kultur-, idrotts- och friluftaktiviteter ska öka. Här avses såväl framkomligheten som möjligheterna att kunna orientera sig eller ta del av information på ett tillgängligt sätt samt tillgången till hörselslinga. Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom , teckenspråkstolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

8.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer

För att ge barn, unga och vuxna och äldre oavsett kön med funktionsnedsättning tillgång till en meningsfull fritid, behöver stadens verksamheter samverka med föreningsliv och andra aktörer. Staden behöver också ställa krav på tillgänglighet i samband med bidragsgivning eller vid fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet.

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

9. Rätten att delta i demokratin

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska processer och rösta på jämlika villkor.

Staden ska bidra till att stärka utvecklingen inom demokratiområdet för personer med funktionsnedsättning. Alla ska kunna ha inflytande över och vara fullt delaktiga i demokratin.

9.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser

Staden ska samverka och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i demokratiska beslutsprocesser, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem, inklusive barns och ungas egna organisationer. Om staden bjuder in till dialoger med barn och unga är det viktigt att även inkludera barn och unga med olika funktionsnedsättningar. En bred representation av personer med olika funktionsnedsättningar i alla åldrar ska eftersträvas. Processerna ska vara tillgängligt utformade så att alla kan vara fullt delaktiga på jämlika villkor. Medborgardialoger och andra samråd som staden anordnar ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta arbete

spelar stadens samverkan med råden för funktionshindersfrågor en viktig roll.

9.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen

Staden ska rent praktiskt, inom ramen för sitt uppdrag, säkerställa att alla kan rösta, ha politiska uppdrag och vara delaktiga i demokratiska processer mellan valen på jämlika villkor som andra. Stadens lokaler för röstning i samband med nationella val ska vara tillgängliga. Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning kan ta del av information om valet.⁶²

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 3, 21 och 29 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 42).

Genomförande och uppföljning

Ansvar för genomförande

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet och ett antal gemensamma fokusområden preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden och för samråd med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning samt andra berörda aktörer och ansvariga huvudmän.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de kommer att arbeta med och följa upp programmets fokusområden. Här avses de fokusområden som den egna nämnden eller bolagsstyrelsen har ett identifierat ansvar för (se Nämnders och styrelsers ansvar för programmets olika fokusområden, sidan 34).

---

⁶² För mer information och vägledning, se MFD
www.mfd.se/verktyg/vagledning-for-en-tillganglig-verksamhet/tillgangliga-val/

Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina respektive råd för funktionshindersfrågor.

Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram tillämpningsanvisningar som nämnder och bolagsstyrelser kan använda sig av vid verksamhetsplaneringen. Tillämpningsanvisningarna ska ge förslag till indikatorer och aktiviteter samt instruktioner om hur indikatorer och aktiviteter kopplas till stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS).⁶³

Valda indikatorer och aktiviteter ska leda till verksamhetsutveckling såsom att löpande förbättra arbetssätt, processer, strukturer, styrning och kompetenser. För att det ska leda till utveckling behöver verksamheterna systematiskt planera, utföra, följa upp, analysera och åtgärda de brister som identifieras.

Utformningen av indikatorer påverkas av att staden har begränsad tillgång till egen statistik, då funktionsnedsättning inte registreras av integritetsskäl. Därför kan andra verktyg såsom särskilda enkäter, brukarundersökningar eller fokusgrupper fungera som värdefulla komplement för uppföljningar. Även nationella uppföljningar kan vara användbara.

Utöver ovanstående ska funktionshindersperspektivet beaktas och belysas i stadens övriga styrdokument och riktlinjer, i samband med att program och riktlinjer revideras eller nya tas fram.

Ansvar för uppföljning

Den ordinarie uppföljningen av mål, aktiviteter och indikatorer i tertiärrapporter och verksamhetsberättelsen utgör en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Registreringen av indikatorer och aktiviteter i ILS skapar förutsättningar för nämnden och bolagsstyrelsen att följa upp programmet i ledningssystemet.

---

⁶³ ILS och verktyget ILS-webb används av stadens nämnder och styrelser för att planera, följa upp och utveckla verksamheterna. Med hjälp av systemet och verktyget arbetar staden med gemensamma begrepp och en gemensam metod för ledning och uppföljning av verksamheterna.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, för övergripande samordning och för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Ansvar för kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet.

Kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor och stadens lokala funktionshindersråd kan bidra med kunskap om funktionshinder och om situationen för personer med funktionsnedsättning, men också hjälpa till med att klargöra hur kunskapsbehovet ser ut.

Kommunstyrelsen ansvarar för att genomföra utbildningsinsatser för nämnders- och bolagsledningar samt nyckelfunktioner inom området.

Arbetsätt och verktyg

Här beskrivs arbetsätt och verktyg som nämnder och bolagsstyrelser kan använda och vidareutveckla utifrån vad som är relevant för den egna verksamheten. De bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utför och utvecklar produkter och tjänster på uppdrag av staden.

Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet

Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetsätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och undvikas. Likaså om hur olika former av diskriminering, bland annat fördomar och negativa attityder, kan förhindras.

Ett sätt att få mer kunskap kan vara att samråda med stadens råd för funktionshindersfrågor och organisationer som företräder personer med olika funktionsnedsättningar. Ibland kan det vara nödvändigt att anlita experter med sakkunskap inom området. Kunskaps- och erfarenhetsutbyte kan också med fördel ske mellan stadens förvaltningar, bolag och även mellan råd.

Annan kunskap är vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras. Det är också nödvändigt med omvärldsbevakning som till exempel att följa forskningen inom området.

Tillämpning av lagar och föreskrifter

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkt för svensk funktionshinderspolitik och påverkar även svensk lagstiftning inom området. FN-konventionen, aktuella lagar och föreskrifter utgör därför självklara verktyg i arbetet inom programmets fokusområden. Exempel är diskrimineringslagen, lagen om offentlig upphandling, lagen om digital offentlig service, plan- och bygglagen och föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder. Lagstiftningen är också användbar för att påverka andra aktörer att säkerställa tillgänglighet och icke-diskriminering.

Lagar som avser individuella stödinsatser som ska främja full delaktighet i samhällslivet kan också ses som verktyg i arbetet med programmets olika fokusområden, för att överbrygga de hinder som personer med olika funktionsnedsättningar möter i sin omgivning.

Sådana lagar är t.ex. LSS, socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och skollagen, men även EU-rätten, FN:s barnkonvention och andra internationella och europeiska konventioner och direktiv.

Krav i offentlig upphandling

Staden ska aktivt och målinriktat skapa förutsättningar för en mer tillgänglig stad genom att använda sin potential som stor upphandlare och myndighet. Genom att ställa krav på tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från början och skapa förutsättningar för delaktighet.⁶⁴ Krav på universell utformning av nya tjänster och produkter behöver ställas så snart det är möjligt och skäligt.

Upphandlingsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet har samlad information om hur krav på tillgänglighet kan ställas vid upphandling som beaktar samtliga användares behov och därmed bidrar till ökad delaktighet i samhället. De har också information om aktuella lagar och regler för krav på tillgänglighet vid upphandling.

Krav i bidragsgivning

I stadens ordinarie bidragsgivning, och även i samband med tillståndsgivning, behöver krav ställas på tillgänglighet som kan öka delaktigheten och minska behovet av särlösningar eller åtgärder i efterhand.

Samverkan och aktiv involvering

Samverkan kan ske kring strukturella frågor och kring individer, internt mellan verksamheter i staden eller med andra aktörer. Ansvariga myndigheters samverkan kring en enskild individ är ofta nödvändig för att insatser ska ges i samordnat och i rätt tid. Det är berörda myndigheter som är ansvariga för att samverkan kring en enskild individ ska ske sömlöst. Den enskilde själv eller anhöriga ansvarar inte för att samordna stadens insatser mellan exempelvis skola och socialtjänst eller mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård.

I arbetet med ett funktionshindersperspektiv ska staden sträva efter att förstärka samverkan med de organisationer som företräder

---

⁶⁴ Stockholms stads program för inköp 2020-2023

personer med funktionsnedsättning. Samverkan med privata aktörer och näringsliv kan bidra till att personer med funktionsnedsättning får tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor som andra, vilket motverkar diskriminering såsom att nekas tillträde.

För att säkerställa möjligheten till delaktighet ska staden aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i frågor och processer som berör målgruppen. Det kan till exempel ske genom olika samråd och dialoger.

Tillgänglighetsbeskrivning

Staden har tagit fram ett verktyg för att verksamheter enkelt ska kunna beskriva tillgängligheten i sina verksamhetslokaler.

Tillgängligheten redovisas i form av nio olika ikoner där uppgifterna baseras på en självskattning av verksamheten.

Begrepp och definitioner

Nedan följer beskrivningar av begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av programmet och hur arbetet med programmet ska bedrivas. Begreppen inom området utvecklas och förändras över tid.

Barnrättsperspektiv

Att ha ett barnrättsperspektiv innebär att se barn (0-18 år) som rättighetsbärare. Barn ska alltså inte ses som att de ska *bli något* eller *vara till för något* utan *är något* i sin egen rätt. Vilka rättigheter barn har formuleras i barnkonventionen som är lag sedan 2020. Grundprinciperna i barnkonventionen är att alla barn har rätt till liv och utveckling, rätt till att vara delaktiga, att barns bästa ska utredas och beaktas samt att inget enskilt barn eller grupp av barn ska diskrimineras. Ett barnrättsperspektiv innebär alltså att dessa grundprinciper ligger till grund för alla beslut, är vägledande i all verksamhetsstyrning samt genomsyrar samtliga processer och metoder.

Delaktighet

Med delaktighet avses i programmet rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet.

Här avses även rätten att delta i demokratiska processer. Det är hela samhällets angelägenhet att personer med funktionsnedsättning kan medverka i samhällsutvecklingen och bidra med sina kompetenser. Delaktighet innefattar även möjligheten till inflytande i planeringen och genomförandet av individuellt riktade stöd och lösningar.

Delaktighet förutsätter en fysiskt och socialt tillgänglig och hinderfri miljö.

Diskriminering

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion

eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det kallas även för direkt diskriminering. Det finns också regler och rutiner i samhället som kan verka neutrala, men som särskilt missgynnar exempelvis personer med funktionsnedsättning vilket kallas för indirekt diskriminering.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Diskriminering i form av bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering i diskrimineringslagen och avser när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Diskriminering – flerfaldig och intersektionell

Flerfaldig diskriminering innebär en situation där en person kan uppleva diskriminering på två eller flera grunder med följden att diskrimineringen ytterligare försvåras eller förvärras. Med intersektionell diskriminering avses en situation där flera grunder samtidigt spelar in och samverkar med varandra så att de inte går att särskilja från varandra och därmed utsätter de berörda personerna för unika former av missgynnande och diskriminering

Enkelt avhjälpna hinder

Alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde (publika lokaler) och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller hinder som med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa.⁶⁵

---

⁶⁵ Plan- och bygglag (2010:900), 2 kap 2, 12 §§ PBL

Funktionsnedsättning

Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående natur.⁶⁶

En del föredrar begreppet ”funktionsvariationer” före ”funktionsnedsättning”. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, dvs. ”funktionsnedsättning”.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.⁶⁷

Funktionshinder i omgivningen kan exempelvis medföra svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Funktionsrätt

Funktionsrätt används ibland som en övergripande term för de rättigheter personer med funktionsnedsättning har, eller i sammansatta ord som till exempel funktionsrättsfrågor.

Jämlika möjligheter

Med jämlika möjligheter avses i programmet en situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla, eftersom likabehandling kan leda till ojämlikheter. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

---

⁶⁶ Socialstyrelsens termbank.

⁶⁷ Socialstyrelsens termbank

Jämlika villkor

Med jämlika villkor avses att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till och ges samma villkor som för personer utan funktionsnedsättning.

Jämställdhet

Jämställdhet innebär att alla oavsett kön ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Arbetet med att förverkliga programmets intentioner behöver jämställdhetsintegreras, det vill säga att säkerställa allas lika rättigheter oavsett kön genom att integrera ett jämställdhetsperspektiv vid beslutsfattande, planering och utförande av arbetet. Ibland kan även riktade insatser krävas för att öka jämställdheten inom ett särskilt prioriterat område.

Klarspråk

Det vanligaste är att man med klarspråk menar myndighetstexter som är skrivna på ett vardagligt, enkelt och begripligt språk. Oftast handlar det om skrivna texter, men även det muntliga språket omfattas.

Kommunikation

Begreppet kommunikation rymmer alla former av kommunikation, både verbal och icke verbal. Det omfattar exempelvis språk, teckenspråk, punktskrift, taktill kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Språk innefattar talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Likabehandling

Med likabehandling avses i programmet att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som personer utan funktionsnedsättning. Det innebär inte att alla ska ges samma eller lika mycket stöd, eftersom det kan leda till ojämlikheter, utan att alla ska ges samma förutsättningar att kunna delta i samhällslivet och ta del av sina rättigheter.

Rättighetsbaserat

Med rättighetsbaserat menas att de mål som programmet tar sikte på är kopplade till mänskliga rättigheter och har FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som främsta utgångspunkt. Konventionen ska främja, skydda och säkerställa mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning. Den utgår från grundläggande principer som jämlikhet samt icke-diskriminering och säger att personer med funktionsnedsättning har rätt att leva ett självständigt liv och delta helt och fullt i samhället på lika villkor som alla andra. Den fortlöpande utvecklingen hos barn med funktionsnedsättning och deras rätt att bevara sin identitet ska respekteras. Tillgänglighet är en allmän princip i konventionen, både när det gäller den fysiska miljön men också information och kommunikation. Konventionen bygger på förståelsen att funktionshinder går att förebygga och ta bort genom att förändra i miljö och omgivning.

Dessa principer ska även prägla bemötande och förhållningssätt hos stadens verksamheter och medarbetare.

Stigmatisering

Stigmatisering innebär att en minoritetsgrupp i samhället pekas ut och tillskrivs nedvärderande och stereotypa egenskaper. Detta kan leda till sämre bemötande och diskriminering i t.ex. arbetslivet eller i vården. Inom forskning brukar man säga att stigma beror på allmänhetens bristande kunskaper, fördomar och diskriminering.

Tillgänglighet och användbarhet

Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande.

I programmet avses med tillgänglighet även användbarhet. Båda begreppen behövs för att beskriva vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra. Om den generella tillgängligheten inte är tillräcklig kan hjälpmedel och specialanpassningar vara nödvändiga för att säkerställa den.

En aspekt av tillgänglighet är att lokaler ska ha utrymningsvägar som är tillgängliga för alla, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut ur en lokal eller en bostad på ett säkert sätt om det behövs, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

Exempel på lösningar för att säkerställa detta kan till exempel vara särskilda utrymningshissar, att brandlarmen är placerade så att personer med funktionsnedsättning lätt kan nå och använda dem, samt tillfälliga utrymningsplatser där man säkert kan invänta hjälp när utrymningsvägarna inte är tillgänglighetsanpassade.

Universellt utformad

När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

Välfärdsteknik

Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.

Exempel på välfärdsteknik är digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera och sensorer för påminnelser. Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i personens närhet och det kan ges som bistånd, förskrivas som hjälpmedel för det dagliga livet eller köpas på konsumentmarknaden.

Referenslista och webbplatser att besöka i arbetet med programmet

- Agenda 2030
- Arbetsmiljölagen (1977:1160) och arbetsmiljöförordningen (1977:1166)
- Arbetsplatsens utformning AFS 2020:1
- Boverkets byggregler (BBR)
- Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder (BFS 2013:9, HIN-3)
- Bygg i kapp, Svensk byggtjänst
- Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning, SOU 2021:11
- Diskrimineringslag (2008:567)
- Genomförande av tillgänglighetsdirektivet, Prop. 2022/23:42
- FN:s barnkonvention
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Funktionshindersperspektivet i Agenda 2030, MFD 2020
- Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2022
- Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017-2022
- Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga, program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad
- Lag om offentlig upphandling(2016:1145)
- Lag (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service
- Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättning, Stiftelsen Allmänna barnhuset, 2022
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Handbok för kommunen (webbaserad)
- Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, Regeringens proposition 2016/17:188
- Plan- och bygglagen (2010:900)
- Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023.
- Resultat från uppföljning av kommuner 2022, MFD
- Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Myndigheten för delaktighet, 2015 (PBL)
- Skapa en trygg skola Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning, MFD 2020
- Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2022, SCB
- Statistik om förekomst av våld mot personer med funktionsnedsättning, MFD 2023

- Stockholms stads program för stöd till anhöriga 2021-2024
  - Stockholms stads Framkomlighetsstrategi
  - Stockholms stads Kvalitetsprogram, Dnr 2021/866
  - Stockholms stads personalpolicy
  - Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23
  - Skollag (2010:800)
  - Spontanidrottsytor Strategi för ett mer jämställt och jämlikt nyttjande, Idrottsförvaltningen 2023
  - Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö, 2008
  - Stockholms stads program för inköp 2020-2022
  - Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021-2025
  - Socialtjänstlag (2001:453), 5 kapitlet
  - Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen, Arbetsförmedlingen 2022
  - Uppföljning av funktionshinderspolitiken, MFD 2023
  - Utvärdering av Fritid för alla 2008-2020, Idrottsförvaltningen
-
- www.MFD.se – Myndigheten för delaktighet
  - www.isof.se – Institutet för språk och folkminne
  - www.SPSM.se – Specialpedagogiska skolmyndigheten
  - www.upphandlingsmyndigheten.se - Upphandlingsmyndigheten

Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte

Artikel 2 Definitioner

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med
funktionsnedsättning

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 10 Rätten till liv

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller
förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 21. Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 24 Utbildning

Artikel 25 Hälsa

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikel 32 Internationellt samarbete

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter

Artikel 36 Granskning av rapporter

Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Artikel 38 Kommitténs förhållande till andra organ

Artikel 39 Kommitténs rapport

Artikel 40 Konventionsstatskonferensen

Artikel 41 Depositarie

Artikel 42 Undertecknande

Artikel 43 Samtycke till att vara bunden

Artikel 44 Organisationer för regional integration

Artikel 45 Ikraftträdande

Artikel 46 Reservationer

Artikel 47 Ändringar

Artikel 48 Uppsägning

Artikel 49 Tillgängligt format

Artikel 50 Giltiga texter

Nämnders och styrelser ansvar för programmets olika fokusområden

Stadens mål

Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där alla kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.

Fokusområde	Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser
1. Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen	Arbetsmarknadsnämnden Exploateringsnämnden Förskolenämnden Sisab, Skolfastigheter i Stockholm AB Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Utbildningsnämnden
2. Rätten till arbete och försörjning	Alla nämnder och bolagsstyrelser
3. Rätten att kunna använda Stockholms inne- och utemiljö och garanteras säkerhet i kris	Alla nämnder och bolagsstyrelser
4. Rätten att ha en fungerande bostad	AB Familjebostäder AB Stockholmshem AB Svenska bostäder Bostadsförmedlingen i Stockholm AB Exploateringsnämnden Micasa Fastigheter i Stockholm AB Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Äldrenämnden
5. Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	Alla nämnder och bolagsstyrelser

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning
50 (50)

6. Rätten till bästa möjliga hälsa	Alla nämnder och bolagsstyrelser
7. Rätten till individuellt stöd	Arbetsmarknadsnämnden Förskolenämnden Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Trafiknämnden Utbildningsnämnden Äldrenämnden
8. Rätten till kultur och fritid	Exploateringsnämnden Fastighetsnämnden Idrottsnämnden Kulturnämnden Socialnämnden Stadsbyggnadsnämnden Stadsdelsnämnderna Trafiknämnden Utbildningsnämnden Äldrenämnden
9. Rätten att delta i demokratin	Valnämnden Alla nämnder och bolagsstyrelser